

148053

T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

**AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİNİN (AİHS) 3.
MADDESİNİN YAKALAMA, GÖZALTINA
ALMA VE İFADE ALMA ÜZERİNE ETKİSİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Danışman

Prof.Dr.Hasan ERTÜRK

148053

Ufuk AKAN

BURSA 2004

AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ'NİN 3. MADDESİNİN YAKALAMA, GÖZALTINA ALMA VE İFADE ALMA ÜZERİNE ETKİSİ

(ÖZET)

Ufuk AKAN
(Yüksek Lisans Tezi)

'İnsan hakları' kavramının kullanımı, bireylerin kurumsal bir yapı olan devlet ile ilişkiye geçmeye başladığı zamana kadar gitmektedir. Bu konuda, tarih boyunca, bir çok düzenleme yapılmıştır. Ancak kapsamlı düzenlemelerin 2.Dünya Savaşı sonrasında yapıldığı söylenebilir. AIHS de kapsamlı olarak yapılan düzenlemelerden birisidir. AIHS'nin diğer düzenlemelerden en ayırt edici özelliği, denetim mekanizması getirmiş olmasıdır.

AIHS'nin 3. maddesi savaş ve olağanüstü hallerde bile kısıtlamaya tabi tutulamayan ve sert haklar olarak tabir edilen haklar içermektedir. 3. Madde "Hiç kimse işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya işlemlere tabi tutulamaz" demek suretiyle yasağın ne kadar kuvvetli olduğunu vurgulamıştır.

Avrupa Komisyonu, taviz vermediği bu konuda ,ayrıntılı düzenlemelere gittiği, maddenin ihlalinde ne tür cezaların verilebileceğini belirlediği gibi ihlalin olmadan önlenemesi için Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi adı altında idari yapılanmaya da gitmiştir.

Ülkemiz maalesef ki, 3. maddenin ihlali ile ilgili aleyhinde en fazla başvuru yapılan devletler arasında yer almakta ve yapılan yargılamalar neticesi genelde mahkum olmaktadır. Yargılamayı yapan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin amacı devletleri mahkum etmek değil, var olan mağduriyetleri gidermek olduğundan demek ki bu sayı kadar mağdur vatandaşımız vardır. Bu mağduriyetler kimi zaman kasti müdahaleler sebebiyle, kimi zamansa eğitim yetersizliği veya maddi imkansızlıklar sebebiyle meydana gelmektedir.

Hangi sebeple meydana gelirse gelsin devlet bu mağduriyetleri engellemek için gerekli tedbirleri almak zorundadır. AB'ye girme sürecinde yoğun çaba harcayan ülkemiz, insan hakları konusunda da gerekli düzenlemeleri yapmıştır. Yapılanlar tabii ki yeterli değildir. Çünkü sürekli gelişen insan hakları kavramına ancak sürekli gelişen düzenlemeler ile yetişilebilir. Halen de kolluk kuvvetlerinin faaliyetlerinden, adliye teşkilatının yapılanmasına, Adli Tıp'a kadar çeşitli alanlarda reformlara ihtiyaç vardır.

Danışmanı : Prof.Dr. Hasan ERTÜRK
Sayfa Sayısı : 118

Anahtar Kelimeler : AIHS, İşkence, İfade, Gözaltı, Yakalama

THE EFFECT OF THE EUROPEAN CONVENTION ON HUMAN RIGHTS'S ARTICLE 3 ON ARREST, DETENTION AND EXPRESSION

(ABSTRACT)

**Ufuk AKAN
(Master Thesis)**

People have been using 'Human Rights' words when they contact the state. During the time a lot of legalizations had been done about this subject. We can say that, the most detailed legalizations have done after The World War 2. The different of ECHR is also establishing the control system.

Third article of ECHR is about very important rights. These rights can not be limited at any time. These strong prohibition is expressed by ECHR as "No one shall be subjected to torture or to inhuman or degrading treatment or punishment."

European Commission does not make concessions especially about the article 3. European Commission also state the punishment when the rules violated. Aim of this legalization is to prevent the violation. So that reason, EC establish the Committee of Prevent Torture (CPT) unit.

Unfortunately, Republic of Turkey is among the countries has been complained of article 3. And in most of the cases Turkey was accused violated. The aim of this judgement is tolerating the victim's detriment. It means that, there are a lot of victims of violation article 3 in our country. Reason of these detriments changeable. May be the action had been done deliberately, or absence of education cause this violation.

But the important thing is the violation. In this time, as a country, we prepare to be accepted the European Union. And we regulate the our acts about 'Human Rights'. Of course, these regulations are not enough. Because 'Human Rights' concept is being developed day by day. We must developed us quickly too. These regulations can be usefull at that time. Our country needs regulations from police department to court of justice, Forensic at the moment.

Advisor : Prof.Dr. Hasan ERTÜRK

Page : 118

Key Words : ECHR, Torture, Expression, Detention, Arrest

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ.....	1
1.BÖLÜM: İNSAN HAKLARINA GENEL BİR BAKIŞ	
1.1 İnsan Hakların Kavramı ve Kısa Tarihçesi.....	3
1.2 İşkenceyi Önleme Konusunda Yapılan Düzenlemeler.....	8
2. BÖLÜM: AİHS ve DEĞERİ	
2.1 AİHS'nin Genel Yapısı.....	12
2.2 AİHS'nin Denetim Mekanizması.....	16
2.2.1 Avrupa İnsan Hakları Komisyonu.....	16
2.2.2 Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi.....	18
2.2.3 Bakanlar Komitesi.....	20
2.3 AİHM Bireysel Başvuru Ve Şartları.....	21
2.4 AİHS'nin Türkiye Açısından Hukuki Durumu.....	25
3. BÖLÜM: AİHS'NİN 3. MADDESİ; YAKALAMA, GÖZALTINA ALMA VE İFADE ALMA	
3.1 Yakalama, Gözaltına Alma Ve İfade Alma Kavramların Tanımlamaları.....	29
3.1.1. Yakalama.....	29
3.1.1.1 Zor kullanma.....	34
3.1.2. Gözaltına alma.....	37
3.1.3 İfade Alma.....	42

3.1.3.1	Polisin Aldığı İfadenin Delil Olup Olmadığı Sorunu.....	46
3.2	İşkence, Kötü Muamele, Gayri İnsani Muamele Kavramlarının Tanımlanması.....	48
3.2.1	İşkence.....	51
3.2.2	İnsanlık dışı muamele.....	53
3.2.3	Küçük Düşürücü Muamele.....	54
3.2.4	Muamele Ve Ceza.....	55
3.3.	AİHS'NİN 3. Maddesi Kapsamında İhlaller.....	56
3.3.1	Yakalama sırasında meydana gelen ihlaller.....	56
3.3.1.1	Zor kullanma ve 3. md ihlalleri.....	58
3.3.2	Gözaltına alma sırasında meydana gelen ihlaller.....	59
3.3.3	İfade alma sırasında meydana gelen ihlaller.....	61
3.4.	Türkiye'deki Mevcut Durum.....	70
3.5	Kanunlarda İşkence Yasağı , Hukuki Sorumluluk ve Cezai Yaptırımlar...	75
3.5.1.	İşkenceyi yasaklayan kanunlar.....	75
3.5.1.1.	Anayasa : (AY).....	75
3.5.1.2.	Türk Ceza Kanunu: (TCK).....	75
3.5.2.	İşkence ve kötü muamelede hukuki sorumluluk.....	77
3.5.3.	İşkence ve kötü muamelede yargılama usulleri.....	77
3.5.4	İşkence ve kötü muamelede zararın karşılanması.....	79

4. BÖLÜM : İŞKENCE VE KÖTÜ MUAMELENİN ÖNLENMESİ AMAÇLI YAPILAN ÇALIŞMALAR

4.1. Hukuki Düzenlemeler.....	81
4.2. AiÖK Faaliyetleri.....	83
4.3.Yapılanma Çalışmaları.....	86
4.3.1.Kamu yönetiminde yapılanma çalışmaları.....	86
4.3.2.Mesleki alandaki yapılanma çalışmaları.....	88
4.4. Emniyet Teşkilatındaki Kurs ve Eğitim Çalışmaları.....	89
4.5. T.B.M.M. İnsan Hakları İnceleme Komisyonu Faaliyetleri.....	91
4.5.1. Komisyon hakkında genel bilgi.....	91
4.5.2. Komisyonun görevleri.....	90
4.5.3. TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu raporları.....	92
5.BÖLÜM : İŞKENCE VE KÖTÜ MUAMELENİN ÖNLENEBİLMESİ İÇİN ÖNERİLER	
5.1. Genel Öneriler.....	94
5.2. Yakalama İle İlgili Öneriler.....	98
5.3. Gözaltına Alma İle İlgili Öneriler.....	99
5.4 İfade Alma İle İlgili Öneriler.....	100
5.5. Adliye İle İlgili Öneriler.....	101
5.6. Adli Tıp İle İlgili Öneriler.....	103
SONUÇ	107
KAYNAKLAR.....	109

GİRİŞ

“İşkence nedir ?” diye insanlara sorsanız, hemen hemen herkesten bir cevap alırsınız. İnsanların kelimelere bir anlam yüklemesi gördükleri ve bildikleri ile orantılı olduğundan, kimi insanlar işkence kelimesinden en zalimanece anlamlar çıkarırken; kimi insanlarsa, buldukları imkanlarda yaşamaya çalışmanın bile başlı başına bir işkence olduğunu söyleyiverir size. İşkence, sadece var olmamızla kazandığımız, temel sıfatını başına getirerek önemini sürekli vurguladığımız yaşam haklarımıza, insan onuruyla bağdaşmayan müdahalelerdir ve maalesef ki insanoğlunun varlığından günümüze kadar devam edegelmektedir. İşkence , eski zamanlardan beri bulunduğu an için gücü elinde bulundurulanların başvurduğu vahşettir.

21. Yüzyılda bulunmamıza rağmen, maalesef ki, her gün işkence veya kötü muamele ile ilgili haberler duymaktayız. Bu haberler kimi zaman gelişmişlik düzeyi ile; vatandaşlarına tanıdığı haklar ile örnek olan ülkelerden, kimi zamansa savaş esirlerinin tutulduğu cezaevlerinden gelmektedir. Az önce de belirttiğimiz gibi, sadece insan olmamızdan dolayı kazanılan bu haklara hiçbir müdahale kabul edilemez. Hele ki; milliyet, renk, din, etnik köken, gibi kriterler işkenceyi güdüler maiyette olamaz. Özellikle küreselleşmeyi yoğun olarak yaşadığımız iletişimin, karşılıklı etkileşimin bu kadar hızlı olduğu bu çağda oluşan küresel kimliklerin, mevcut kimlikler arasındaki farklılıkları giderici bir rol oynaması gerekir. Çünkü salt, arı bir kültür artık yoktur. Onun yerine birbirinden etkilenmiş, karşılıklı değer alış-verişinde bulunmuş karma bir kültür vardır ortada. Küreselleşen kültürlerle oluşan ortak değer yargılarına paralel olarak insan hakları kavramı da küreselleşmekte ve tek düzeliğe doğru gitmektedir. Dünyanın herhangi bir köşesinde yaşayan insanların sahip olduğu haklar, yapılan düzenlemelerle veya bireyin tabii olduğu devlete diğer devletlerce yapılan yaptırımlarla iyileştirmeye çalışılmakta, her birey için geçerli olması için uğraşmaktadır.

Bu çalışmada, insan hakları alanında temel ölçütlerin belirlenmesinde etkisi tartışılmaz olan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin, hiçbir zaman askıya alınması mümkün olmayan 3. maddesinin, adli kolluk uygulamaları olan “Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma” üzerine etkisini incelemeye çalışacağız. Birinci bölümde; insan hakları kavramı ve bu konuda dünya genelinde yapılan düzenlemeler hakkında kısaca

bilgi verdikten sonra, ikinci bölümde; AIHS'nin yapısını anlatıp, Türkiye açısından durumunu aktarmaya çalışacağız. Üçüncü bölümde; yakalama, gözaltına alma, ifade alma gibi hukuki kavramları tanımlayarak, AIHS'nin 3. maddesinde yer alan işkence, insanlık dışı muamele, küçük düşürücü muamele ve ceza kavramlarını AIHS kapsamında açıklamaya uğraşacak ve adli kolluk uygulamalarındaki ihlallerin tespitini yapmaya çalışacağız. Çalışmamızın dördüncü bölümünde Ülkemizde işkenceyi önleme amaçlı ne gibi çalışmaların yapıldığını anlatacak ve son bölüm olan beşinci bölümde ise konu ile ilgili önerilerimizi sunacağız.

1.BÖLÜM: İNSAN HAKLARINA GENEL BİR BAKIŞ

1.1 İnsan Hakların Kavramı ve Kısa Tarihçesi

Jean Jacques Rousseau'da, Hobbe'ta kendisini gösteren, Locke'ta kendisini hissettiren toplumsal sözleşme dediğimiz varsayım, insan aklının toplumu meydana getirdiği düşüncesidir. İnsan, akli ile toplumu meydana getirirken bunu bir amaç için yapmaktadır ve bu aşamada Fert-Devlet bağlantısı ilişkisinin varlığı düşüncesi ortaya çıkar. Fert hürriyetlerin bir kısmını verip devleti oluştururken bir kısım hakları da kendinde tutar. Tabii haklar dediğimiz bu mutlak haklara devlet müdahale edemez. İşte bu noktada insan hakları dediğimiz kavram ortaya çıkar.¹

'İnsan hakları' kavramının içine sığdırılacak hakların çeşitliliği konusunda farklı görüşler olmasına rağmen, bireylerin sadece insan olması sebebiyle kazanmış olduğu hakların bütününe kapsadığı konusunda herhangi bir görüş ayrılığı bulunmamaktadır.²

Tarihsel süreçte baktığımızda; insan hakları konusundaki ilk yazılı metin, İngiltere'de 1215 tarihli Magna Carta ile karşımıza çıkar. Magna Carta Libertatum'un 39. maddesinde kişilerin 'herhangi bir biçimde kötü muameleye maruz bırakılmayacağı' hükmü düzenlenmiş ve bu suretle işkence ilk kez yasaklanmıştır.³

17. yüzyılda İngiltere ve 18. yüzyılda Fransa'da aydınlanma çağlarında ortaya çıkan insan hakları kavramı sürekli olarak kişi lehine gelişmiştir.⁴ İngiltere'de Magna Carta'yı, 1628 tarihli 'Petition of Rights'ın, 1679 tarihli 'Habeas Corpus Act'in⁵ ve 1689 tarihinde 'İngiliz İnsan Hakları' belgesinin ilanı takip etmiştir. İngiliz İnsan Hakları

¹ Zeki Hafızoğulları, "Polisin Zor Kullanma Görev ve Yetkisi", **Modern Adli Soruşturma Yöntemleri ve İnsan Hakları Semineri, 29-31 Mayıs 1996**,Ankara:Polis Akademisi Seminer, Konferans,Sempozyum ve Bildiriler Dizisi,1997,s.67.

² Ayhan Döner, **İnsan Haklarının Uluslar arası alanda Korunması ve Avrupa Sistemi**, Ankara: Seçkin Kitapevi, 2003, s.19.

³ Bülent Doğan ve Huriye Seven, "İnsan Hakları Sorunu Olarak İşkence", **Türk İdare Dergisi**, Sayı 438, 2003,s.96.

⁴ Doğan Soyaslan, "Yakalama ve İfade Almada İnsan Hakları", **Modern Adli Soruşturma Yöntemleri ve İnsan Hakları Semineri, 29-31 Mayıs 1996**,Ankara:Polis Akademisi Seminer, Konferans,Sempozyum ve Bildiriler Dizisi,1997,s.179.

⁵ Döner, s. 19.

Bildirgesinde; zalimane ve mutat olmayan cezaların uygulanmasını yasaklayan hükümler getirilmiş⁶ ve bireyin sahip olduğu haklar teker teker sayılarak bu haklara kralın onayını almadan kimsenin müdahale edemeyeceği belirtilmiştir.⁷

1776 tarihinde Amerika'da yayımlanan Amerikan Bağımsızlık Bildirisi ile kimsenin kendi aleyhine kanıt göstermeye zorlanamayacağı, kimseye zalimane ve mutat olmayan ceza verilemeyeceği ve keyfi tutuklamanın kişiye acı veren bir eylem olduğu karara bağlanmıştır.⁸ Bu bildiri ile insanların eşit, bağımsız ve özgür olarak yaratıldığı, Yaratan'ın insanları bir takım vazgeçilmez haklarla donattığı bunlar arasından yaşam, özgürlük ve mutluluğu arama gibi hakların temel haklar olduğu belirtilmiştir.⁹

Ancak insan hakları bildirgesi dendiği zaman akla ilk gelen metin 1789 tarihli 'Fransız İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirgesi'dir. Fransız İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirgesinde öncelikle kişi güvenliği ile ilgili haklar güvence altına alınmış¹⁰ ve şüpheli olarak yakalanması gereken kişiye karşı yakalama sürecinde gereksiz olan her türlü şiddetin uygulamasının önlenmesi konusunda hükümler getirilmiştir.¹¹ Yine bu bildirge ile klasik haklar olarak nitelendirilen din, vicdan, düşünce, toplanma, dilekçe ve mülkiyet hakkı gibi haklar düzenlenmiştir.¹²

1899-1907 Huce Barış Konferansı çerçevesinde, savaş suçlularına insanca davranılması gibi düzenlemeler de yapılmış¹³ olmakla birlikte, bu dönemlerde yapılan tüm düzenlemelerin ortak özelliği, sadece klasik hak olarak tanımlanabilen haklara yer vermeleri ve bireyi toplumdan ayrı soyut bir varlık olarak ele alarak, toplum içerisinde güçlü veya güçsüz tüm bireyleri kendi başlarına bırakmalarıdır.¹⁴

⁶ Doğan ve Seven, s. 96.

⁷ Soyaslan, s.179.

⁸ Doğan ve Seven, s. 96.

⁹ Soyaslan, s.180.

¹⁰ Döner, s. 20.

¹¹ Doğan ve Seven, s. 96.

¹² Döner, s. 20.

¹³ Doğan ve Seven, s. 96.

¹⁴ Döner, s. 20.

Bu gelişmelere paralel olarak Osmanlı'da insan hakları konusunda düzenlenen ilk metin Tanzimat Fermanı'dır ve bu fermanın getirmiş olduğu ilkeler 1856 tarihindeki Islahat Fermanı tarafından da teyit edilmiştir. Osmanlı döneminde kişi haklarını içeren en önemli belge 1876 tarihli Teşkilat-i Esasi kanunudur. Kanunun 8-26. maddeleri Osmanlı Tebaasının haklarına ayrılmıştır. Bu anayasanın kişi haklarına ilişkin hükümleri, 1924 anayasasının yürürlüğe girmesine kadar yürürlükte kalmıştır. Cumhuriyet döneminde yapılan ve yürürlüğe giren tüm anayasalarda; 1924 (md 68-88), 1961 (md.14-34) ve 1982 (md.17-40) kişi hakları özellikle düzenlenmiştir. 1926 yılında uyarlaması yapılan Ceza Usul Kanunları o günkü şartlar içerisinde kişiyi koruyan kanunlardır.¹⁵

Özellikle 2. Dünya Savaşından sonraki dönemde ortaya çıkan çok sayıdaki insan hakları ihlalleri neticesinde; yeni, çok katımlı düzenlemeler yapılmış¹⁶ ve insan haklarının korunmasına ilişkin kurum ve mekanizmaların sayısı hızla çoğalmıştır.¹⁷

Hatta, insan hakları konusundaki hassasiyetin belirtileri daha İkinci Dünya Savaşı bitmeden ortaya çıkmıştır. 1941 yılında Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Roosevelt ile İngiliz Başbakanı Churchill'in bir araya gelerek imzaladıkları Atlantik Paktı sırasında her iki lider de, insan haklarının sağlanması konusunda sosyal ve ekonomik gelişmelerin önemi üzerinde durarak, uluslararası bir güvenlik sisteminin kurulması gerektiğini belirtmişlerdir. Tüm bu gelişmeleri takip eden süreç sonunda 26 Haziran 1945 tarihinde 34 devletin bir araya gelmesiyle BM (Birleşmiş Milletler) anlaşması imzalanmıştır. İmzalanmış olan BM anlaşması 26 Ekim 1945 tarihinde yürürlüğe girmiştir.¹⁸

BM anlaşmasının imzalanmasından sonra insan haklarının korunması amacıyla yapılan ilk düzenleme Birleşmiş Milletler (BM) İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi

¹⁵ Soyaslan, s. 180 .

¹⁶ Durmuş Tezcan, Mustafa Ruhan Erdem, Oğuz Sancakdar, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında: Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu**, Gözden Geçirilmiş 2. Baskı , Ankara:Seçkin Kitapevi,2004, s.29.

¹⁷ Mahmut Göçer, **Uluslar arası Hukuk ve İnsan Haklarının uluslar arası Korunması**, Ankara: Seçkin Kitapevi, 2002, s.19.

¹⁸ Döner, s.22-23.

olmuştur.¹⁹ Beyanname 10 Aralık 1948 tarihinde 8 çekimser ve 48 kabul oyu ile kabul edilmiştir.²⁰ Kabul edilen BM sözleşmesiyle tanınan haklar, geri alınabilir özel statülü haklar olmayıp, bireyin sadece insan olması sebebiyle kazandığı haklardandır ve bu özelliğiyle objektif nitelikli bir yapıya sahiptir.²¹

BM anlaşması insan haklarının uluslararası alanda korunmasında bir dönüm noktasıdır. Bu anlaşma hem evrensel hem de bölgesel düzeyde kendisinden sonra gerçekleştirilecek olan anlaşmalara temel teşkil etmiştir.²² BM sözleşmesinde oluşturulmamış olan ortak güvence sistemi kendisinden sonra oluşturulan ve bölgesel bir düzenleme niteliğindeki Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS)'de oluşturulmuştur. Ortak güvence sisteminin oluşturulduğu düzenlemelerde insan haklarının korunması daha etkin ve başarılı olmaktadır ve günümüzde ortak güvence sisteminin en çok öne çıktığı düzenleme AİHS'dir.²³ Başka bir ifadeyle BM İnsan Hakları Evrensel Beyannameyi tavsiye niteliğindedir ve normatif bir değeri veya bağlayıcılığı yoktur. Ancak bu bağlayıcılık tesis edilen ortak güvence sistemiyle AİHS'de sağlanmıştır.²⁴

BM anlaşmasının uluslararası hukuk alanında insan haklarına yer vermesiyle ortaya çıkan 'rüzgarın etkisiyle'²⁵, Amerika ve Afrika kıtalarında da insan haklarının korunması konusunda düzenlemeler yapılmıştır. Amerika kıtasında 1948 yılında Amerika Kıtası Devletler Örgütü Şartı, 1969 yılında ise Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi kabul edilmiştir. 24.10.1992 tarihi itibarıyla 24 devlet bu sözleşmeyi onaylamıştır. Kurulan sistemde, Amerikan İnsan Hakları Komisyonu ve denetim mekanizması olarak da Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi oluşturulmuştur. Afrika kıtasında ise 1981 tarihinde Afrika İnsan Hakları Şartı kabul edilmiş ve Afrika İnsan Hakları Komisyonu ile Afrika Devletler ve Hükümet Başkanları Konferansı olmak üzere iki organ oluşturulmuştur. Hazırladığı raporla sadece tavsiyede bulunabilen

¹⁹ Tezcan, Erdem, Sancakdar, s.29.

²⁰ Döner, s.37.

²¹ Göçer, s. 26.

²² Döner, s.23.

²³ Göçer, s. 28.

²⁴ Hafızoğulları, s.68.

²⁵ Döner, s.23.

komisyonun yaptırım gücü yoktur ve bu sebeple de Afrika'da yapılan bu düzenlemenin insan haklarının korunması konusunda etkili olduğu söylenemez.²⁶

İkinci Dünya Savaşından sonra başlayan, insan haklarının uluslararası alanda korunması ve etkin bir güvencenin sağlanması çalışmaları yeni anlaşmaların imzalanmasına ve bir çok konuda, farklı mekanizmalarca yeni düzenlemelerin yapılmasına yol açmıştır.²⁷

Bu düzenlemelerden BM kapsamında olanlar; Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, Her Türlü Irk Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi ve Ek Protokolü, Çocuk Hakları Sözleşmesi, Dünya İnsan Hakları Konferansı ve Bin Yıl Bildirisi şeklinde sayılabilir. AGİT (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği) kapsamında olanlar ise; Helsinki Sonuç Belgesi, Madrid İzleme Toplantısı, Viyana İzleme Toplantısı, Kopenhag İnsani Boyut Toplantısı, Paris Şartı, Moskova İnsani Boyut Toplantısı, Helsinki Zirve Bildirisi, Budapeşte Zirve Bildirisi, Lizbon Zirve Bildirisi, İstanbul Zirve Bildirisi şeklinde ifade edilebilir. Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığına Karşı Bildiri, İnsan Haklarına İlişkin Açıklama, Temel Hak ve Özgürlükler Bildirisi, Irkçılık ve Düşmanlıkla Mücadeleye İlişkin Karar, Antisemitizm, Irkçılık ve Düşmanlığa Karşı İlişkin Bildiri, İnsan Hakları Bildirisi, İnsan Hakları, Demokrasi ve Kalkınmaya İlişkin Karar, Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığına Karşı Bildiri, Ayrımcılık Yasağı Direktifi, Gündem 2000 Raporu, Avrupa Temel Hakları Şartı ise AİHS kapsamında yayımlanan kararlar ve açıklanan bildirimlerdir.²⁸

Takip edilen bu tarihsel süreç sonunda söylenebilecek olan; eski dönemlerde sahip olunan görüşlerin aksine günümüz modern insan hakları anlayışındaki hakim düşüncenin; temel hak ve özgürlüklerin doğal hukuk anlayışının bir uzantısı olarak

²⁶ Tezcan, Erdem, Sancakdar, s.30.

²⁷ Göçer, s. 19.

²⁸ Tezcan, Erdem, Sancakdar, s.29-30.

devletin bir lütfu olmadığı, doğuştan geldiği, vazgeçilmez ve devredilemez niteliklere sahip olduğudur.²⁹

1.2 İşkencenin Önlenmesi Konusunda Yapılan Düzenlemeler

İnsan hakları konusunda yapılan düzenlemelerin sayıca çokluğu, kavramın içerdiği konuların ne kadar geniş olduğunu göstermektedir. Çalışmamızda hiçbir müdahaleyi kabul etmeyen ve üstün korumalı haklardan olan işkence, insanlık dışı yada aşağılayıcı ceza yada muamele yasağını³⁰ incelemeye çalışacağımızdan sadece bu tür müdahaleleri engellemek amacıyla yapılan düzenlemelere ve bu düzenlemelerin ilgili maddelerine de kısaca değinmek istiyoruz.

İşkence; kötü, onur kırıcı ve küçük düşürücü muamelelerin hepsi insan onuruna, insanın varlığı ile kazandığı temel haklarına yönelik³¹ olduğundan yapılan düzenlemeler de kendi niteliklerine göre bu tür muameleleri önlemeyi, önleyemedikleri durumlarda mağdurların mağduriyetlerini gidermeyi ve bu mağduriyetlere sebep olanları cezalandırmayı hedef almaktadır.³²

İşkence ve onur kırıcı muamelenin önlenmesine yönelik olarak, katılımcı olduğumuz, uluslararası antlaşmalar ve bu anlaşmaların fiilleri yasaklayan maddeleri kısaca şunlardır;

a- İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi: Beyannamenin 5. maddesinde "Hiç kimseye işkence yapılamaz; zalimce, insanlık dışı, onur kırıcı ceza verilemez veya davranışta bulunulamaz" denmektedir. Bu beyanname 1949 yılında Türkiye tarafından

²⁹ Hasan Hüseyin Çevik ve Tutku Göksu, **Türkiye’de Devlet ,Toplum ve Polis**, Ankara:Seçkin Yayınevi, 2002,s.115.

³⁰ Naz Çavuşoğlu, **İHAS ve Avrupa Topluluk Hukukunda Temel Hak ve Hürriyetler Üzerine**, Ankara: A.Ü. Siyasal Bilimler Fakültesi İnsan Hakları Merkezi Yayınları,1994,s.11.

³¹ Doğan ve Seven, s.103.

³² Durmuş Tezcan, "AİÖK'nün Tespitleri Çerçevesinde İdari Uygulamalar", **Farklı Bakış Tarzlarıyla İnsan Hakları Uygulamaları**, Yay. Haz.: Mustafa Çelikkıran v.d., Ankara: EGM Yayınevi, 2000, s.39.

kabul edilip onaylanmıştır.³³ Daha önce de belirtildiği gibi bu düzenlemenin getirdiği yasaklar yaptırım gücü olmadığından temenniden ibaret kalmış ancak kendisinden sonra yapılacak olan düzenlemelere örnek teşkil etmiştir.³⁴

b- Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi: Sözleşmenin 3. maddesi, "Hiç kimseye işkence yapılamaz, insanlık dışı ya da küçültücü ceza veya muamele uygulanamaz" demektedir.³⁵ Türkiye 04.11.1954 tarihinde İnsan Hakları ve Temel Özgürlükleri Korumaya Dair Avrupa Sözleşmesini imzalamıştır. Ülkemiz; 28.01.1987 tarihinde Avrupa İnsan Hakları Komisyonuna bireysel başvuru hakkını, 25.09.1989 tarihinde Avrupa İnsan Hakları Divanının zorunlu yargı yetkisini tanımış ve 06.11.1990 tarihinde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Kişisel Başvuruya imkan tanıyan AİHS Ek 9. Protokolü, 11.05.1994'te de İnsan Hakları Komisyonu ile İnsan Hakları Mahkemesinin birleşmesini amaçlayan AİHS Ek 11. Protokolü imzalamıştır.³⁶

Avrupa Konseyi; insan hakları ve özgürlüklerinin tanınması ve aykırılıkların yasaklanması konusunda Birleşmiş Milletlerce benimsenen belgeleri, daha ileri düzenlemelerle bölgesel düzeyde gerçekleştirme yoluna gitmiştir.³⁷ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin (AİHS) 3. maddesi; aşağılayıcı muameleden işkenceye fiziki olan veya olmayan şiddeti yada acıyı bir bütün olarak kapsamakta³⁸ ve denetim mekanizması ihdas etmek suretiyle hakların korunmasını garanti altına almaktadır.³⁹

c- İşkence ve Diğer Zalimce, Gayri İnsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı BM Sözleşmesi: İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin 5. ve Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar sözleşmesinin 7. maddesi ile 1975 tarihinde BM Genel Kurulunca kabul edilen "İşkence ve Diğer Zalimce, Gayri İnsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Tabi Tutulan Kimselerin Korunması Hakkındaki Beyanname"

³³ Seyithan Güneş, "İşkence, Eziyet ve İnsan Onuruyla Bağdaşmayan Muamele Yasağı", *Yeni Türkiye Dergisi*, Cilt 2, Sayı 22, (1998), s.917.

³⁴ Döner, s.23.

³⁵ Tezcan, Erdem, Sancakdar, s.582.

³⁶ <http://www.egm.gov.tr/temuh/harita.html>, 26.06.2004.

³⁷ Doğan ve Seven, s.103.

³⁸ Çavuşoğlu, s.17.

³⁹ Göçer, s. 19.

dikkate alınarak⁴⁰ 10 Aralık 1984 tarihinde imzalanmıştır.⁴¹ 25.01.1988 tarihinde Birleşmiş Milletlerin bir üyesi olan devletimizce sözleşme imzalamıştır.⁴²

d-İşkencenin ve İnsanlık Dışı ya da Küçültücü Ceza veya Muamelenin Önlenmesine İlişkin Avrupa Sözleşmesi: İnsan haklarının garanti altına alınmasına ilişkin çabalarında ihlallerin önlenmesine giderek artan bir önem vermeye başlayan Avrupa Konseyinin⁴³ AİHS'nin 3. maddesi dikkate alarak⁴⁴ düzenlenmiş olduğu sözleşmedir. Sözleşme ile kendisine bağlı, herhangi yargısal bir işlevi olmayan ve amacı ihlalleri olmadan önleyebilmek olan, uzmanlardan kurulu AİÖK'ni (Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi) kurmuş ve bu komiteye sınırlama olmaksızın denetim yapma yetkisi tanımıştır.⁴⁵ Sözleşme Türkiye tarafından 27.2.1988 tarihinde onaylanmıştır.⁴⁶

e- AGİT Paris Barış Şartı: AGİT'in temel konusu insan hakları olmamakla birlikte⁴⁷ Paris Barış Şartında 'İnsan Hakları, Demokrasi ve Hukukun Üstünlüğü' başlığı altında tüm insanların doğumları ile birlikte din, vicdan, işkence yasağı, adil yargılanma hakkı, gibi temel haklara sahip olduğu ve bu hakların korunması ve geliştirilmesinden sorumlu olduğu vurgulanmıştır.⁴⁸ Türkiye 21.11.1990'da AGİT Paris Şartı'nı imzalamıştır.⁴⁹

f-Viyana Deklarasyonu: BM tarafından kadınlarının konumunun geliştirilmesi ve namus adına kadınlara karşı işlenen suçlar başlığı altında yapılan oturumda, kadınlara karşı namus adına işlenen suçların bir insan hakları sorunu olduğunu ve devletlerin bu tür suçları önleme, soruşturma ve faillerini cezalandırma ve mağdurlara koruma

⁴⁰ Tezcan, Erdem, Sancakdar, s.623.

⁴¹ Döner, s.53.

⁴² <http://www.egm.gov.tr/temuh/harita.html>,26.06.2004.

⁴³ CPT Hakkında Kısa Bilgiler,CPT/Inf/E (2002) 2, s.1.

⁴⁴ Tezcan, Erdem, Sancakdar, s.617.

⁴⁵ Temüh Daire Başkanlığı, Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesinin ve Ziyaretlerinin Amacı Nedir?:15 soru ve Cevap, Ankara: EGM Yayınevi, 2000,s. 1.

⁴⁶ Güneş, s.917.

⁴⁷ Döner, s.100.

⁴⁸ Döner, s.109.

⁴⁹ <http://www.egm.gov.tr/temuh/harita.html>, 26.06.2004.

sağlamak için gereken özeni gösterme yükümlülükleri olduğunu yönünde alınan kararlara⁵⁰ 26.06.1993'de diğer 72 ülke ile birlikte imza konmuştur.⁵¹

⁵⁰ www.insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/calisma_grup/A_57_tr.doc, 28.05.2004.

⁵¹ <http://www.egm.gov.tr/temuh/harita.html>, 26.06.2004.

2. BÖLÜM: AİHS ve DEĞERİ

2.1 AİHS'nin Genel Yapısı

Devletler kendi tabiiyetindeki vatandaşlarının haklarını korumak zorundadır ve bunu sağlamak için kendi içinde düzenleme yaptıkları gibi, uluslararası anlaşmalara da taraf olurlar. Devletlerin uluslararası anlaşmalara taraf olmasının belli başlı sebepleri arasında, anlaşmaya konu olan hakkın sağlanmasında yetersiz kalınması veya hakka muhalif hareketin devam etmesi gibi durumlarda uluslararası platformda hesap verme yükümlülüğü altına girilmesidir. Bu hesap verme işlemine konu olan eylem gerek sistematik bir uygulamadan gerekse fiili bir eylemden ortaya çıkmış bile olsa , imzalanan uluslararası anlaşma kapsamında devletin denetlenmesi ve ihlal ile ilgili hesap vermesi konusunda bir fark olmayacaktır.¹

Devletlerin, insan hakları konusundaki iç ve dış hukukun bir bütün oluşturduğunu kabul etmeye başlamasıyla, uluslararası alanda insan haklarına daha etkin bir güvence sağlanmıştır.²

Uluslararası hukuk alanındaki bu gelişmelere paralel olarak Avrupa Konseyi, 2. Dünya Savaşı sonrası oluşan bloklaşma sürecinde bölgesel olarak ortaya çıkmış olan bir birlikteliktir. Avrupa Konseyi ilke olarak insan haklarını tanıyıp bunların uygulanmasını sağlayarak denetim ve koruma mekanizmalarına yer veren bir birliğin oluşturulması ihtiyacından ortaya çıkmıştır.³

Konsey, 5 Mayıs 1949 tarihinde on Avrupa Devleti Dışişleri Bakanının bir araya gelerek imzalaması ile kurulmuştur.⁴ Genel olarak Avrupa Konseyinin Bakanlar

¹ Turgut Tahranlı, "İnsan Haklarını Uluslararası Korumanın Başka Bir Yolu", *Yeni Türkiye Dergisi*, Cilt 2, Sayı 22, 1998,s.1284.

² Göçer, s. 19.

³ Tezcan, Erdem, Sancakdar, s.31.

⁴ Döner, s.79.

Komitesi ve Parlamenterler Meclisi olmak üzere iki organı vardır ve bu iki organa yardımcı olmak üzere bir de genel sekreterlik yapılanması mevcuttur.⁵

Avrupa Konseyi tarafından biçimlendirilen Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 4 Kasım 1950'de Roma'da imzalanmış ve 3 Eylül 1953'de yürürlüğe girmiştir.⁶

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Türkiye tarafından 10 Mart 1954 tarihinde, 6366 sayı ile çıkarılan yasayla onaylanmıştır. Türkiye sözleşmenin bireysel başvuru hakkını 1987 yılında, Mahkemenin zorunlu yargı yetkisini ise 1989 yılında tanımıştır.⁷

Sözleşmeye taraf olan devletler bazı yükümlülükler altına girmektedir. Ancak devletler tarafından üstlenilen bu yükümlülükler subjektif haklar doğurmaz. Bu yükümlülükler bireyi devletler tarafından yapılacak olan tecavüzlere karşı korumayı amaçlayan objektif niteliklidir.⁸

AİHS yapısı itibarıyla bir iyi niyet belgesi, bir deklarasyon veya 'soft law' (yumuşak hukuk) veya siyasi bir metin olmaktan öte doğrudan uygulanabilir haklar ortaya koyan, Türk hukuk düzenindeki kurallar kademesinde en üstte yer alan ve anayasa üstü değer taşıyan bir insan hakları metnidir.⁹

Başka bir ifade tarzıyla AİHS ulusal menfaatler arasında bir "uzlaşma" sağlayan "*synallagmatique*" (tam karşılıklı akid) bir sözleşme olmayıp; insan hakkı konusunda Avrupa kamu düzenini oluşturan anayasal değerde, bir "yasa sözleşme"dir. (*law*

⁵ Döner, s. 80.

⁶ M.Semih Gemalmaz, **Ulusalüstü Hukukta İşkencenin Önlenmesi**, İstanbul:Amaç Yayınları,1990,s.53.

⁷ Doğan ve Seven, s. 101.

⁸ Göçer, s.27.

⁹ Bülent Çiçekli, "Avrupa İnsan Hakları Komisyonu ve Mahkemesi Tarafından Türkiye'deki İnsan Hakları Uygulamaları Konusundaki Tespitler ve Aksaklıklar: Bu Sorun Aksaklıkların Çözümünde Güvenlik Güçlerine ve Polise Düşen Görevler ", **Yeni Türkiye Dergisi**, Cilt 2, Sayı 22, (1998),s.1383.

*making, treatye' traite-normatif*¹⁰

Sözleşmenin öne çıkan özellikleri için şunlar söylenebilir; Sözleşme bireyi uluslararası alanda hak sahibi yapmıştır, bireysel başvuru imkanı tanınmıştır, ortak güvence olarak devlet başvurusu imkanı vardır, iç hukuk yollarının tüketilmesinden sonra devreye girmesiyle oluşan ikincil bir özelliği vardır, Sözleşme haklarından ülkede yaşayan yabancılar da faydalanabilir ve denetim organları mevcuttur.¹¹

Bu kapsamda AİHS'nin en önemli özelliğinin koruma altına aldığı temel hak ve özgürlükleri kapsamlı olarak düzenlemesi, hangi koşullarla ve nasıl sınırlandırabileceklerinin ölçütlerini koyması ve işlevselliğini sağlayacak denetim organlarını kurması olarak gösterilebilir. Sözleşmeye taraf olan ülkeler Sözleşmeye aykırı yasalar çıkarmama ve varolan hukuklarını Sözleşmeye uygun bir biçimde yenileme yükümlülüğü altındadır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin değişiklik protokolü niteliğinde olan ve mevcut denetim mekanizmasını değiştiren 11 No'lu Ek Protokol ile mevcut Komisyon- Divan ayırımını kaldırılarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi uygulamasına geçilmiş ve Sözleşmenin denetim mekanizması İnsan Hakları Mahkemesi ve Bakanlar Komitesi şeklinde oluşturulmuştur.¹²

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin, eski yapısıyla, değişen dünya şartlarında yargı bağımsızlığı ilkesi açısından oldukça yetersiz kaldığı ve yargılama mekanizmasının siyasi amaçlardan ve devlet müdahalelerinden arındırılmış bir şekilde sadece hukuka ve sözleşmeye bağlı bir şekilde karar verebilecek bir yapıya kavuşturulması gerekliliği ortaya çıkmıştır.¹³ Sözleşmeye önceleri 10 ve daha sonra 12 ülke taraf iken bu sayı 40'ın üzerine çıkmış ve bu artış da adaletin geç işlemesi probleminin büsbütün artmasına neden olmuştur.¹⁴ Eski yapıdaki mevcut komisyona 1981 yılında 404 başvuru yapılmış, bu sayı 1993'de 2037'ye, 1997'de ise 4750'ye

¹⁰ Feyyaz Gölcüklü, "11 No'lu Protokolden sonra Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi", *Yeni Türkiye Dergisi*, Cilt 2, Sayı 22, (1998), s.1273.

¹¹ A. Şeref Gözübüyük, *Yönetim Hukuku*, Ankara: Turhan Kitapevi, Gözden Geçirilmiş 10. Baskı, 1997, s.440-442.

¹² Doğan ve Seven, s. 102.

¹³ Vahit Bıçak, "Yeni Yapısıyla Avrupa İnsan hakları Mahkemesi", *Liberal Düşünce Dergisi*, Sayı 16, 2000, s.11.

¹⁴ Tezcan, Erdem, Sancakdar, s.98.

yükselmiş, komisyonca kaydedilmeyen veya geçici dosya açılan başvuru sayısı ise 1997 yılında 12000'e ulaşmıştır. Dava sayısındaki bu artış, Sözleşmenin denetim organlarının reformunun taraf devletlerce de benimsenmesine yol açmış ve Sözleşme sisteminin yeniden yapılandırılması konusunda başlangıçta görüşler farklı olmasına rağmen, neticede tam zamanlı, tek bir mahkeme oluşturulması çözümü benimsenerek yargısal sistemi güçlendirmek amacıyla yapı basitleştirilmiştir.¹⁵

Sözleşme'nin 3.maddesi doğrudan işkencenin önlenmesi konusunu ele almıştır. Ancak Sözleşme'nin 2. 5. ve 6.maddeleri de işkence konusu ile yakından ilgilidir. Sözleşmenin 2.maddesi "yasama hakkı"nı, 5.maddesi "kişi güvenliği ve özgürlüğü"nü ve 6.maddesi de "adil yargılama" hakkını düzenlemektedir. İşkence ile direk veya dolaylı olarak bu kadar fazla maddenin ilgili olması , sözleşmenin bu konuda ne kadar hassas olduğunu göstermektedir. İşkence ve türevlerini düzenleyen 3. madde hiçbir şekilde zedelenemeyen, ihlal edilemeyen, meşrulaştırılmayan katı bir yapıya sahiptir.¹⁶

Ayrıntılı olarak ileriki konularda işlenecek olsa da, sözleşmenin Türkiye açısından konumunu için şunlar söylenebilir: TBMM'de 07.05.2004 günü 5170 kabul no'su ile kabul edilmiş olan "Anayasanın Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanunun"un 7. maddesi ile 90. maddeye şu hükmü eklenmiştir: " Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası antlaşma hükümleri esas alınır."¹⁷ Bu hükümde de açıkça belirtildiği gibi temel hak ve hürriyetlere ilişkin uluslararası antlaşmalara kanunlardan daha üstün bir nitelik kazandırılmıştır.

¹⁵ Bıçak, *Liberal Düşünce Dergisi*, s.11.

¹⁶ Gemalmaz, s.54.

¹⁷ "Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun(5170 S.K.)", Resmi Gazete, 25469, 22 Mayıs 2004 .

2.2 AİHS'in Denetim Mekanizması

AİHS'nin en önemli özelliklerinden birisi getirmiş olduğu kuralların yanında, bu kuraların uygulanabilirliğini sağlamak amacıyla geliştirmiş olduğu güvence sistemidir. AİHS ile korunan hakların garanti edilmesi konusundaki düzenlemeler yapıldığı gibi hakların çiğnenmesi durumunda bireysel başvuru hakkı da tanınmıştır. Bunun yanı sıra devletlere de başvuru hakkı tanınmak suretiyle oluşturulan ortak güvence mekanizmasına işlerlik ve objektiflik unsuru kazandırılmıştır.¹⁸

2.2.1 Avrupa İnsan Hakları Komisyonu

AİHS tarafından oluşturulan denetim mekanizmasında 11 nolu protokolün kabulüyle değişiklikler olmuştur. 11 nolu protokolün kabulünden önce güvence sistemi AİHK(Avrupa İnsan Hakları Komisyonu),AİHM ve Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi şeklinde iken¹⁹ 11 Nolu Protokolün yürürlüğe girmesi ile komisyon fiilen ortadan kaldırılmıştır.²⁰ 1.11.1998 tarihinde fiilen görevine başlayan yeni mahkemenin²¹ görevi devralmasına kadar uzun yıllar boyunca önemli bir işlevi yerine getiren komisyonun yapısı ve işlevi hakkında kısa bir bilgi vermenin faydalı olacağını düşünüyoruz.

Komisyon, sözleşmeye taraf olan devlet sayısı kadar temsilciden oluşmakta ve bu temsilciler, devletlerce aday olarak gösterilen 3 kişi arasından Bakanlar Komitesince 6 yıllığına seçilmekteydi.²²

11 nolu protokolün yürürlüğü girmesinden önceki zamanda; komisyon ilk başvuru yapılacak olan birimdi. Komisyona ilk başvuru yapıldığı zaman komisyon bu hakkın sözleşme ile öngörülen haklardan biri olup olmadığına bakar ve kabul

¹⁸ Göçer, s.28-29.

¹⁹ Tezcan, Erdem, Sancakdar, s.96.

²⁰ Döner, s.157.

²¹ Tezcan, Erdem, Sancakdar, s.101.

²² Gözübüyük, s.444.

edilebilirlik koşulları bakımından inceleyerek kabul edilip edilemeyeceğine karar verirdi.²³

Komisyon'un görevi, başvurular konusunda ilk incelemeyi yapmak, gerektiğinde soruşturma yapmak, taraflar arasında dostça bir çözüm yolu aramak, sorunun dostça çözüm yolu ile giderilmediğinde, esas hakkında, yani Sözleşme'nin yakınılan devlet tarafından çiğnenip çiğnenmediği konusunda raporunu hazırlayıp Bakanlar Komitesi'ne vermektir.²⁴ Komisyonun hazırlamış olduğu bu raporun herhangi bir bağlayıcılığı yoktu, bu raporun amacı diğer bir organ olan Bakanlar Komitesinin karar vermesine yardımcı olmaktı.²⁵

Komisyon yaptığı inceleme sonucunda kabul edilebilirlik kararı vermiş ve dostane çözüm yoluna ulaşılması konusunda başarıya ulaşamamışsa, hazırlamış olduğu raporu AİHS'nin zorunlu yargı yetkisini kabul etmeyen ülkeler için Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesine, zorunlu yargı yetkisini kabul eden ülkeler için ise Bakanlar Komitesine intikal ettiriyordu. Zorunlu yargı yetkisini kabul eden ülkeler için dosyayı 3 ay içerisinde, uyulması zorunlu olacak bir karar vermek üzere mahkeme önüne getiriyordu.²⁶

Mahkemenin ve Bakanlar Komitesi'nin güvence mekanizması içindeki görevini yerine getirebilmesi, yetkilerini kullanabilmesi için ön şart, Komisyon'un bir başvuruyu kabul etmesi ve esas hakkındaki raporunu Bakanlar Komitesi'ne iletmesiydi.²⁷ Bağımsız ve tarafsız olarak hareket eden Komisyon'un esasa ilişkin olarak devletleri bağlayıcı bir karar verme yetkisi yoktu.²⁸ Komisyon yargısal yöntemle çalışan, olayları saptayan, kabuledilebilirlik kararı veren veya reddeden bir soruşturma organı konumundaydı.²⁹ Komisyon, kendisine yapılan bireysel başvurular arasından ayrıntılı

²³ Tezcan, Erdem, Sancakdar, s.97.

²⁴ İsmail Metin ve Fetullah Eraslan, *Türkiye'de Polis ve Kişi Hakları*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1992, s.51.

²⁵ Tezcan, Erdem, Sancakdar, s.97.

²⁶ Tezcan, Erdem, Sancakdar, s.97.

²⁷ Sevtap Yokuş, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Türkiye'de Olağanüstü Hal Rejimine Etkisi*, İstanbul: Beta Yayınları, 1996, s.20.

²⁸ Yokuş, s.20.

²⁹ Metin ve Eraslan, s.52.

bir inceleme yapmayı gerektirmeyenleri oybirliği ile reddetmek zorunda idi. Oybirliği sağlanamadığı durumlarda başvurular genel kurula gönderilirdi.³⁰

Ancak AİHS'ne taraf olan devlet sayısının 1999 tarihi itibariyle 41'e ulařması³¹ neticesi yargı yükünün artması, ayrıca soruşturmasını gizli yapan³² komisyonun Mahkeme gibi, yüz yüze, sözlü ve halka açık bir şekilde tamamen yargısal bir biçimde olayları incelememesi³³, yeni düzenleme ihtiyacını doğurmuş ve 11 nolu protokolün devreye girmesiyle komisyon ve mahkemenin yerini tam zamanlı çalışan, sürekli ve tek AİHM almış ve Bakanlar Komitesinin de yargısal işlevine sona erdirilmiştir.³⁴

2.2.2 Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

Yeni yapısıyla Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, sözleşmeye ye devletin sayısı kadar yargıçtan oluşmaktadır.³⁵ Sözleşmeye ye her devlet yüksek yargı görevi için aranan niteliklere sahip ve yetkin hukukçulardan  aday göstermekte ve bu üç adaya arasından bir kişi Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisince oy çokluğu ile seçilmektedir.³⁶ Hakimler kendilerini aday olarak göstermiş olan devletlerden bağımsız olarak görev yapmaktadır³⁷ ve şubat 2004 tarihi itibariyle 44 hakim görevde bulunmaktadır.³⁸

11 nolu protokolün kabul ile; diğer organlarda olduğu gibi mahkemede de değişikliğe gidilmiştir. Mahkeme tüm konuların yorumu ve uygulaması konularında yetkili kılınmıştır. Sözleşmenin 25. ve 45. maddelerin yürürlükten kaldırılmasıyla

³⁰ Gözübüyük, s.444.

³¹ Bıçak, *Liberal Düşünce Dergisi*, s.11.

³² Gözübüyük, s.444.

³³ Tezcan, Erdem, Sancakdar, s.97.

³⁴ Döner, s.89.

³⁵ Döner, s.159.

³⁶ Ali şafak ve Ahmet ř. şafak, *Güvenlik Kuvvetleri ve Polis Mevzuatı:Polisin El Kitabı*, 8.

Baskı, Ankara: Selim Kitapevi, s. 98.

³⁷ Gözübüyük, s.445.

³⁸ Tezcan, Erdem, Sancakdar, s.97.

mahkemenin yargılama yetkisi önceden üyenin kabulüne bağlı iken³⁹ yeni düzenleme ile tüm üyelerce zorunlu olarak kabul edilmiştir.⁴⁰

11 nolu Protokolün yürürlüğe girmesiyle birlikte Komisyon'un görevi sona ermiş ve başvuruları doğrudan Mahkeme kabul etmeye başlamış olduğundan Mahkeme; yargısal işlevleri yerine getirmek üzere⁴¹ Komite, Daire ve Büyük Daire şeklinde bir işbölümüne gitmiştir.⁴²

Yeni sistemde 3'er hakimden kurulan komiteler, yapılan bireysel başvurunun daha fazla incelenmesine gerek olmadığı durumlarda oy birliği ile kabul edilemezlik kararı verebilirler ve vermiş oldukları bu kara kesin niteliklidir. Komitelerin üstlenmiş olduğu bu görev bir nevi eski sistemdeki komisyonun üstlendiği 'filtre' görevidir.⁴³ Aradaki fark; komite üyelerinin de hakimlerden oluşmasıdır.⁴⁴ Kaç komitenin oluşturacağına ise dairelerin görüşü alındıktan sonra mahkeme başkanınca karar verilmektedir.⁴⁵

Yeni oluşturulan sistemde en yetkili karar organları 'Daireler' yapılanması olup, hem bireysel hem de devlet başvuruları hakkında kesin kararı verirler.⁴⁶ Kabul edilebilirlik kararı verebildikleri gibi davanın esasına bakma yetkisine de sahiptirler.⁴⁷

Büyük daire yapılanması ise 17 hakimden oluşmaktadır. Büyük daire; hem bireysel hem de devlet başvurularında yorum gerektiren veya daha önce verilmiş kararlar ile bağdaşmayan bir kararın verilmesi gerektiği durumlarda, Daire tarafından

³⁹ Tezcan, Erdem, Sancakdar, s. 99.

⁴⁰ Döner, s.158.

⁴¹ Döner, s.160.

⁴² Metin ve Eraslan, s. 52.

⁴³ Döner, s.161.

⁴⁴ Tezcan, Erdem, Sancakdar, s. 103.

⁴⁵ Tezcan, Erdem, Sancakdar, s. 102.

⁴⁶ Döner, s.163.

⁴⁷ Tezcan, Erdem, Sancakdar, s. 104.

verilmiş olan kararlara 3 ay içerisinde istisnai olarak itiraz edilmesi durumunda davalara bakmakta ve Bakanlar Komitesinin istemi üzerine yorum yapmaktadır.⁴⁸

Ancak bu yapılanma büyüklüğü sebebi ile yargısal bir işleve müsait değildir ve daha çok idari yetkileri elinde bulundurmaktadır.⁴⁹ Ancak, sözleşmeyi yorumlama yetkisi de bulunan⁵⁰ Mahkemenin kararlarına karşı 11 nolu Protokol öncesi temyiz hakkı yok iken⁵¹ bu protokolden sonra belli şartlarla Daire kararlarına karşı Büyük Daire'de temyiz imkanı sağlanmıştır.⁵²

Netice itibariyle mahkeme yaptığı bu tüm yargılama süreci sonunda başvuruçunun iddialarını incelemekte ve Sözleşme'nin garanti kapsamına aldığı bir hakkın ihlal edilip edilmediğine karar vererek, eğer hak ihlali gerçekleşmiş ise hakkaniyete uygun bir surette zarar gören tarafın zararının tazminine hükmetmektedir.⁵³

Genel bir ifadeyle Mahkeme, ulusal mahkemelerin üstünde, onların kararlarını bozan ve onların yerine karar alan bir kuruluş değildir ve kendisine yapılan başvuruları, başvurular açısından değerlendirir. Bunu yaparken de kendisini ilgili ulusal hukuk ile bağlı saymayarak, sorunu sözleşme açısından değerlendirmektedir.⁵⁴

2.2.3 Bakanlar Komitesi

Bakanlar Komitesi yapısı itibariyle siyasi bir organdır ve kural olarak her devletin Dışişleri Bakanının üye olması ile oluşur. Ancak zorunlu hallerde onun yerine hareket

⁴⁸ Tezcan, Erdem, Sancakdar, s. 104.

⁴⁹ Döner, s.161.

⁵⁰ Metin ve Eraslan, s. 52.

⁵¹ Gözübüyük, s.445.

⁵² Tezcan, Erdem, Sancakdar, s. 106.

⁵³ Şafak ve Şafak, s. 103.

⁵⁴ Metin ve Eraslan, s. 54.

edecek yedek bir temsilci atanması imkanı da vardır. Devletler buraya daimi temsilciler atamışlardır.⁵⁵

Bakanlar Komitesi, Avrupa Konseyi'nin amaçlarının gerçekleştirilmesi için gerekli olan faaliyetleri yürütür. Konsey'in temel amacı ise Avrupa Konseyi Statüsü'nün 1.maddesinde belirtilmiştir. Buna göre, "Avrupa Konseyinin amacı, ortak mirasları ülkü ve ilkeleri korumak ve gerçekleştirmek, ekonomik ve toplumsal ilerlemelerini kolaylaştırmak üzere üyeleri arasında daha güçlü bir birliğe ulaşmaktır." Konsey'in amaçları doğrultusunda hazırlanan AİHS organlarının vermiş oldukları kararları takip eden, bu kararların taraf devletlerce icrası için gerekli olan siyasi ve hukuki baskıyı gerçekleştiren organ 11 nolu Protokol ile değişik 46.madde uyarınca Bakanlar Komitesidir. Bakanlar Komitesi, Statü'nün 3.madde hükümlerini ciddi bir biçimde çiğneyen herhangi bir Konsey üyesinin temsil haklarını askıya alma, üyenin çekilmesini isteme hakkına sahip olduğu gibi isteğe uymayan üyenin üyeliğine son verme hakkına da sahiptir. Bu çerçevede ele alındığında Mahkeme'nin kararlarına uymamanın sonucunun Konsey üyeliğinden çıkarmaya kadar gidebilmektedir.⁵⁶

Ancak, 11 no'lu protokolün işlemeye başlaması ile birlikte, Bakanlar Komitesinin yargısal işlevi sona erdirilmiş⁵⁷ ve yetkisi, sözleşmeye taraf olan devletler tarafından mahkemenin kararlarını iç hukukta uygulanıp uygulanmadığını denetlemekle sınırlandırılmıştır. Bu durum Bakanlar Komitesinin gerçek anlamda zorlayıcı yetkilere sahip olmadığı konusu da eleştirilmektedir.⁵⁸

2.3 AİHM Bireysel Başvuru ve Şartları

AİHM'ne hem bireysel hem de devlet başvurusu yapılabilmektedir.⁵⁹ AİHM kendisine yapılan başvurularda, kendisini ulusal hukukla bağlı saymadan

⁵⁵ Döner, s. 80.

⁵⁶ Ekrem Çetintürk, "Avrupa Konseyi ve İnsan Haklarının Korunması", www.yayin.adalet.gov.tr/adaletdergileri_dosyalar/sayi9/Dergi19-2.htm, 26.05.2004.

⁵⁷ Döner, s.89.

⁵⁸ Tezcan, Erdem, Sancakdar, s.103.

⁵⁹ Tezcan, Erdem, Sancakdar, s.108.

değerlendirme yapmaktadır.⁶⁰ AİHM'nin asıl görevi devletlerin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne uymalarını sağlamak için bir çeşit Avrupa Denetimi yapmaktır. Bu haliyle ülkelerin milli mahkemelerin üzerinde bir temyiz mahkemesi veya bir ilk derece mahkemesi de değildir. Sözleşmeyi imzalayan bir devletin sınırları içerisinde yaşayan her fert, çiğnenen hakkı ile ilgili olarak iç hukuk yollarını tüketir ve tükettiği halde hala mağduriyeti giderilememiş ise o zaman milli düzeyde elde ettiği , fakat tatmin olmadığı karardan sonra 6 ay içinde AİHM (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi)'ne başvurabilir.⁶¹

Başvuru imzasız ise veya başvuru Mahkeme tarafından daha önce incelenmiş veya milletlerarası diğer bir soruşturma veya çözüm merciine sunulmuş başka bir başvurunun konusuyla esas itibariyle aynı ise ve yeni olaylar ihtiva etmiyorsa, Sözleşme ve Protokolleri hükümlerine aykırı, açıkça dayanaktan yoksun ise veya başvuru hakkının suiistimali mahiyetinde ise kabul edilemez bulur. Mahkeme işbu maddeye göre kabul edilmez bulunduğu her başvuruyu reddeder ve yargılamanın her aşamasında bu kararı verilebilir.⁶²

Mahkeme, yargılamanın herhangi bir aşamasında, başvuru sahibinin başvurusunu takip etme niyetinde olmadığına karar verirse, sorun çözümlenmişse veya başka herhangi bir nedenden ötürü başvurunun incelenmesine devam edilmesi hususunda artık haklı bir gerekçe görmezse başvurunun kayıttan düşürülmesine karar verebilir. Ancak konu sözleşme ve protokollerde tanımlanan insan haklarına riayet gerektiriyorsa, Mahkeme başvurunun incelenmesine devam eder. Mahkeme koşulların haklı kıldığı kanısına varırsa bir başvurunun eski haline döndürülmesini kararlaştırabilir. Mahkeme, kendisine intikal eden başvuruyu kabul edilebilir bulunduğu takdirde ise ,olayları tespit etmek amacıyla tarafların temsilcileriyle birlikte başvuruyu incelemeye devam eder ve gerekirse ilgili devletlerin etkinliği için gerekli tüm kolaylıkları sağlayacak bir tahkikat yapar. Dostane çözüme varılırsa mahkeme olaylarla ve varılan çözümlerle sınırlı bir açıklama yapılmasına karar vererek başvuruyu kayıttan düşürür.⁶³

⁶⁰ Gözübüyük, s.448.

⁶¹ Aslan Gündüz, "Strazburg'daki İnsan Hakları Mahkemesi Bizim Anayasa Mahkememiz mi Oldu?", *Yeni Türkiye Dergisi*, Cilt 2, Sayı 22, (1998),s.1367.

⁶² Tezcan, Erdem, Sancakdar, s.158-160.

⁶³ Şafak ve Şafak, s.102.

Bireysel başvurunun önem arz eden yanı, sadece bir mağduriyetin giderilmesi değildir. Aynı zamanda devletler mahkum oldukları davalarda, eğer ki mahkumiyet bir iç hukuk kuralından kaynaklanmış ise o kuralı da değiştirmek zorundadır. Nitekim Hollanda askeri disiplin hukukunu, Belçika ise evlilik dışı çocukların hukuki durumunu belirleyen düzenlemeleri aldıkları mahkumiyet kararları doğrultusunda değiştirmek zorunda kalmışlardır. Türkiye de Incal Türkiye'ye karşı davasında alınan karara göre önce Anayasa'da daha sonra da DGMK(Devlet Güvenlik Mahkemesi Kuruluş Kanununu)'da değişiklik yapmak suretiyle DGM(Devlet Güvenlik Mahkemesi)'lerde askeri hakimlerin görev yapması hükmünü kaldırmıştır.⁶⁴

Konu ile ilgili daha fazla bilgiye sahip olabilmek için Adalet Bakanlığının verilerine göz atmak gerekir. Adalet Bakanlığının bu konu ile ilgili verileri şu şekildedir;

Çizelge 1: 1999 Yılı Sonuna Kadar Yıllara Göre AİHM' ne (Önceleri Komisyona) Yapılan Başvuru Sayısı

	1955-1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	TOP
Geçici Dosyalar	22158	3150	3007	2831	2869	3675	4108	4900	4942	5550	5875	9323	9968	10201	12043	12469	16353	20399	153921
Kaydedilen Başvurular	10210	499	586	596	706	860	1009	1445	1657	1648	1861	2037	2944	3841	4758	4750	5981	8396	53424
Alınan Kararlar	9548	436	582	582	511	590	654	1338	1216	1659	1704	1765	2372	2990	3400	3777	4420	4250	41794
Reddedilen veya Listedeki Silinen Başvurular	9251	407	528	512	469	559	602	1243	1065	1441	1515	1547	1789	2182	2776	3073	3658	3519	36136
Hakkında Kabul Edilebilirlik Kararı verilen Başvurular	297	29	54	70	42	31	52	95	151	217	189	218	582	807	624	703	762	731	5654
Esastan İnceleme verilen Ret Kararları	8	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	1	0	0	1	0	0	12
AİHM' nin verdiği Kararlar	61	15	18	11	17	32	26	25	30	72	81	60	50	56	72	106	105	177	1014

Kaynak: <http://www.adalet.gov.tr/istatistik/sema1.htm>

⁶⁴ Tezcan, Erdem, Sancakdar, s.109.

Çizelge 2: AİHM'ne (Önceleri Komisyona) 1 Ağustos 2000 Tarihi İtibariyle Yapılan Başvuruların Konulara Göre Dağılımı

S/NO	BAŞVURULARIN KONUSU SAYISI	ADET
1	Kamulaştırma Bedellerinin Geç Ödenmesi	455
2	Köy Yakma ve Boşaltma	418
3	İşkence ve Gözaltı Süresinin Uzunluğu	350
4	Kayıp - Faili Meçhul ve Yaşam Hakkı	134
5	Düşünce ve İfade Özgürlüğü	75
6	Adil Yargılama Hakkı	94
7	Y. A. Ş. Kararıyla T. S. K.' den Uzaklaştırılan Subaylar	62
8	Mülteci Başvurusu	22
9	Sendika Hakkı ve Parti Kapatma	13
10	Yürürlükte Olmayan Kanun Uygulaması	2
11	Özel Hayat ve Konut Dokunulmazlığı	3
	TOPLAM	1628

Kaynak: <http://www.adalet.gov.tr/istatistik/sema4.htm>

Kıbrıs Rum Kesiminden yapılan 2250 başvuru değerlendirme dışı tutulmuştur.

1995 tarihinden 15.08.2003 tarihine kadar olan süreçte AİHM'nin Türkiye aleyhinde 3. madde ihlali ile ilgili olarak verdiği karar sayısı 27'dir.⁶⁵

AİHM'nin yargı alanında 800 milyon kişi yaşamaktadır. Türkiye nüfusunun 60 milyon olduğu dikkate alınarak yapılan bir orantılama ile Türkiye aleyhine makul başvuru sayısının genel başvuru sayısına oranının on üçte bir olması gerektiği söylenebilir. Ancak, 1999 yılı sonu itibariyle bu oran beşte birdir.⁶⁶

Türkiye'den yapılan başvuruların fazlalığı karşısında AİHM Yargıcı Feyyaz Gölcüklü, AİHM'nin sözleşmeye ek bir protokolle 'önem arz etmeyen şikâyetlerin reddi'ni aradığını, AİHM Yargıcı Rıza Türmen de mahkemenin yapısında değişikliğe gideceğini belirterek, 2003 sonu itibariyle Türklerin AİHM'ye başvuru konusunda, tüm

⁶⁵ Tezcan, Erdem, Sancakdar, s.173.

⁶⁶ Vahit Bıçak, "Uluslararası İnsan Hakları Normları Yorum Organı Olarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Kararlarının Türk Hukukunun Gelişimine Katkısı", *Anayasa Yargısı Dergisi*, Sayı 17, (2000),S.90.

ülkeleri geçtiğini ve 2003 yıl sonu itibariyle bekleyen 38 bin 500 davadan 7 bin 50'sinin Türkiye'ye ait olduğunu, Türkiye'nin yüzde 18 ile en fazla dava sayısına sahip ülke konumunda olduğunu belirtmiştir. Türkler tarafından mahkemeye yapılan başvurular arasında çalınan koyundan kirlenen pantolona, havlayan köpekten protez dişe kadar türlü şikâyet mevcuttur.⁶⁷

Türkiye'nin insan hakları konusundaki geçmiş mahkumiyetlerinin etkisiyle Mahkeme (önceleri Komisyon) Türkiye'nin Güney Doğusu ile ilgili davalarda iç kanun yollarının tüketilmesi şartını aramamakta ve direk dava açılmaktadır. Böyle olunca da dava dosyasının içi boş kalmakta ve yargılamalar uzun sürmektedir. İç hukuk yollarının tüketilmesine gerek görülmediğinden bu da başvuru sayısını artırıcı bir nitelik oluşturmaktadır.⁶⁸

Bu tür başvuruların son zamanlarda genel uygulama haline dönüşmesi neticesinde, Türkiye tarafından başlatılan hukuki mücadeleler ile, 23.09.1998 tarihli Aytekin Türkiye'ye karşı davasında olumlu sonuç alınmış, dava iç hukuk yollarının tüketilmediği gerekçesiyle reddedilmiştir.⁶⁹

2.4 AİHS'nin Türkiye Açısından Hukuki Durumu

AİHS ve Avrupa İşkenceyi Önleme Sözleşmesi birbirlerini tamamlayıcı mahiyete sahip bulunmaktadır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesiyle oluşturulan insan hakları koruma sistemi doğrudan önleyici olmaktan ziyade insan hakları ihlalleri vuku bulduktan sonra başvurulacak yolları ve usulleri gösteren bir mekanizmadır. Avrupa İşkenceyi Önleme Sözleşmesi ve bu çerçevede oluşturulan İşkenceyi Önleme Komitesinin faaliyetleri ise polisin insan hakları ihlallerine karşı önleyici role sahip bir mekanizma olarak karşımıza çıkmaktadır ve bu şekliyle de proaktif bir yapıya sahiptir.⁷⁰

Anlaşmaların ulusal hukukta yeri konusunda iki farklı görüş bulunmaktadır.

⁶⁷ www.gencavukatlar.org.haber/ayrinti.htm, 28.06.2004.

⁶⁸ Gündüz, s. 1368.

⁶⁹ Tezcan, Erdem, Sancakdar, s.114.

⁷⁰ Çiçekli, s.1383.

Bunlar "ikinci" ve "tekçi" görüş olarak isimlendirilirler. İkinci görüşte; iç hukuk ve uluslararası hukuk birbirinden farklı ve ayrı iki hukuk düzenidir ve birbirlerine üstünlükleri söz konusu değildir. Tekçi görüşte ise tam tersi olarak tek bir hukuk düzeni vardır ve uluslararası anlaşmalar da bu hukuk düzeni içinde yer alırlar. Bu görüşte ortaya çıkan sorun ise aynı konuda, iç ve dış hukuk kurallarının farklı hükümler içermesi durumunda hangisinin uygulanacağıdır.⁷¹

Gerek 1961 Anayasası'nın 65'nci maddesi gerekse 1982 Anayasası'nın 90'nci maddesi, uluslararası sözleşmeler yönünden iki ana kuralı içermektedir. Bunlar, usulüne uygun olarak yürürlüğe konmuş olan uluslararası sözleşmelerin, yasama organı tarafından kabul edilen diğer kanunlar gibi, kanun niteliğinde ve gücünde olmaları ve bunlar hakkında Anayasa'ya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamayacağı hususudur. Bu açıdan uluslararası sözleşmeler, Türk hukuk mevzuatı yönünden doğrudan hüküm ifade eden hukuki metinlerdir ve ayrıca bir düzenleme yapılmasına gerek yoktur.⁷²

Tekin Akıllıoğlu ise uluslararası anlaşmaları kanun hükmünde saysa da anlaşmaların anayasa aykırılığı sebebiyle iptal davası açılmaması onları kanundan daha üstün bir niteliğe büründüğünü, uluslararası anlaşmalar adeta kanunlar ile anayasa arasında bir yerde olduğunu ve bu sebeple de AHİS ve diğer uluslararası anlaşma hükümlerinin uygulanmasının, ulusal kanunların uygulanmasından daha öncelikli olduğunu ifade etmektedir.⁷³

AİHM bir çok kararında, Sözleşmenin iç hukuku tamamladığını, ikincil olduğunu ifade etmiştir. Sözleşmede öngörülen insan haklarının etkin koruması konusunda öncelikli sorumluluk, Sözleşmeye taraf olan devlete ve onun yargı organlarına, özellikle de Anayasa Mahkemesine aittir.⁷⁴

⁷¹ A.Şeref Gözübüyük, Anayasa Hukuku, Gözden Geçirilmiş 4. Baskı Ankara: Turhan Kitapevi, 1993, s.257.

⁷² Çiçekli, s.1383.

⁷³ Tekin Akıllıoğlu, "Yönetim Hukukunda İnsan Hakları", Yeni Türkiye Dergisi, Cilt 2, Sayı 22, (1998),s.1280.

⁷⁴ Bıçak, Anayasa Yargısı Dergisi , s.115.

Türkiye, 1954 tarihinde sözleşmeyi onaylamış ve bu şekliyle Sözleşme iç hukukumuzun bir parçası olmuştur.⁷⁵ Ülkemiz 1987'de komisyona bireysel başvuru hakkını tanımış, Aralık 1989'da AİHM'nin yargı yetkisini kabul etmiştir. Sözleşme Türk hukukunun bir parçasıdır ve iç hukukun üstünde ve uygulanması gereken bir belge niteliğindedir. Bu durumuyla sözleşmenin ülkemizi kesin olarak bağladığı ifade edilebilir.⁷⁶

Sözleşmeye taraf olan devletin anayasasının bir hükmü AİHS'ne aykırı ise taraf devlet o hükmü Sözleşme'ye uygun surette değiştirmek zorundadır. Aynı zamanda devlet, AİHM'nin kararını yerine getirme taahhüdü ve yükümlülüğü altındadır.⁷⁷

Nitekim uluslararası antlaşmaları uygun bulmayı düzenleyen Anayasamızın 90. maddesinde yapılan değişiklikle, usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalar ile kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası antlaşma hükümleri esas alınacağı hükmüne bağlanarak⁷⁸ uluslararası anlaşmalara yasalar karşısında bir üstünlük sağlanmıştır.

AİHS metninin bir başka temel yapısal özelliği de yorumunun dinamik olması, yani değişen sosyal değerleri, standartları ve beklentileri yansıtmasıdır. AİHM 3. maddeye ilişkin bir davayı incelerken AİHS'nin günümüz koşulları ışığında yorumlanması gerektiğine işaret etmiş ve çocuk suçlulara yargı yoluyla dayak cezası verilmesinin, 1956 yılında kabul edilebilir olmasına rağmen, 1978'deki AİHS standartları uyarınca artık kabul edilemez olduğu kararına varmıştır.⁷⁹

Bu da bize AİHM'nin yorum metodunun "geliştirici" (evolutif) ve "ileri götürücü" (progressif), tarzda, dinamik bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Bunun anlamı

⁷⁵ Gözübüyük, s.435.

⁷⁶ Feyyaz Gölcüklü ve Şeref Gözübüyük, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Ve Uygulaması: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İnceleme Ve Yargılama Yöntemi**, 3. Bası, Ankara:Turhan Kitapevi, 2002, s.17.

⁷⁷ Gölcüklü, **Polis Dergisi**, s.2.

⁷⁸ <http://www.belgenet.com/yasa/k5170.html>, 12.05.2004.

⁷⁹ Aisiling Reidy, **İşkencenin Yasaklanması:AİHS 3. Maddesinin Uygulanmasına İlişkin Kılavuz**, Strasbourg:European Council Yayınları, 2002,s.6.

ise, Sözleşme'de yer alan kavramların içeriğinin günün ihtiyaç, anlayış ve değer yargıları ile doldurulacağı ve yorumlanacağıdır.⁸⁰ Böylece sözleşme kendisini sürekli olarak yenilemekte ve güncelliğini korumaktadır.

⁸⁰ Feyyaz Gölcüklü, "İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasında Devletin 'Olumlu'(Pozitif) Yükümü", **Polis Dergisi**, Sayı 37,(Ekim-Kasım-Aralık 2003), s.2.

3. BÖLÜM: AİHS'NİN 3. MADDESİ; YAKALAMA,GÖZALTINA ALMA VE İFADE ALMA

3.1 Yakalama,Gözaltına Alma ve İfade Alma Kavramları

Polise hem adli hem de idari konularda görevler verilmiştir. Bir suç oluşmadan önce, polisin önleme amaçlı olarak bir şahsın ifadesini alması veya yakalaması idari alana giren bir görevken¹, işlenmiş bir suçun faillerinin yakalanması ve suçun aydınlatılması için yaptığı hazırlık soruşturması ise adli görev olarak ifade edilebilir.²

Görev ile yetki birbirinden ayrılmaz iki unsur olduğundan, kendisine hem adli hem de idari konularda görev verilen kolluk kuvvetlerine bu görevlerini yerine getirebilmeleri için bir takım yetkiler de verilmiştir. Kolluğa verilen bu yetkiler arasından, kanuni unsurlara aykırı olarak kullanıldığında, AİHS'nin 3. Maddesinin ihlaline sebep olabilecek; yakalama, gözaltına alma ve ifade alma yetkilerini incelemeye çalışacağız.

3.1.1 Yakalama

“Türk Hukukunda özgürlük, keyfi olarak yakalanmama, hareket serbestisine sahip olma, mekan içinde gidip gelebilme serbestisini ifade etmektedir.”³

Resmi Gazetede 1.10.1998 Tarihinde yayımlanan 23480 sayılı Yakalama Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliğinin 1.Bölümünün 4.maddesinde yapılan tanımlamalar ile;

“Yakalama; kamu güvenliğine, kamu düzenine veya kişinin vücut veya hayatına yönelik var olan bir tehlikenin giderilmesi için denetim altına

¹ Ramazan Cengiz Dördüman, **Polis Yönetimi ve Hukuku:Görev ve Yetkiler**, Tokat :Arı Ofset, 1997,s.110.

² <http://www.Bilkent.edu.tr/~vahit/ar3.htm>,13.02.2004.

³ Mahmut Göçer, “AİHS'ne Göre Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği ve Türk Hukuku”, **Türkiye’de İnsan Hakları Konferansı, 7-9 Aralık 1998**, Ankara:TODAİE , 2000,s.212.

alınması gereken veya suç işlediği yönünde hakkında kuvvetli iz, eser, emare ve delil bulunan kişinin gözaltına alma veya muhafaza altına alma işlemlerinden önce hakim kararı olmaksızın özgürlüğünün geçici olarak ve fiilen kısıtlanarak denetim altına alınmasıdır.”

Tanımlamada geçen hakim kararı olmaksızın şartında önemli olan kaybedilecek zamanın tedbirin amacına ulaşmasını tehlikeye sokup sokmadığıdır. Somut bir olayda böyle bir tehlikenin mevcut olup olmadığını, memur takdir yetkisini kullanarak takdir edecektir.⁴

Yakalamada, yakalanan kişiler rızaları dışında gözetim ve denetim altına alınırlar.⁵ Yakalanan birisinin içinde bulunduğu yasal duruma da gözaltı adı verilir.⁶

Yakalamada, şahıs hakim kararı olmaksızın yakalandığı gibi çıkarıldığı mahkemece gözaltını süresinin uzatımı veya soruşturmanın devamı için cumhuriyet savcısı tarafından süre uzatımı durumlarını da yakalama süreci içerisinde değerlendirmek gerekir. Çünkü hazırlık soruşturmasının bu aşamasında tutuklama kararı verilmediğinden süreç halen yakalama olarak işlemektedir.⁷

Ancak şunu da belirtmek gerekir ki; tutuklama ve yakalamaya ilişkin kurallara uymaksızın yada uymakla birlikte, uygulanan koruma tedbirlerinin takipsizlik kararı, beraat veya sadece para cezasına çarptırılma gibi nedenlerle yersiz olduğu sonradan anlaşılan hallerde başvuru yakalama ve tutuklama hallerinde haksız yakalama ve tutuklama vardır demektir. Bu da cezai işlemi gerektirmektedir.⁸

Polisin veya genel ifade ile kolluk kuvvetlerinin yapmış olduğu yakalama faaliyeti önleme ve adli yakalama olmak üzere iki türdür.

⁴ Feridun Yenisey, **İnsan Hakları Açısından, Arama, Yakalama, El Koyma ve İfade Alma**, Ankara: A.Ü. İnsan Hakları Merkezi Yayınları no:12,1995, s. 95.

⁵ Derdiman, s. 179.

⁶ Feridun Yenisey, **Hazırlık Soruşturması ve Polis**, İstanbul:Beta Yayınevi, 1987,s.156.

⁷ Derdiman, s.180.

⁸ Durmuş Tezcan, **Haksız Yakalama ve Tutuklama**, İzmir:Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları,1989, s. 54.

İdari yakalama olarak da belirtilen önleme yakalamasında amaç, suçu olmadan önlemek ve tehditle karşı toplumu ve bireyi korumaktır. Polis mevcut durumu itibarıyla toplumda tehlike yaratacak olan akıl hastalarını, alkolikleri, uyuşturucu madde tutkunlarını 2559 Sayılı PVSK'nın (Polis Vazife ve Selayet Kanunu) 13. ve PVST (Polis Vazife ve Selayet Tüzüğü)'nün 14. maddeleri gereğince, sağlık açısından karantinaya alınması gereken bulaşıcı hastalık taşıyanları da yine PVSK'nın 13,14. ve 1593 sayılı Umumi Hıfzısıhha Kanunu hükümlerine göre yakalar.⁹ Ayrıca, Polis 2559 PVSK'nın 139.maddesi gereğince verdiği emirlere itaatsizlik ve aldığı tedbirlere riayetsizlik edenleri, görev yaparken kendisine direnen ve yakalanmadıkları takdirde görev yapmasını engellemek için kendisine muhalefette bulunan ve yakalanmadıkları takdirde bu hareketlerine devam etmesi beklenen şahısları yakalayabilir.¹⁰

Askerlik Kanuna göre; bakaya durumunda olanların, yoklama ve asker kaçağı olanların yakalanmaları¹¹ veya ileride oluşabilecek bir suçu engellemek için polisin bir şahsı ifadeye çağırması, gelmemesi durumunda ise yakalaması ve zorla getirmesi¹² idari yakalamaya örnek olarak verilebilir.

Yakalama için aranan makul şüphedir. Yakalama için gerekli görülen şüphenin makul sayılması için objektif bir gözlemciyi iknaya yeterli seviyede olmalıdır.¹³ Makul şüphe seviyesine ulaşmamış şüphelerde yakalama yetkisine başvururilmalı, suçun işlenebileceği ihtimaline karşı olay yeri ve civarında önce devriye gezmek ve beklemek gibi alternatifler düşünülmesi ve uygulanmalıdır.¹⁴ Sadece bilgi almak amaçlı yapılan yakalamalar hukuku aykırıdır¹⁵ ve idari amaçla yakalanan kişi başka bir suçu yoksa, sebep ortadan kalktığı an derhal serbest bırakılmalıdır¹⁶

⁹ Yaşar, **Açıklamalı Polis Meslek Hukuku**, 11. Baskı, Ankara: Başkent Klîşe Matbaacılık, 1999, s. 243.

¹⁰ Derdiman, 181.

¹¹ Yaşar, s.243.

¹² Derdiman, s.181.

¹³ Nurullah Kunter, Feridun Yenisey, **Yakalama ve İfade Alma**, İstanbul: Beta Yayıncılık, 2000, s.29.

¹⁴ Derdiman, s. 182.

¹⁵ Kunter ve Yenisey, s.29.

¹⁶ Yaşar, s. 243.

Ayrıca kanunlarımız herhangi bir tehlikeye maruz kalabileceği düşünülen şahsın polis tarafından geçici süreli ve koruma maksatlı olarak yakalanmasına izin vermektedir. Böyle bir durumda ortada somut bir tehlike olmalı ve tehlike yakın zamanda gerçekleşebilme ihtimalini taşımalıdır. Herhangi bir olaydan dolayı linç edilmek üzere olan bir şahsın polis tarafından gözaltına alınması bu tür yakalamaya örnek verilebilir.¹⁷

Adli Yakalama ise; meşhut (suçüstü) suçlarda, tutuklama müzakeresi kesilmesi gereken acele hallerde, daha önce gıyapta verilmiş olan tutuklama kararının infazı amacıyla veya hapisten kaçan şahsın yakalanması için verilen müzekkere ile yapılabilir.¹⁸ Adli yakalamada henüz tutuklama gerçekleşmemiş, sadece yargılamanın daha sağlıklı bir şekilde yapılması için hürriyete kısa süreli bir sınırlama getirilmiştir.¹⁹

Ancak çok kısa süreli olan özgürlük kısıtlamaları yakalama sayılmaz. Mesela bazı soruların sorulması amacı ile yolda durdurulan fert yakalanmış sayılmaz. Benzer şekilde Almanya'da okulda hırsızlık yaptıkları iddiası üzerine karakola götürülerek bir saat bekletildikten sonra ifadeleri alınan Türk çocuklarının durumu Avrupa Komisyonu tarafından yakalama olarak nitelendirilmemiş, ifade almak olarak kabul edilmiştir.²⁰

Kamu düzenini sağlamak üzere dünyanın her tarafında zabıta kuvvetlerine bu tür yetkiler verilmiştir. Mesela İngiltere'de polis mahkemelerce verilen tutuklama kararını icra etmek suretiyle bireyleri tutuklayabileceği gibi tutuklama kararı olmaksızın kendisine verilen yetkiyi kullanarak da bireyleri tutuklayabilir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken tutuklamanın cebir içeren bir yetki olduğu ve bundan dolayı da tutuklamayı icra eden polis memurunun tutuklama fiilini yasalara atıf yaparak haklı çıkarması gerektiğidir. Polis memuru tutuklamayı haklı çıkaramazsa, yasaların

¹⁷ Derdiman, s.183.

¹⁸ Yenisey, *İnsan Hakları Açısından, Arama, Yakalama, El Koyma ve İfade Alma*, s. 89.

¹⁹ Derdiman, s. 184.

²⁰ Yenisey, *İnsan Hakları Açısından, Arama, Yakalama, El Koyma ve İfade Alma*, s. 84.

kendisine verdiği yetkiler dışında hareket etmiş olur ve haksız tutuklama ve gözlem altında bulundurmaktan doğan zararları da tazmin yükümlülüğü altına girer.²¹

Yakalamanın hukuka ve amacına uygun olması için uyulması gereken kurallar şöyle sıralanabilir;

Yakalanan kişinin kaçması veya saldırıda bulunmasının önlenmesi için kişinin sağlığına zarar veremeyecek şekilde her türlü tedbir alınabilir. Şüphelinin kaçma ihtimali varsa kelepçe takılması kolluk kuvvetlerinin takdirine bağlıdır.²² Yakalananlardan uyuşturucu madde kullanmış olanlarla sarhoş olanların durumları PVSK'da belirtilen esas ve usullere uygun olarak hekim raporu, hekimin bulunmadığı hallerde yardımcı sağlık hizmetleri personelinden birinin müşahade raporu ile tespit olunur.²³

Yakalanan kişinin vücut bütünlüğü, yakalandığı andan itibaren devletin sorumluluğu altında olacağından, nezarete konarken ve nezaretten çıkarırken mutlaka doktor raporu alınmalıdır.²⁴

Yakalanan kişiye yakalanma sebepleri yazılı ve mümkün olmayan hallerde sözlü olarak bildirilir.²⁵

Soruşturmanın konusunun açığa çıkması bakımından bir sakınca doğurmuyorsa, kişinin yakalandığı derhal yakınlarına duyurulur. Sakıncadan kasıt suç ile ilgili kanıtların başkaları tarafından yok edilmesi, zarar verilmesi veya suç konusunun ve boyutlarının henüz tam olarak ortaya çıkmadığından etraftan bilinmemesinin gerekmesi halidir. Böyle bir ihtimalin bulunmaması halinde yakalanana ve yakınlarına bilgi verilir. Yakalananların yakınları konusunda bir açıklık olmamakla

²¹ Mike McConville, "İngiltere'de Tutuklama ve Sorgulamanın Anayasal Boyutları", **Modern Adli Soruşturma Yöntemleri ve İnsan Hakları Semineri, 29-31 Mayıs 1996**, Ankara: Polis Akademisi Seminer, Konferans, Sempozyum ve Bildiriler Dizisi, 1997, s.233.

²² Ali Şafak, Vahit Bıçak, Mehmet Keskin, **Ceza Muhakemeleri Usul Hukuku Hizmetiçi Eğitim Kaynak Kitabı**, Ankara: 2002, s.170.

²³ Derdiman, s. 187.

²⁴ Yaşar, s.259.

²⁵ Yenisey, **İnsan Hakları Açısından, Arama, Yakalama, El Koyma ve İfade Alma**, s. 104.

birlikte, yakalananın yakalanmasından dolayı üzülebilecek ve etkilenebilecek kimseler yakalananın yakınları olarak kabul edilebilir.²⁶ Daha geniş anlamda düşünüldüğünde, "Yakınları" kavramı kan ve sihri hısımları ile sınırlı olarak yorumlanmamalı, arkadaşları da kapsayacak şekilde kabul edilmelidir. Sanığın karakolda bulunduğunu kendi imkanlarıyla yakınlarına bildirme imkanı (cep telefonu, telefon kartı, jeton vs) yoksa karakolun imkanlarından yararlanmasına izin verilmelidir. Ancak, uluslararası veya şehirlerarası görüşme yapılarak bu imkanın kötüye kullanılmasına da fırsat verilmemelidir.²⁷

Yakalama işlemi, insanların iradeleri ile yapılmadığından, kolluk kuvvetleri her ne kadar detaylı politikalara sahip olsalar da bazı durumlarda meşru politikaların dışında takdir yetkilerini kullanarak, olaylara müdahale etmek zorunda kalabilirler. İşte bu durumda zor kullanma kavramı karşımıza çıkar.²⁸

Zor kullanma sırasında güç kullanmada sınırın aşılması, yanlış araçlar vasıtasıyla olaylara müdahale edilmesi gibi durumlarda AİHS'nin 3. maddesinin ihlali ortaya çıkabilmektedir. Bu sebeple zor kullanma konusuna da kısaca değinmek istiyoruz.

3.1.1.1 Zor Kullanma

Polisin mesleği genelde kuvvete dayanan bir meslektir.²⁹ Polis bazı durumlarda görevinin gereğini yerine getirmek bazı durumlarda ise mevcut saldırıları bertaraf etmek için zor kullanmak zorunda kalabilir. Zor kullanma kavramı olarak, sesli ikazdan, silah kullanmaya kadar artarak giden bir dizi eylemi içermektedir.³⁰ Tanım olarak ise;

"Zor kullanma, polis tarafından yakalanması veya dağıtılması gereken topluluğun direnmesi, saldırıya yeltenmesi veya saldırıda bulunması halinde, bu fiilleri etkisiz hale getirecek derecede kademeli olarak artan

²⁶ Derdiman, s.189.

²⁷ <http://www.bilkent.edu.tr/~vahit/ar3.htm>, 13.02.2004.

²⁸ İbrahim Cerrah ve Emin Semiz, **21. Yüzyılda Polis, Temel Sorunlar, Çağdaş Yaklaşımlar**, 2. Baskı, Ankara: EGM Yayınevi, 1999, s. 104.

²⁹ Ahmet Hamdi Aydın, **Polis Meslek Hukuku**, Ankara: Doğu Matbaacılık, 1996, s.123.

³⁰ Şafak, Bıçak, Keskin, s.194.

oranda bedeni kuvvet, maddi güç ve kanuni şartlar gerçekleştiğinde her çeşit silah kullanma yetkisini ifade etmektedir.”³¹

Zor kullanma; bir şeyi yaptırmak için maddi veya manevi kuvvet kullanma, yahut tabii iradeyi, istenilen hareketi yapmaya fiziki kuvvetle zorlama anlamını ifade eden "cebiri" kavramını da içerir³² ve bu hali ile mevcut haklara meşru ve istisnai bir müdahaledir.³³

Zor kullanmada amaç, yetkililerce, kanuni bir görevin yerine getirilmesi sırasında saldırıyı ya da direnmeyi etkisiz hale getirmek olduğu için zor kullanan aktif değildir. Bu haliyle zor kullanma koruma tedbiri olmaktadır. Zor kullanma ile meşru müdafaa da farklı şeylerdir. Meşru müdafaa amaç kişinin kendi koruması iken zor kullanmada amaç kanunun yakalanmasını istediklerini yakalamak, dağıtılmasını istediği topluluğu da dağıtmaktır.³⁴

Kuvvet kullanma, bir kimseye tutuklandığını belirtmek anlamına gelen basit bir el dokunmasından veya zorla yakalamadan silahla ateş edip öldürmeye kadar gitmektedir.³⁵ Bu sebeple şart ve şekillerinin doğru bilinmesi gerekir.

Zor kullanma kullanılacak araç ve gerecin ne olacağının takdir ve tespiti ise kuvvetin amirinin yetkisindedir.³⁶

Şunu da belirtmek gerekir ki; polis istediği zaman ve şekilde güç kullanamaz. Diğer bir ifade ile keyfi olarak ve temel hak ve hürriyetlere aykırı bir şekilde güç kullanma yoluna gidemez, gerekli şartların oluşması gerekir. Polisin güç kullanmaya karar vermesi ve bunun için gereken şartların varlığı halinde ayrıca kişilerin rızasının sorulmasına gerek yoktur. Güç kullanmayı gerektiren hallerin ortaya çıkmasında polisin kendisi bir sebep konumunda olmamalı ve zor kullanmaya mecbur kalmış

³¹ Derdiman, s. 207.

³² Cihan Erol, **Cebiri Kullanma Cürmü**, İstanbul:Fakülteler Matbaası, 1978, s.8.

³³ Derdiman, s.208.

³⁴ Derdiman,s. 207-208.

³⁵ J. Anderson, **İnsan Hakları ve Polis**, Çev: İhsan Kuntbay, Ankara:TODAİE Yayınları, 1989, s. 66.

³⁶ Yaşar, s. 299.

olmalıdır. Güç kullanma, kanunlara uygun olarak, bir görevin yerine getirilmesi amacıyla ve tehlike ile orantılı olmalı, görev dışı, şahsi bir amaç için ve kanunsuz olmamalıdır.³⁷

Polisin zor kullanma yetkisinin yasal, ancak sınırlandırılmış bir yetki olduğu söylenebilir. Zor kullanmanın derecesinin 'baskı'ya varacak kadar ileri gitmemesi ve dolayısıyla toplumda tepki ile karşılanmaması için polis yetkisinin yasal ve meşru sınırlarını bilmelidir.³⁸

Kolluk kuvvetleri görevlerini icra ederken zor kullanması gerekse dahi, yine de insanları dövemez ve kötü muamelede bulunamaz. Ancak kişiyi zapt ederek alıkoyabilir. Keza Yargıtay bu hususta, zor kullanma yetkisi bulunan polis memuru sanığın, görevi gereği karıştığı (müdahale ettiği) kavgada şikayetçiye tokat atmasının bireylere kötü davranışta bulunmak suçunu oluşturduğu yönünde karar vermiştir.³⁹

Zor kullanma şekilleri P.V.S.K. ek 6. maddenin 2 bendinde "Bedeni kuvvet, maddi güç ve kanuni şartları gerçekleştiğinde her çeşit silah kullanma" olarak kabaca tayin edilmiştir. Bizim kanunlarımızda tam olarak tanımlanmamış ise de; yurt dışındaki uygulamalarda şu şekildedir: New York Eyalet Kanunu polise, yapılması gerekli olan yasal bir iş için, diğer seçenekler sonuç vermediğinde en düşük miktarda güç kullanması konusunda yetki verir. New York Polis Departmanı Yönergesi, güç kullanımının 5 evrede olacağını belirtir. Bunlar sırasıyla sözlü ikna, silahsız fiziksel kuvvet, öldürücü olmayan silahlarla müdahale (biber gazı gibi), fiziksel güç ile müdahale (Polis jopu gibi) ve ölümcül güçtür. Ancak ölümcül güç sadece bir polis veya vatandaşın hayatının direk tehlikede olması durumunda uygulanabilir. Yine aynı yönerge; cep fenerlerinin , telsizlerin ve tabancaların bedensel güç kullanma aleti olarak dizayn edilmediğinden sebeple güç kullanımı sırasında kullanılmaması gerektiğini belirtmektedir.⁴⁰

³⁷ Aydın, s.125.

³⁸ Cerrah ve Semiz, s. 115.

³⁹ Güneş,917.

⁴⁰ <http://www.amnestyusa.org/rightsforall/police/nypd/nypd-03.html#Police>, 14.05.2004.

Zor kullanma konusunda kanunun göstermiş olduğu hadlerin aşılması durumunda haddi aşan memurlar için TCK'nın 245. maddesi ceza sorumluluğu yüklemektedir. Ancak olay ve şartlar kendi içerisinde sürekli değişkenlik gösterdiğinden zor kullanma hadlerini kesin kurallara bağlamak, bir standart getirmek mümkün değildir. Örneğin bir uzak doğu sporcusuna karşı zor kullanmak zorunda kalan bir polisin, spor maharetinden kaynaklanan avantaj farkını dengeleyecek şekilde taş veya sopa kullanması mümkün olup yasal hadler içerisinde değerlendirilebilir.⁴¹

3.1.2 Gözaltına Alma

Resmi gazetede yayımlanan Yakalama ve Gözaltına Alma Yönetmeliğinde yapılan tanıma göre gözaltına alma;

"Kanunun verdiği yetkiye göre yakalanan kişinin, hakkındaki işlemlerin tamamlanması amacıyla, adli mercilere teslimine veya serbest bırakılmasına kadar kanuni süre içerisinde sağlığına zarar vermeyecek şekilde özgürlüğünün geçici olarak kısıtlanıp alıkonulmasıdır."

Başka bir ifade ile gözaltına alma (nezaret altında bulundurma) yakalanan sanığın içinde bulunduğu hukuki durumdur.⁴²

Gözaltına almada dikkat edilmesi gereken 3 temel aşama vardır. Bunlar Avrupa Sözleşmesinde tek tabir olarak 'detention' denen, polisin şahsı bir süre tetkik için gözaltına alması, bu gözaltının mutlaka usulüne uygun (lawful) yapılmış olması ve tüm bu hallerin mutlaka tahditli olmasıdır.⁴³

Yakalanan kişinin gözaltında tutulduğu kısa zaman aralığında, hürriyetlerin nasıl kısıtlanacağı mutlaka düzenlenmelidir. Zira bu kişi tutuklu veya hükümlü olmadığından

⁴¹ Derdiman, s.211.

⁴² Yenisey, **İnsan Hakları Açısından, Arama, Yakalama, El Koyma ve İfade Alma**,s. 114.

⁴³ Tekin Akıllıoğlu, "İnsan Hakları Ve Adli Soruşturmanın Hukuki Çerçevesi", **Modern Adli Soruşturma Yöntemleri ve İnsan Hakları Semineri, 29-31 Mayıs 1996**,Ankara:Polis Akademisi Seminer, Konferans,Sempozyum ve Bildiriler Dizisi,1997,s.61.

tutukevi veya cezaevine konulmamıştır. Ayrıca gözaltına alınan kişiler hakkında yapılacak muamele de yakalamanın gayesi ile orantılı olmalıdır.⁴⁴

Yakalanan şahsın nezarethaneye koyulmamış olması, şahsın yakalanmadığı anlamına gelmez. Nihayetinde nezarete koyma işi bir tür tedbirdir. Eğer polis yakalanan şahsın kaçabileceğinden şüphelenirse veya saldırıda bulunabileceği ihtimali mevcutsa veya suçun diğer tarafları ile görüşmesinin engellenmesi isteniyorsa o zaman yakalanan şahıs nezarethaneye koyulabilir. Bu durumda şahıslar nezarethaneye koyulmakla diğer suçlulardan ve görevlilerden tecrit edilmiş olurlar.⁴⁵

Yapılan araştırmalarda yakalanan ve tutuklanan kişiler için en fazla işkence veya diğer fena muamelelere uğrama riskinin, bir avukatla görüşme ya da mahkemeye ulaşma imkanına sahip olmadan önceki tutmanın ilk safhası olan gözaltı sürecinde olduğu saptanmıştır.⁴⁶

İleride kuruluşundan ve faaliyetlerinden bahsedilecek olan Avrupa İşkenceyi ve İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele Cezaları Önleme Komitesi (CPT), polis nezaretine alınan kişilere bütün haklarının gecikme olmadan bildirilmenin çok önemli olduğunu belirterek, gözaltına alınan kişilere, nezarete alma işleminin başında söz konusu hakları açık bir biçimde belirtilen bir formun sistematik olarak verilmesi gerektiğini ve söz konusu kişilerin de hakları konusunda bilgilendirildiklerine dair bir ifadeyi imzalamaları gerektiğini belirtmektedir.⁴⁷

CPT, polis gözetimi altında tutulan bireyler için; gözaltı durumunu istediği bir üçüncü tarafa (aile,ferdi,arkadaş, konsolosluk) bildirme, avukata erişim ve polis yetkilileri tarafından çağırılan doktorun yaptığı tıbbi muayeneye ek olarak istediği bir doktor tarafından tıbbi muayeneye tabi tutulma hakkının çok önemli olduğunu ifade etmektedir. CPT'nin görüşüne göre bu haklar, söz konusu hukuki sistemde nasıl tanımlanırsa tanımlansın (yakalama, tutuklama vs.) özgürlüğünden mahrum edilme

⁴⁴ Yenisey, **İnsan Hakları Açısından, Arama, Yakalama, El Koyma ve İfade Alma**,s. 114.

⁴⁵ Derdiman, s.180.

⁴⁶ Doğan ve Seven, s. 95.

⁴⁷ European Council, **CPT Hakkında Kısa Bilgiler**, Strasbourg: European Council CPT/Inf/E (2002)2,2002, s. 7.

durumunun başlangıcından itibaren uyulması gereken, gözaltındaki kişinin kötü muameleye maruz kalmasını önleyecek üç temel koruyucu mekanizmadır⁴⁸ ve avukata erişim hakkı kişinin sorgulanması sırasında avukatın da hazır bulunmasını isteme hakkını da içermelidir.⁴⁹

CMUK (Ceza Muhakemeler Usul Kanunu)'un 136. maddesi sanığın soruşturmanın herhangi bir safhasında müdafii yardımından yararlanacağını hükme bağlamıştır. Sanığa avukattan yararlanma hakkının bildirim konusunda bir zorunluluk getirilmiştir. Bu şekliyle şüpheli, yakalandığı an eğer mümkün olmaz ise karakola getirildiği anda mutlaka avukat isteme hakkı olduğu konusunda bilgilendirilecektir. Bu bildirim ek olarak karakollarda sanıkların müdafii yardımından istifade edebime haklarının olduğunu gösteren ilan ve afişler asılması yoluyla halkın bilgi sahibi olması sağlanabilir.⁵⁰

Müdafii talep oranı hakkında henüz kapsamlı bir veriye sahip bulunulmamaktadır. Ancak uzun yıllardır bu hakkın varlığını tanımış ülkelere biri olan İngiltere'de yapılan istatistiksel çalışmalar, toplam sanıklardan % 20-25 arasında bir oranın hazırlık soruşturmasında müdafii yardımını talep ettiğini ortaya koymuştur. Türkiye'de ise bu oran % 10 civarındadır.⁵¹

Eğer ki sanık, avukat yardımını talep ediyorsa, mutlaka yardım sağlanmalıdır. Ancak bu talep net ve açık olmalıdır. Amerikan Federal Yüksek Mahkemesi; Davis davasında verdiği kararında, sorgulama sırasında sanığın muğlak bir şekilde avukat yardımını talep etmesine karşın polis sorguya devam ederek beyan elde etmesini hukuka uygun bulmuştur. Hatta Federal Mahkeme avukat isteminin muğlak olduğu

⁴⁸ Reidy, s. 18.

⁴⁹ Reidy, s.20.

⁵⁰ Vahit Bıçak, "Avrupa Birliği ile ilişkilerin Hazırlık Soruşturmasına Etkisi", **AB Sürecinde Türk Polisi Semineri, 16-18 Ekim 1996**, Ankara: Polis Akademisi Seminer Konferans, Sempozyum Bildirileri Dizisi :3,1997,s.168.

⁵¹ Bıçak, **AB Sürecinde Türk Polisi Semineri**,s. 169.

durumlarda polisin sorgulamayı durdurmakla yükümlü olmadığı gibi açıklama isteyen soru sormasına bile gerek olmadığına karar vermiştir.⁵²

Amerikan Federal Mahkemesi 1964 yılındaki Escobedo davasında verdiği kararında da; defalarca müdafii ile görüşmek isteyen gözaltındaki sanığın isteğinin reddedilerek ikrarının alınması ile ,iddianameyle suç isnat edilmiş sanığın ifadesinin alınması arasında önemli bir fark olmadığından hareketle, hazırlık soruşturması sırasında alınan ifadeyi, davanın bütünü etkilemeyeceğini vurgulayarak kabul etmiştir. Müdafinin hukuki yardımından yararlanamayan sanığın ikrarının geçerli olmamasının şartları ise şunlardır; araştırmalar faili meçhul bir olaya ilişkin olmayıp da belli bir kişi üzerinde odaklanan şüphe sebepleri varsa, şüpheli gözaltına alınmış ise, polisin aldığı ifade şüphelinin kendisini suçlayıcı bir yapıya dökülmüşse, şüpheli müdafii ile görüşmek isterse, polis şüpheliye susma hakkını açıkça bildirmişse ve müdafii ile görüşmek isteği kabul edilmemişse ifade alma sırasında elde edilen bilgiler sanık aleyhine kullanılamaz.⁵³

İşkenceyi Önleme Komitesi (CPT), avukata erişim konusunda kısmi ve istisnai olarak geç kalmanın bir sakınca doğurmayacağını belirtmiştir. Ancak şüpheli avukata erişimden mahrum bırakılmamalı, gerekiyorsa, soruşturmanın tarafsızlığına gölge düşürmeyecek bir başka bağımsız avukat bulunmalıdır.⁵⁴

Avukat sayısının 3'ten az olduğu durumlarda dava vekilleri ismi verilen, hukuk eğitimi görmemiş ancak kendilerine dava vekilliği ruhsatı verilmiş kişiler de avukatların yerine müdafilik görevini üstlenebilirler.⁵⁵

Avukatlar veya dava vekilleri (genel ifadeyle müdafiler), soruşturmanın her safhasında bulunma, müvekkili ile kimsenin duyamayacağı bir odada görüşme, hazırlık

⁵² David Gottlieb, "Birleşik Devletlerde Polis ve Sorgulamanın Yasal Sınırları", **Modern Adli Soruşturma Yöntemleri ve İnsan Hakları Semineri, 29-31 Mayıs 1996**, Ankara:Polis Akademisi Seminer, Konferans,Sempozyum ve Bildiriler Dizisi,1997,s.172.

⁵³ Yenisey, **İnsan Hakları Açısından, Arama, Yakalama, El Koyma ve İfade Alma**, s. 139

⁵⁴ Reidy, s. 21.

⁵⁵ Şafak, Bıçak, Keskin, s. 121.

evrakı ile dava dosyasının tamamını inceleme ve istediği evrakların birer suretini harçsız alma hakkına sahiptir. Genel bir ifade ile müdafî sanığı temsil etmektedir.⁵⁶

Polis nezaretindeki kişilerin adli raporlarının alınması da önemli hususlardan birini oluşturmaktadır. Nezarete alınanların tıbbi muayenesi, polis memurlarının duyamayacağı ve tercihen göremeyeceği bir biçimde yapılmalıdır. Ayrıca yapılan bütün muayene sonuçlarının yanı sıra, tutuklunun konuyla ilgili ifadeleri ve doktorun ulaştığı sonuçlar da doktor tarafından resmi olarak kayda geçirilmeli ve bu kayıtlar gözaltındaki kişiye veya avukatına verilmelidir.⁵⁷

Polis nezareti sadece hazırlık soruşturması sürecinde şüphelilerin muhafaza edildiği yer olduğundan, kısa süreli olarak kabul edilebilir. Ne kadar kısa olursa olsun, nezarethanelerin sahip olması gereken bazı temel nitelikler vardır. En azından tüm nezarethaneler; temiz, içinde barındığı kişi sayısına uygun büyüklükte ve yeterli derecede (uyku süreleri hariç, okumak için uygun) tercihen doğal ışık ile aydınlatılmış olmalıdır. Ayrıca bu hücrelerde dinlenme imkanı olmalı (örneğin sabit bir sandalye veya bank) ve gece nezarete kalma durumunda olan kişilere temiz şilte ve battaniye verilmeli, kişilerin adap kurallarına uygun şartlarda tuvalet imkanına ve yıkanmak için uygun şartlara sahip olmalıdır. Nezarethanelerde tutulan kişiler her zaman içme suyuna erişebilmeli ve bu kişilere en az bir tam öğün olmak üzere (örneğin sandviçten daha doyurucu bir öğün) uygun zamanlarda yemek verilmeli ve nezarethanelerde 24 saat veya daha uzun kalan kişilere, imkanlar dahilinde her gün açık havada eksersiz önüne çıkarılmalı ve nezarethanelerin konumları gözaltı izlemeden sorumlu olan memurların bir olay olduğunda müdahale edebileceği yakınlıkta olmalıdır.⁵⁸

Tek kişinin kalacağı bir polis hücresi en az 7 metrekare civarında olmalı ve duvarlar arasında en az 2 metre, tavan ve taban arası ise en az 2.5 metre olmalıdır.⁵⁹

Şüpheli şahsın ne zaman yakalandığı, yaralanma, ruhsal hastalık, vs. işaretleri; akraba/konsolosluk ve avukat ile ne zaman temasa geçtiği ve ziyaret ettiği, ne zaman

⁵⁶ Şafak, Bıçak, Keskin, s. 122.

⁵⁷ European Council, s.6.

⁵⁸ European Council, s.15.

⁵⁹ European Council, s.42-43.

yemek verildiği; ne zaman sorgulandığı; ne zaman nakledildiği veya salıverildiği gibi unsurlar konusunda yapılanları içeren tek ve kapsamlı bir nezaret kaydı tutulmalı ve şüphelinin avukatının bu tür verilere ulaşmasına imkan sağlanmalıdır.⁶⁰

Duyuların, özellikle de gözlerin ve kulakların kullanılmasını önleyen sorgulama tekniklerinin bir arada kullanılması kişiyi fiziksel ve zihinsel olarak doğrudan etkilediği için bu tür işlemler işkencenin bir metodu olarak kabul edilebilir.⁶¹ Bu sebeple de CPT, polis nezarethanelerindeki kişilerin gözlerinin kesinlikle bağlanmaması gerektiğini, odun,sopa, süpürge sapı, bezbol sopası, metal çubuk, kalın elektrik kablosu, sahte silah ve/veya bıçak gibi çeşitli şüphe arz eden eşyalarında karakollarda dolaplarında muhafaza edilmesi gerektiğini belirtmektedir.⁶²

Toplumlarda nezaret şartları ile ilgili kabul edilebilir temel standartlar sürekli olarak değişim içerisindedir. Bu sebeple de gözaltı koşulları ilerleyen teknoloji imkanlarına paralel olarak iyileştirilmeye çalışılmalıdır.⁶³

3.1.3 İfade Alma

"İfade alma polis tarafından, görülecek gereklilik ve duyulacak ihtiyaç üzerine, kişilerin belli bir konuda bilgi ve görgülerine başvurulmasıdır."⁶⁴ İfade alma polisin birincil olarak baş vurduğu bir yetkidir.⁶⁵ Yapılan tahkikat için kişilerin bilgi ve görgüleri gerekli olduğundan⁶⁶ polis hem tanık ve mağdurlara hem de sanıklara suç ile ilgili sorular sorar.⁶⁷ Ancak polis bir suçun işlenmesi ardından, şüpheli şahsa soru soruyorsa,

⁶⁰Durmuş Tezcan, "AİHK Ve Mahkemesinde Yapılan Yargılamalar Açısından (Kolluk Soruşturması Kapsamında) Türkiye İle İlgili Gözlemler", **Organize Suç**, Ankara: EGM Yayınevi, 1998,s. 18.

⁶¹ Çavuşoğlu. S. 13.

⁶² European Council, s.11.

⁶³ Reidy, s. 25.

⁶⁴ Derdiman, s. 110.

⁶⁵ Kunter ve Yenisey, s.81.

⁶⁶ Derdiman,s.110.

⁶⁷ Yenisey, **İnsan Hakları Açısından, Arama, Yakalama, El Koyma ve İfade Alma**, s. 126.

işte bu ifade alma statüsüne girer⁶⁸ ve bu aşamada polis şüpheliye haklarını hatırlatmakla ve Miranda kuralını işletmek ile görevlidir.

Miranda Kuralı, şüpheliyi kendisi aleyhinde suçlamada bulunma tehlikesinden korumak için kabul edilmiş olan, iddialar karşısında susma hakkını ifade etmektedir. Bu kural bir suç şüphesi ile gözaltına alınan veya özgürlüğü belirgin bir şekilde kısıtlanan şüpheli için geçerli olup, bilgi toplama faaliyeti sırasında veya henüz şüpheli sıfatı kazanılmamış olan durumlarda geçerli değildir. Miranda Kuralının uygulanması yakalanan veya şüpheli sıfatıyla soru sorulacak olan kişiye, susma hakkı olduğunun hatırlatılması ve söylediklerinin aleyhine mahkemede delil olarak kullanılabileceği, isterse müdafî tayin edebileceği veya buna imkanı yok ise baro tarafından kendisine ücretsiz olarak müdafî tahsis edilebileceğinin bildirilmesi şeklindedir. Şüpheli, ifade başında susma hakkını kullanabildiği gibi dilerse ilerleyen süreçte de bu hakkını kullanabilecektir.⁶⁹

Kendi özgür iradesiyle bir polis birimine gelerek, tamamen hür iradesiyle bir suç ile ilgili itirafta bulunan kimseye konuşmasını kolaylaştırıcı nitelikte sorular sormak için Miranda kuralı çerçevesinde haklarını hatırlatmaya gerek yok iken, yönlendirici veya anlatılan olayın derinliklerine inmeyi amaçlayan nitelikteki soruları sormak için itirafta bulunan kişiye haklarını hatırlatmak gerekir.⁷⁰

Sorgulama kavramı ise çoğu zaman uygulamada ifade alma ile aynı anlamda kullanılsa da ; herhangi bir suç işlediği kuşkusu bulunan veya sahip olduğu bilgiyi tam olarak vermeye niyetli olmayan kimsenin sistematik şekilde sorulara hedef tutularak bildiklerinin öğrenilmesi işi şeklinde tanımlanabilir.⁷¹

⁶⁸ Ruhan Erdem, "Organize Suçlulukta Mücadelede Özel Ceza Muhakemesi Tedbirleri", **Organize Suç**, Ankara: EGM Yayınevi, 1998,s. 15.

⁶⁹ Yenisey, **İnsan Hakları Açısından, Arama, Yakalama, El Koyma ve İfade Alma**,s. 145.

⁷⁰ Kunter ve Yenisey, s.96.

⁷¹ Yaşar, s. 272.

AİHS kapsamında polisin sorgulama görevi özel olarak düzenlenmemiştir. Ancak sözleşmede polisin bu görevini yerine getirirken hangi sınırlar içinde kalması gerektiğini belirleyen hükümler ve içtihatlar vardır.⁷²

Günümüzde suçla ve suçlulukla mücadeleyi kolaylaştıran büyük gelişmeler sağlanmış olmasına rağmen sorgulama sonucu alınan ifade hiçbir zaman değerini kaybetmemiştir. Yapılan bir araştırmada; kovuşturmanın çok büyük bir kısmının (%81-98) sanıklardan elde edilen ikrarlara dayanılarak aydınlatıldığı ifade edilmektedir.⁷³

İngiltere'de McConville ve Baldwin adındaki iki araştırmacının 1500 önemli kamu davasını incelemek suretiyle topladıkları verilere göre davaların ancak %5'inde bilimsel deliller bir öneme sahiptir. Öneme sahip olduğu durumlarda da diğer suçlayıcı delilleri destekleyici mahiyettedir.⁷⁴ Ancak şurası da bir gerçektir ki; teknik ne kadar gelişirse gelişsin ifade almak gereklidir ve diğer araştırma metotlarını geliştirmedikçe ikrarın önemi de azalmayacaktır.⁷⁵

Polis delillerini sadece itirafa dayandırmayarak delil toplama görevini yerine getirirken daha ziyade parmak izi, olay yeri incelemesi ve görüntülenmesi gibi maddi somut delilleri toplamaya ağırlık vermelidir.⁷⁶

Sorgulamada amaç gerçeğin ortaya çıkarılmasıdır. Ancak gerçeğin ortaya çıkarılmasında sorumlu olan devlet bunu hukuka uygun bir şekilde yapmak zorundadır. Sanığın haklarını çiğneyerek veya ihlal ederek yapılan sorgulamalar ile alınan ikrar sayesinde gerçeğin ortaya çıkarılması kabul edilemez. Bu sebeple sorgunun amacı, sadece ve ne pahasına olursa olsun, mutlaka sanıktan bir ikrar elde edilmesi ve gerçeğin bu şekilde ortaya çıkarılması değildir.⁷⁷

⁷² Anderson, s.48.

⁷³ Cumhur Şahin, "Sorguda Sanığın İfade Özgürlüğü ve Yasak Sorgu Yöntemleri", **Modern Adli Soruşturma Yöntemleri ve İnsan Hakları Semineri, 29-31 Mayıs 1996**, Ankara: Polis Akademisi Seminer, Konferans, Sempozyum ve Bildiriler Dizisi, 1997, s.246 .

⁷⁴ McConville, s.236.

⁷⁵ Yenisey, **İnsan Hakları Açısından, Arama, Yakalama, El Koyma ve İfade Alma**, s. 138.

⁷⁶ Çiçekli, s.1384.

⁷⁷ Şahin, s.246.

Sorgulama, özel eğitim gerektiren bir iş olduğu için uzmanlarca yapılmalıdır.⁷⁸

Sorgulama veya ifade alma bir sistem dahilinde yapılması gereken bir eylemdir. İfade almaya başlarken ilk yapılması gereken, ifadesi alınacak olan kişinin kimliğinin tespitini yapmaktır. İfade veren kişi hangi sıfatla ifade veriyorsa versin kimliği ile ilgili olan sorulara doğru cevap vermek zorundadır. Kimlik bilgileri tespit edilen şahsa, eğer şüpheli sıfatıyla ifadesi alınacaksa, isnat edilen suç anlatılır ve Miranda kuralı çerçevesinde sahip olduğu haklar anlayabileceği kolaylıkla hatırlatılır. Ayrıca şüpheli durumundan kurtulabilmesi için somut delillerin toplanmasını isteyebileceği veya lehine olan delilleri ileri sürebileceği bildirilir.⁷⁹Yapılan bu hatırlatmaların hepsi yapılacak olan tutanak ile tespit edilmelidir.

Kimi davranışlar vardır ki bu tür davranışlar, eylem anlamı olarak değilse bile hukuki anlamda soru sormaya eşdeğerdir. Bu tür davranış biçiminde şüpheliye soru sorulmamakta ancak şüpheli üzerinde bir şeyler söylemesi gerektiği konusunda baskı kurulmaktadır. Bu tür davranışlara, kendisini suçlayan bir delilin gösterilmesi ve sadece mahkeme sürecinde yapılabilecek olan yüzleşme işleminin kollukça yapılması veya mağdur ile yüzleştirilmesi örnek olarak gösterilebilir. Bu tür hareket tarzı da Miranda Kuralını ihlal etmek anlamına gelmektedir.⁸⁰

CMUK'nun 135/a maddesinde yasak sorgu yöntemleri sayılmış ve kesin bir ifade ile yasaklanmıştır. Bu madde ile esasen korunmak istenen sadece ifade özgürlüğü yani sanığın kendi kararlarını kendisinin belirleyebilmesi hakkı değil kendisini suçlama sonucunu doğurabilecek her türlü zorlamanın yasak olması durumudur. Bu maddede sayılan yasak sorgu yöntemlerinde amaç şüphelinin vücut bütünlüğünü değil, karar verme özgürlüğünü korumaktır. Aksi bir kabul, işkence, kötü muamele, bedensel cebir ve şiddet kullanma gibi, asıl olarak vücut bütünlüğüne yönelik zor kullanma yöntemlerini yasaklarken sanığın aldatılmasına, tehdit edilmesine veya kanuna aykırı

⁷⁸ European Council, s.10.

⁷⁹ Şafak, Bıçak, Keskin, s. 225.

⁸⁰ Kunter ve Yenisey, s.96.

olarak bir vaatte bulunulmasına ilişkin uygulamalara izin verir bir niteliğe bürünmesine sebep olacaktır.⁸¹

Şunu da belirtmek gerekir ki her bilgi edinme işlemi ifade almak demek değildir. Örneğin; yakalanan bir şahsın olayı polise anlatması veya olay yerinde gelmiş olan polisin bir takım konuşmaları duyması ifade alma değildir. İfade alma sanığa hakları öğretildikten sonra başlar. Sanığa susma hakkına sahip olduğunu söyledikten sonra, sanığın söyleyeceği veya söylemeyeceği şeyler delil olur. Fakat bundan önceki aşamada, olay yerinde polisin bazı insanlara bir şey sorması bilgi toplamadır ve polisin burada topladığı bilgiler polis tarafından olayın tanığı olarak mahkemeye götürüldüğünde delil olarak kullanılabilir.⁸²

Şüphelinin, şüpheli sıfatını kazanması, yapılan bir suç isnadı ile başlayacağından, bu isnadın yapılmasından önce tamamen teknik veya hukuka uygun polisiye metotlarla - örneğin sohbet etme gibi- yöntemlerle elde edilen bilgiler ifade alma kapsamına girmez ve bu durumda da polisin şahsa (çünkü henüz isnat yapılmadığı için şüpheli statüsünü kazanılmamıştır) haklarını hatırlatma yükümlülüğü yoktur. Nitekim Amerika'da karakola götürülen kişinin avukatı gelmeden konuşmayacağını bildirmesine karşılık, sohbet ettiği bayan bir polis memuresinin tanıklığı ile mahkum olması örnek olarak verilebilir.⁸³

3.1.3.1 Polis Aldığı İfadenin Delil Olup Olmadığı Sorunu

Türk adalet sisteminde delillerin doğrudan doğruyalığı prensibi kabul edilmiştir. Bu prensip gereği; mahkemede söylenmiş olan beyanların delil özelliği taşıdığı söylenebilir. Daha önce de belirtildiği gibi polisteki gözaltılarda insan hakları ihlalleri olma ihtimali daha fazladır. Bu sebeple işkence veya kötü muameleye maruz kalma ve bu muamele etkisinde ifade verme ihtimali her zaman mevcuttur. Böyle bir ihtimalin

⁸¹ Şahin, s.247.

⁸² Feridun Yenisey, "İnsan Hakları ve Adli Soruşturmanın Hukuki Çerçevesi", **Modern Adli Soruşturma Yöntemleri ve İnsan Hakları Semineri, 29-31 Mayıs 1996**, Ankara: Polis Akademisi Seminer, Konferans, Sempozyum ve Bildiriler Dizisi, 1997, s. 148.

⁸³ Derdiman, s.112.

varlığında, eğer ki şüpheli kötü muameleye veya işkenceye maruz kaldığını beyan eder ve bunu da doktor raporu ile ispat ederse, bu eylemi gerçekleştiren kamu görevlileri hakkında da soruşturma açılmış ise, hazırlık soruşturması sırasında elde edilmiş olan ikrarın delil olup olmama özelliğinin mahkemece incelenmesi gerekmektedir.⁸⁴

CMUK'un 135/a maddesinin ihlali ile alınmış olan ifade hukuka aykırı bir delildir. Hukuka aykırı olarak elde edilmiş olan delillerin kabul ve reddi konusunda ise üç yaklaşım vardır. Birincisinde delillerin nasıl elde edildiğine bakılmaksızın değerlendirilmesi, ikincisinde kanunsuz elde edilen delillerin kesinlikle değerlendirme dışı tutulması anlayışı kabul görmektedir. Üçüncü yaklaşımda ise esnek yaklaşım söz konusudur. Bu yaklaşımda deliller kimi zaman değerlendirilebilir, kimi zaman ise değerlendirilmezler. Türkiye'nin mevcut CMUK 135/a ve 254/2 maddelerine bakılarak bu türü kabul ettiği söylenebilir. Ancak olması gereken kesin red yaklaşımıdır.⁸⁵

Bizim kanunumuza göre hukuka aykırı bir ifadeye dayanarak başka delillerin elde edilmesi durumunda elde edilen ikincil delillerin yan delil olarak kullanılabilmesi ancak salt bu delillere dayanılarak hüküm verilemeyeceği karara bağlanmıştır.⁸⁶ Kanunun sistematığına göre hakim duruşmada bizzat kendisinin duyduğu şeyler delil olur. Halbuki Amerikan hukukunda polisin duyduğu ve mahkemede tanık olarak söylediği şeyler de delil olmaktadır.⁸⁷

Nitekim, Yargıtay, 01.04.1985 tarihinde verdiği ilk kararında, ikrarın delil niteliğinde olabilmesi için; ikrar olunan olayın mümkün olması, hâkim huzurunda olması, geri alınmaması ve yan delillerle de desteklenmesi gerektiğini açıklamıştır. Bu kararı daha sonra diğerleri takip etmiş; Yargıtay'ın bu görüşü istikrarlı hale gelmiştir.⁸⁸

⁸⁴ Yenisey, *İnsan Hakları Açısından, Arama, Yakalama, El Koyma ve İfade Alma*, s. 159

⁸⁵ Şafak, Bıçak, Keskin, s. 251.

⁸⁶ Doğan Soyaslan, "Hukuka Aykırı Deliller", *İstanbul 18. Hukuk İhtisas Semineri 18-19-20 Ekim 2002*, Ankara: EGM Yayınevi, 2003, s. 88.

⁸⁷ Yenisey, *Modern Adli Soruşturma Yöntemleri ve İnsan Hakları Semineri*, s. 154.

⁸⁸ Bahri Öztürk, *Yaşama Hakkı ve İşkence Yasağı: Yasak Sorgu Metodları*, www.adalet.gov.tr/28, 22.05.2004.

Davalı olan tarafların anlaşması veya ifade veren kişinin ölümü durumları bu kuralın istisnalarını oluşturmaktadır.⁸⁹

Türkiye'deki suç aydınlatma oranı 1995 yılındaki verilere göre 1.910.079 suç olayında % 69.9 iken Fransa'daki faili meçhul olay oranı ise %59'dur. Bu tespit bütün olumsuzluklara rağmen polisin olay aydınlatma oranının Türkiye'de yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak polisin çalışması genelde ifade ve sorgu üzerine olduğundan, diğer deliller ile desteklenmediğinden mahkumiyet oranı düşük olmaktadır. Bu sebeple polis ifade alma stratejisinden daha çok teknik çalışmaya ağırlık vermek zorundadır.⁹⁰

Polisin aldığı ifade hukuki olarak tam bir delil özelliği taşımasa da çok önemli bir işleve sahiptir. Polisin aldığı ifade hazırlık soruşturması sürecinde elde edilen bilgileri ayıklamaya, önemsiz olanların çıkartılarak önemli olanları geliştirmesine yaramaktadır.⁹¹ Polisin aldığı ifade, meydana gelen adli olaya zaman açısından en yakın ifadedir. İfade verenin bilgileri tazedir ve olay üzerinden zaman geçmediği için ayrıntılar unutulmamıştır.⁹²

3.2 İşkence, Kötü Muamele, Gayri İnsani Muamele Kavramlarının Tanımlanması

İşkenceden söz edildiğinde, pek çok insanın aklına tırnakların sökülmesi, elektrik verme, sahte infazlar, anne-baba yada çocuklarına yapılan işkenceyi izlemeye zorlanma ve tecavüz gibi en zalimane fiziksel ve ruhsal acı verme biçimleri gelir.⁹³

⁸⁹ Yenisey , **İnsan Hakları Açısından, Arama, Yakalama, El Koyma ve İfade Alma**, s. 158.

⁹⁰ Feridun Yenisey, " Ceza Adalet Sisteminde Jandarma ve Polisin Rolü", **Ceza Adalet Sistemi ve Polis Sempozyumu, 7-8 Mayıs 1998, Ankara: 6-8 Mayıs 1998**, Ankara: Polis Akademisi Seminer, Konferans Ve sempozyum Bildirileri Dizisi:5,1998, s. 49.

⁹¹ Yenisey , **İnsan Hakları Açısından, Arama, Yakalama, El Koyma ve İfade Alma**, s. 160.

⁹² Kunter ve Yenisey, s.144.

⁹³ Doğan ve Seven, s. 92.

İşkence insanın fiziki veya manevi varlığına, onuruna karşı girilen insanlık dışı bir saldırdır ve bir sorgulama ya da cezalandırma ile birlikte, iktidar ve yönetim ilişkilerinin bir parçası olarak günümüze kadar gelmiştir.⁹⁴

AİHS'nin 3. maddesi ile düzenlenen işkence yasağı, tanınan hakların "ulusun yaşamını tehdit eden savaş ya da benzer olağanüstü durumlarda" sınırlanabilmesini öngören 15. maddenin kapsamı dışındadır ve hiçbir olağanüstü dönem gerekçesi ile sınırlandırılmaz.⁹⁵

Bu haliyle 3. madde sözleşmede sınırlama nedenine bağlı olmayan tek hükümdür.⁹⁶

En çok karşılaşılan ve ülkemizi en çok sıkıntıya sokan işkence kavramı tanımlanacak olursa; Dünya Tabipler Birliğinin Tokyo Bildirgesinde yapmış olduğu tanıma göre;

"Kendi başlarına ya da herhangi bir otoritenin emri ile hareket eden bir ya da birden çok kişinin, bir diğer kişiyi bilgi vermeye, bir itirafa bulunmaya ya da diğer herhangi bir nedenle zorlamak için kasıtlı, sistematik ya da nedensiz olarak gerçekleştirdiği fiziksel ya da mental acıdır."⁹⁷

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, işkence ile ilgili yeni tanımlamalar yapmak yerine 26 Haziran 1987 tarihinde yürürlüğe giren Birleşmiş Milletler İşkenceyi Önleme Sözleşmesinde yer alan tanımı kısmen onaylamıştır.⁹⁸

BM İşkenceyi Önleme Sözleşmesine göre ise işkence;

"Bir şahsa veya bir üçüncü şahsa, bu şahsın veya üçüncü şahsın işlediği veya işlediğinden şüphelenilen bir fiil sebebiyle, cezalandırmak amacıyla bilgi veya itiraf elde etmek için veya ayırım gözeten herhangi bir sebep dolayısıyla bir kamu görevlisinin veya bu sıfatla hareket eden

⁹⁴ Bülent Tanör, **Türkiye'de İnsan Hakları Sorunu**, İstanbul: BDS Yayınları, 1990, s. 41

⁹⁵ Süheyl Batum, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 3. Maddesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Türkiye", **Yeni Türkiye Dergisi**, Cilt 2, Sayı 22, (1998), s.1355.

⁹⁶ Öztürk, www.adalet.gov.tr/28, 22.05.2004.

⁹⁷ Selim ÖLÇER ve Ümit ERKOL, "İşkenceye Karşı Gönüllü Örgütler: THİV Örneği" **Türkiye'de İnsan Hakları Konferansı, 7-9 Aralık 1998**, Ankara: TODAİE, 2000, s.153.

⁹⁸ Reidy, s.13.

bir başka şahsın teşviki veya rızası veya muvafakatıyla uygulanan fiziki veya manevi ağır acı veya ızdırap veren bir fiildir".⁹⁹

İkinci tanımlamada dikkat çekilen nokta 'kamu görevlisinin veya bu sıfatla hareket eden bir başka şahsın' demekle işkencenin, özgürlüğünden yoksun bırakılmış kişilere devlet gücünü kullanan yetkililer tarafından yöneltilen bir baskı aracı olduğunun vurgulanmasıdır.

Tüm uluslararası belgelerde işkence yasağı mutlak ve sözleşme veya anlaşmaya taraf dahi olmayan devletleri bile bağlar. Bu haliyle bu tür belgelerin genel bir nitelik taşıdığı ve hiçbir müdahaleyi kabul etmediği ifade edilebilir.¹⁰⁰

Yapılan herhangi bir muamelenin AIHS'nin 3. maddesi kapsamına girebilmesi için asgari şiddet düzeyine ulaşmış olması gerekir ve çoğu zaman bu sınırın saptanması zor olmaktadır.¹⁰¹

Müdahalelerin sınıflandırılmasında; yapılan eylemin yapısı, ciddiyeti ve süresi, bireyin zihinsel ve psikolojik yapısını nasıl etkilediği, bireyin yaşı, erkek veya kadın olması ve mevcut sağlık durumu belirleyici rol oynamaktadır.¹⁰²

İleride daha ayrıntılı olarak incelenecek olmasına rağmen kısaca belirtmek gerekirse, eğer kasıtlı olarak yapılan bir muamele fiziksel ve zihni acı veriyor ve psikiyatrik bir tahribata yol açıyorsa insanlık dışıdır, korku duygusunda yükseliyor, utanca boğuyor, fiziksel ve moral direncini kırıyorsa aşağılayıcıdır.¹⁰³

3. Madde ile ilgili ilk davalardan olan İrlanda Birleşik Krallığa karşı davasında; 1971 yılında IRA militanı olarak yakalanan şüphelilere karşı İngiliz Makamlarınca uygulanan ve '5 Teknik' olarak adlandırılan, kafaya başlık geçirme, yüksek sesle müzik

⁹⁹ Şafak ve Şafak, s. 107.

¹⁰⁰ Doğan ve Seven, s. 93.

¹⁰¹ Reidy, s. 9.

¹⁰² <http://www.humanrights.gov.uk/studyguide/#p3-article03>, 28.05.2004.

¹⁰³ Semih Gemalmaz, Yaşam Hakkı ve İşkence Yasağı, 2. Basım, İstanbul: Kavram Yayınevi, 1994, s. 213.

dinletme, yeme ve içmeyi asgari seviyeye indirme, 20-30 saat süre ile kol ve ayaklar açık şekilde duvara yasama ve uykusuz bırakma teknikleri Komisyonca insanlık dışı ve aşağılayıcı muamele olarak kabul edilmiş ve şiddetin değerlendirilmesinin göreceli olabileceği vurgulanmıştır. Yapılan eylemin türünün tespiti, muamelenin süresine, fiziksel ve ruhsal etkilerine ve bazı durumlarda, mağdurun cinsiyeti, yaşı ve sağlık durumu gibi koşullara bağlıdır.¹⁰⁴

AIHM'nin Soering davasında verdiği kararda, sayılan bu faktörlerin yanı sıra, şiddetin "muamele veya cezanın niteliği ve kapsamı, uygulanmanın şekli ve yöntemi gibi davaya ilişkin tüm koşullara bağlı" olduğunu eklemiş ve hangi muamelelerin kötü muamele olup hangisinin olmadığını değerlendirmesinde, dini ve kültürel inançların da payı olduğu belirtilmiştir.¹⁰⁵

3. maddede geçen tanımlamalar birbirleriyle bağlantılı olarak tanımlanmıştır. Komisyona göre işkence bilgi yada ikrar (itiraf) elde etme yada cezalandırma amacıyla yapılan insanlık dışı muameledir ve genellikle de insanlık dışı muamelenin şiddetlendirilmiş (Aggravated) biçimidir.¹⁰⁶

3. madde hükümlerine göre alçaltıcı ceza ve muamele en hafif, işkence ise en ağır ihlal durumunu oluşturmaktadır.¹⁰⁷

3. madde tarafından kesin bir dille yasaklanan işkence, insanlık dışı ve küçük düşürücü muamele ile ceza kavramlarını açıklanmaya çalışalım.

3.2.1 İşkence

İşkence en sık telaffuz edilen kavramdır. Konu girişinde tanımı yapıldığı için tekrar edilmesi gerek olmadığı, bunun yerine işkence kavramının, nitelikleri olarak

¹⁰⁴ Şeref Ünal, **AIHS: AIHK ve Divanının Kararları Işığında Sözleşme Hükümlerinin Açıklanması ve Yorumu**, Ankara: TBMM Basımevi Müdürlüğü, 1995, s109.

¹⁰⁵ Reidy, s. 12.

¹⁰⁶ Çavuşoğlu, s.12.

¹⁰⁷ Tezcan, Erdem, Sancakdar, s.248.

bahsedilebilecek olan yoğunluk, kasıt ve bir amaç için yapılması açısından incelemek gerektiğini düşünürüz.

a-Yoğunluk

Bir eylemin 3. madde nezninde yasak kapsamına girebilmesi için asgari ağırlık seviyesine ulaşması gerekir.¹⁰⁸ Belli bir ağırlık seviyesine ulaştığında ise hangi kapsamda kabul edileceğine karar verilmelidir. Yapılan bu eylemin insanlık dışı mı olduğu yoksa işkence mi olduğu konusunda en temel fark ikisi arasında mevcut olan yoğunluk farkıdır.¹⁰⁹ Kötü muamele olayı bütün içinde değerlendirilir, yapılan muamelenin süresi, fiziksel ve ruhsal etkileri, mağdurun yaşı, cinsiyeti, sağlıklı durumu gibi objelere bağlıdır.¹¹⁰

İrlanda Birleşik Krallık'a karşı davasında Komisyon güvenlik güçlerinin uyguladıkları beş sorgulama tekniğini (daha önce bahsedilmişti) işkence olarak kabul etmişken, mahkeme ise farklı görüştedir.¹¹¹ Ancak, bir eylemin işkence olup olmadığının değerlendirilmesinde, bu gibi göreceli faktörlere atfedilen önem minimum olmalıdır. Kişinin erkek yada kadın olmasına veya beden yapısının güçlü yada zayıf olmasına bakılmaksızın, objektif ölçülerde yeterli şiddette acı veren eylemler işkence olarak kabul edilecektir.¹¹²

b-Kasıt

İşkence ve kötü muamelenin şartlarından bir tanesi de şahsı kasti olarak önemli ölçüde zihinsel ve fiziki acıya yada ıstıraba maruz bırakmaktır.¹¹³ Aksoy Türkiye'ye karşı davasında, bir kişinin işkence gördüğüne dair ilk yargısal saptamada AIHM "bu muamele ancak kasten yapılmış olabilir" demiş ve şahsın 'Filistin Askısı' diye tanımlanan kolların arkadan bağlı şekilde havada asılı şekilde bırakılması olayını

¹⁰⁸ Kemal Başlar, **İnsan Hakları ve Kamu Hürriyetleri**, Ankara:SFN Yayıncılık, 2001, s.38.

¹⁰⁹ Yenisey , **İnsan Hakları Açısından, Arama, Yakalama, El Koyma ve İfade Alma**, s. 135

¹¹⁰ Reidy, s.14.

¹¹¹ Yenisey , **İnsan Hakları Açısından, Arama, Yakalama, El Koyma ve İfade Alma**, s. 135

¹¹² Reidy, s.15.

¹¹³ Doğan ve Seven, s. 92.

işkence olarak kabul etmiştir.¹¹⁴ Çünkü bu tür bir eylem ancak bilerek ve isteyerek yapılabilir.

c-Amaçlı

İşkenceyi yapanların amaçları genelde şahıstan bilgi veya itiraf almak¹¹⁵ olduğu gibi başka amaçlarda güdülüyor olabilir.¹¹⁶ Örneğin cezalandırmak ve sindirmek¹¹⁷ amacı ile de işkence yapılabilir. Burada önemli olan konu işkencenin bir amaç uğrunda, kasıtlı ve yoğun bir şekilde yapılmasıdır.

3.2.2 İnsanlık Dışı Muamele

Muamele anlam olarak; “Her türlü egemenlik yetkisine dayanarak gerçekleştirilen işlemleri” ifade etmektedir.¹¹⁸ İnsanlık dışı muamele ise, uygulandığı ortama göre gerekçesi bulunmayan ve kasti olarak şiddetli fiziksel veya ruhsal eziyet veren muameleyi kapsamaktadır. Herhangi bir muamelenin AIHM tarafından “insanlık dışı” olarak kabul edilebilmesinin şartı, kesintisiz olarak saatler boyunca uygulanmasına ve bedensel yaralanmaya veya yoğun fiziksel ve ruhsal eziyete yol açmasına bağlıdır.¹¹⁹

İnsanlık dışı muamele ile işkence arasındaki en bariz fark, daha önce de ifade edildiği gibi yoğunluk farkıdır. İşkence insanlık dışı ve alçaltıcı muamelenin daha nitelikli ve yoğun halidir.¹²⁰ Ancak bu yoğunluk kavramı değerlendirilirken kişilerin özel durumları da belirleyici olmaktadır.¹²¹

AIHM, Selçuk Türkiye'ye karşı davasında, operasyon düzenleyen güvenlik güçlerince evleri tahrip edilen başvuru, barınaksız bırakılması ve bu nedenle sıkıntı

¹¹⁴ Reidy, s.16.

¹¹⁵ Başlar, s. 37.

¹¹⁶ Tezcan, Erdem, Sancakdar, s.248.

¹¹⁷ Reidy, s.15.

¹¹⁸ Tezcan, Erdem, Sancakdar, s.248.

¹¹⁹ Reidy, s. 16.

¹²⁰ Tezcan, Erdem, Sancakdar, s.248.

¹²¹ Ünal, s. 109.

ve eziyet içine düşmesi eyleminin, kasıtlı bir tahrip ve şiddet eylemi olduğuna kanaat getirmiş ve olayı insanlık dışı muamele olarak kabul etmiştir.¹²²

3.2.3 Küçük Düşürücü Muamele

Uygulandığı kişilerde, korku ve aşağılık duygusu yaratan ve onları küçük düşürecek veya alçaltacak nitelikte olan muameledir.¹²³ Uygulandığı kişinin fiziksel veya moral direncini kırmaya yönelik uygulamalarla bireyin özgür iradesi ile hareket etmesini engelleyen uygulamalar da küçük düşürücü muamele kapsamında yer almaktadır.¹²⁴

Küçük düşürme eyleminin 3. şahısların gözü önünde olması zorunluluğu yoktur. Bir şahıs maruz kaldığı eylemden dolayı kendi gözü nezninde küçük düşüyorsa, küçük düşürme eylemi gerçekleşmiş demektir.¹²⁵

Bir kişinin küçük düşürücü bir muameleye tabi tutulup tutulmadığının değerlendirilmesi daha subjektif olduğu için, bir muamelenin küçük düşürücü olup olmadığının değerlendirilmesinde mağdurun yaşı ve cinsiyeti gibi göreceli faktörler daha belirleyici olmaktadır.¹²⁶

Örneğin; hazırlık soruşturmasında bir hekim tarafından da olsa suçun iz, delil ve emarelerinin bulunması amacıyla kişinin bedeninin tamamen incelenmesi veya vücuttan örnek alınabilmesi için çoğu zaman elbiselerinin açılması veya çıkarılması gerekmektedir. Kişinin rızası dışında tamamen veya kısmen soyulması ise, kendi iradesi ve vicdanının emrettiği hareket tarzı dışında bir hareketle, başkası veya başkaları önünde rezil olması, utanması veya aşağılanması anlamına geleceğinden dolayı 'aşağılayıcı muamele' sayılabilir. Hatta, şüphelinin bu işlemlere rıza göstermemesi halinde, şüphelinin kontrolü için yanında en az bir kolluk görevlisi

¹²² Batur, s. 1360.

¹²³ Başlar, s. 38.

¹²⁴ Çavuşoğlu, s.12.

¹²⁵ Yenisey , İnsan Hakları Açısından, Arama, Yakalama, El Koyma ve İfade Alma, s. 134.

¹²⁶ Reidy, s. 17.

bulunması gerektiği de nazara alınırsa şüphelinin elbiselerini çıkarırken yanında sadece sağlık görevlisi bulunmayacak bu da yapılan işlemin aşağılayıcı muamele niteliğini daha da arttıracaktır.¹²⁷

3.2.4 Muamele ve Ceza

İşkence kavramının her ne kadar gözaltında tutulan ve tutuklanmış şahısları; ceza kavramının ise hükümlüleri kapsadığı¹²⁸ ifade edilse de; ceza kavramının 3. madde kapsamında klasik özgürlüğü bağlayıcı cezalar dışında yaptırım özelliği taşıyan tedbirleri de kapsadığı kabul edilmelidir.¹²⁹

Cezalandırılmanın başlı başına bir küçük düşürülme unsuru içerdiği ileri sürülse de, yargı yoluyla verilen cezanın genelde, kaçınılmaz olarak içerdiği küçük düşürme unsuru nedeniyle, 3. madde kapsamında 'küçük düşürücü' olduğu iddia etmek doğru bir yorum olmaz.¹³⁰

AİHM 1978 yılında, Tyrer İngiltere'ye karşı davasında genç bir suçluya dayak cezası verilmesinin ve İngiltere'deki okullarda dayak cezası uygulanmasının küçük düşürücü muamele olduğunu kabul etmiştir.¹³¹ Ancak burada hatalı bulunan ceza değil, cezanın biçimi, ceza olarak şiddetin uygulanmasıdır. Bu sebeple ceza nitelik olarak kaçınılmaz ve haklı olmalıdır.¹³²

AİHS sahip olduğu dinamik, kendini yenileyen yapısı ile kendisini günün koşullarına göre yenilemektedir. Bu sebeple de geçmişte 'işkence' yerine 'insanlık dışı

¹²⁷Bedri Eryılmaz, "Kolluğun Yetkileri Açısından CMUK ile Yeni CMUK Tasarısının Karşılaştırılması ve Yeni Tasarının Düşündürdükleri", *Ankara Barosu Dergisi*, Sayı 1, (2000), s. 59.

¹²⁸ Başlar, s. 37.

¹²⁹ Tezcan, Erdem, Sancakdar, s.248.

¹³⁰ Reidy, s. 19.

¹³¹ Ünal, s.112.

¹³² Tezcan, Erdem, Sancakdar, s.248.

ve küçük düşürücü muamele' olarak kabul edilen bazı eylemler gelecekte farklı sınıflandırılabilir.¹³³

3.3. AİHS'İNİN 3. MADDESİ KAPSAMINDA İHLALLER

3. madde ile konan yasaklar kişinin vücut bütünlüğünü ve haysiyetinin korumaya yöneliktir ve bunları birbirinden ayırmak oldukça güçtür.¹³⁴

3. madde geniş bir davranış türünü kapsarken, bu maddeden sorumlu tutulabilecek olan insanların sayısı da fazladır ve bu madde hem pozitif hem de negatif yükümlülükler içermektedir. Devletin belli bir eylemden kaçınması negatif yükümlülüğü oluştururken, bireylerin haklarının güvence altına alınması ve kişilerin yasaklanmış muameleye karşı korunması için girişimlerde bulunması da pozitif yükümlülüğü oluşturmaktadır.¹³⁵

Devletin pozitif yükümlülüğü özellikle 2, 3, 6, 8, 9, 10 ve 11. maddelerin uygulanmasında önem arz etmektedir.¹³⁶

3.3.1 Yakalama Sırasında Meydana Gelen İhlaller

Polisin görevi hizmet götürmekten çok insan haklarının sınırlandırılması ile alakalıdır. Polisin yaptığı görevin hukukiliği ile hukuka aykırılığı arasında çok ince bir fark vardır. Yanlış bir yorum veya haddini aşan bir tedbir gibi sebeplerle her yakalama veya tutuklama haklı sebeplere dayanırken bir anda hukuka aykırı bir hal alabilir. Bu sebeple yakalama ve tutuklama yapılırken 3 temel hususa dikkat edilmelidir. Bunların birincisi yakalamanın mutlaka kanunda gösterilen usullere uygun olması gerektiğidir.

¹³³ Reidy, s. 24.

¹³⁴ Ünal, s. 108.

¹³⁵ Reidy, s.9.

¹³⁶ Gölcüklü, Polis Dergisi, s.2.

İkinci olarak bu tür bir eylem için kanunlar yetki vermiş olmalı ve son olarak da bu yetki mutlaka tahditli olmalıdır.¹³⁷

İngiltere’de yapılan bir araştırma sonuçlarına göre polis sıkça tutuklama yetkisini kullanmaya başvurmakta ve bu yetkisini hukuku uygulamaktan ziyade kendisine cevap veren amaçların gerçekleştirilmesine yardımcı olan bir araç olarak kullanmaktadır. 1967 yılında yapılan ‘Bitter Kenar Mahallelerde Huzurun Korunması’ çalışması sonuçlarına göre kamu düzeni ile ilgili suçlarda, tutuklama polisin kendisini haklı çıkarmak için başvurduğu bir yöntemdir.¹³⁸

Yakalama, zorla getirme, kişi üzerinde yapılan arama gibi eylemler bir tür koruma tedbiridir. Bu tür bir davranış hukuka uygun olduğu müddetçe suç oluşturmaz. Ancak koruma tedbiri özelliğinin de üzerine çıkarak, sırf muhatabından bir beyan elde etmek amacıyla vücuda yapılan acı ve ızdırap veren fiziki müdahale durumuna gelirse hukuka aykırı bir nitelik kazanır.¹³⁹

Polisin harekete geçmek için ihtiyaç duyduğu tek şey ‘makul şüphedir’. AİHM kararlarına göre, bir şahsın yakalanabilmesi için gerekli olan makul şüphe kavramı, “suç işlediği iddia edilen kişi için, suçu işlemiş olmanın mümkün bulunduğu hususunda objektif bir gözlemciyi iknaya yeterli vakia ve bilgilerin mevcudiyeti şarttır.”¹⁴⁰ şeklinde ifade edilmektedir.

Amerika’da meydana gelen bir örnek olayda; markete arabasıyla gelen ve arabasından koşarak inen bir şahıs, hızla markete girmiş, bunu tespit eden polis görevlileri de Amerika’da çok market hırsızlığı olduğundan, olayı bir hırsızlık olayı olarak değerlendirerek şahsı yakalamışlardır. Yakalamaya direnen şahsa karşı uygulanan kuvvet kullanımı sonunda ise şahsın kolu kırılmıştır. Daha sonra yapılan araştırmada şahsın şeker hastası olduğu ve inisilün bulmak için markete doğru hızla gittiği anlaşılmışsa da, yapılan yargılama sonucu polisler suçsuz bulunmuşlardır. Çünkü, Amerika’da çok rastlanan market hırsızlığı olaylarının bir benzeri olduğunu

¹³⁷ Akıllıoğlu, *Modern Adli Soruşturma Yöntemleri ve İnsan Hakları Semineri*, s.60.

¹³⁸ McConville, s.234.

¹³⁹ Şahin, s. 261.

¹⁴⁰ Yenisey, *İnsan Hakları Açısından, Arama, Yakalama, El Koyma ve İfade Alma*, s. 95.

düşünen polisin olaya müdahale için makul şüphesi vardır ve bu sebeple polis haklıdır. Ancak böyle bir olay için dikkat edilmesi gereken nokta sadece makul şüphe değil aynı zamanda bu şüpheyi destekleyen olguların da var olması gerektiğidir.¹⁴¹

Yine Amerika'dan başka bir örnekte ise bir sanık adam öldürdüğü sırada yakalanmış, elleri kelepçelenerek karakola götürülmüştür. İfadesi alınmak üzere karakolda bekletilen sanık tuvalet ihtiyacı olduğunu söyleyerek ellerini çözdürmüştü ve elleri çözülür çözülmez polisin belindeki tabancayı kaparak polisi öldürmüştür. Dava sırasında katilin avukatı polisin bu kadar tehlikeli olduğu düşünülen adamın ellerini çözmek suretiyle hizmet kusuru işlediğini, kurallara aykırı hareket ettiğini iddia etmiş, bu görüş mahkeme tarafından da kabul edilmiştir. Buradan anlaşılması gereken devletin tehlikeyi önlemek için bir takım tedbirler alma yetkisinin ve görevinin var olduğudur. Bu sebeple kanunun verdiği yetkileri tam kullanmalı ancak bunun yanında kanunun tanıdığı insan haklarını da tam riayet etmelidir.¹⁴²

3.3.1.1 Zor Kullanma ve 3. Md İhlalleri

AIHS'nin 3. maddesinde belirtilen hususlara aykırı olarak kuvvet kullanma, sırf kuvvetin kullanılmış olmasıyla bile aykırılık taşır. Kuvvetin derecesine göre, eylemin sınıflandırılması ise bundan sonra gelen konudur. Yapılan eylemin niteliklerine göre; işkence mi, insanlık dışı muamele mi yoksa alçaltıcı muamele mi bunun tespiti bir sonraki aşamadır. Ancak yapılan eylem doğurduğu netice bakımından 3. maddenin ihlalidir.¹⁴³

Devletin, kişi yakalandığı andan itibaren başlayan bir takım yetkileri vardır. Birinci yetkisi o kişinin kaçmasını engelleyecek şekilde muhafaza etmektir. Eğer kişi davranışlarıyla devamlı karşı gelmeye meylederse devletin de zor kullanma yetkisi doğar. Burada birinci derecede önlem kelepçe takmaktır. Amerikan uygulamalarında kelepçe takmak zorunlu olmasına karşın bizim kanunlarımızda ise memurun eylemin niteliği karşısındaki kanaatine bırakılmıştır. Yakalanan kişinin kendisine ve çevresine

¹⁴¹ Yenisey, **Modern Adli Soruşturma Yöntemleri ve İnsan Hakları Semineri**, s. 141.

¹⁴² Yenisey, **Modern Adli Soruşturma Yöntemleri ve İnsan Hakları Semineri**, s. 142.

¹⁴³ Anderson, s.67.

zarar vermesini engellemek devletin görevidir. Bunun için hukuka uygun bir şekilde yakalanan herkese kelepçe takılmalıdır.¹⁴⁴

Zor kullanmada amaç saldırıyı yada direnmeyi etkisiz kılmak olduğu için¹⁴⁵ kullanılacak olan zorun şekli ve derecesi tehlike ile orantılı olmak zorundadır.¹⁴⁶

İlhan Türkiye'ye karşı davasında, başvuru yakalanması sırasında ağır bir dayığa tabi tutulmuş, kafa dahil bir çok yerine dipçik kullanmak suretiyle dayak uygulaması yapılmış ve uzun bir ara geçtikten sonra tıbbi müdahale uygulanmıştı. Mahkemenin görüşüne göre bu muamele işkencedir. Yakalama esnasında aşırı kuvvet kullanımına verilebilecek diğer bir örnek ise Rehbock Slovenya'ya karşı davasıdır. Bu davada başvuru yakalandığı sırada yüzünden yaralanmış, yakalamayı yapan polis bu yaralanmanın yakalamaya karşı direnme sonucunda olduğunu açıklamıştı. Ancak, mahkeme kullanılan kaba kuvvetin çok aşırı ve gereksiz olduğuna karar vererek, planlı olarak yapılan ve polisin sayıca üstün olduğu bir durumda başvuru gereksiz yere yıpratıldığını belirterek polisi suçlu bulmuştur.¹⁴⁷ Daha önce de belirtildiği gibi yakalama sırasında uygulanan kuvvet tehlike ile orantılı olmak zorundadır. Mevcut oranı gözetmeden uygulanan aşırı kuvvet her zaman kötü muameleyi meydana getirmektedir.

3.3.2 Gözaltına Alma Sırasında Meydana Gelen İhlaller

İşkenceyi Önleme Komitesinin yapmış olduğu saptamalarda, kişinin özgürlüğünden yoksun bırakılmasından hemen sonra gelen dönem olan gözaltı sürecinde; sindirme ve fiziksel kötü muameleye maruz kalma ihtimalin daha yüksektir.¹⁴⁸

¹⁴⁴ Yenisey, *Modern Adli Soruşturma Yöntemleri ve İnsan Hakları Semineri*, s.148.

¹⁴⁵ Derdiman, s. 208.

¹⁴⁶ Yaşar, s. 294.

¹⁴⁷ Reidy, s. 23.

¹⁴⁸ Reidy, s. 24.

Gözaltına alınan şahsın vücut bütünlüğü ile ilgili sorumluluk, şüpheli olarak yakalandığı andan itibaren devlete geçtiğinden¹⁴⁹ oluşabilecek herhangi bir zararda da devlet sorumlu tutulacaktır. Şüphelinin vücut bütünlüğünde oluşabilecek hasarların en bariz göstergesi fiziksel yara izleri ve psikolojik travmaya ilişkin gözlemlerdir. Eğer alıkonulan bir kişi, serbest bırakıldıktan sonra veya alıkoymanın herhangi bir aşamasında yara izleri taşıyor veya sağlığının bozuk olduğu müşahade ediliyorsa, söz konusu izlerin ve psikolojik belirtilerin gözaltı süreci ile ilgili olmadığına dair ispat yükümlülüğü devlete veya devlet adına görev yapan kişi olan gözaltı sorumlusu memura düşmektedir. Görevli memur tarafından yapılacak olan açıklamalar ve kanıt olarak sunulan belgeler ise mevcut hasarın 3. maddeye uygunluğu konusunda inandırıcılığa sahip olmak zorundadır.¹⁵⁰

Her ne kadar şüphelinin gözaltında işkence veya kötü muameleye maruz kalmadığına dair ispat yükümlülüğü devletin omuzlarında ise de, işkence ya da kötü muamele mağdurlarının bir 'kanıt başlangıcı' göstermesi gerekmektedir. Soyut olarak işkence veya kötü muamele yapıldığı iddiasında bulunulmuş fakat, bir iz veya ipucu gösterilememiş ise şikayetin 'ciddi' bulunması mümkün görülmemektedir.¹⁵¹

Adli Yakalama , yani suç sonrası yapılan yakalama bir ceza olmayıp, yürütülen soruşturmanın selameti açısından uygulanan bir koruma tedbiridir.¹⁵² Gözaltı da yakalamanın tabi bir sonucu olduğuna¹⁵³ göre gözaltı da bir tedbir olarak kabul edilebilir.

Gözaltı eylemi bir tedbir olduğuna ve amaç da soruşturmayı tamamlayarak şahıs ve evrakları kararı verecek olan adli makamlara sevk etmek olduğuna göre; şahsın gözaltında tutulma süresi ile suç ve suçlu hakkında yapılan iş ve işlemler arasında bir orantı ve tutarlılık olması gerekir. Bu sebeple bir kişi 24 saat içerisinde hakim önüne çıkarılmış olsa bile sözleşme ihlal edilmiş olabilir. Mesela gözaltına alınmış olan şüphelinin ifadesi alınmış, yer göstermesi yapılmış ve en son işlem olarak

¹⁴⁹ Tezcan, **Organize Suç**, s. 19.

¹⁵⁰ Reidy, s. 22.

¹⁵¹ Doğan ve Seven, s. 115.

¹⁵² Kunter ve Yenisey, s.4.

¹⁵³ Şafak, Bıçak, Keskin, s. 171.

da yüzleştirilmesi yapılmış olsa, yapılan tüm bu işlerin her biri için yarımşar saat süre konur ve yapılan hesaplamada 3 işlem için 1,5 saat yeterlidir denebilir. Böyle bir durumda gözaltı tedbir veya koruma niteliğini kaybettiğinden amacı dışına çıkararak bir nevi ceza olmuştur.¹⁵⁴

3.3.3 İfade Alma Sırasında Meydana Gelen İhlaller

Her ne kadar gözaltı ve ifade alma süreci birbirinden ayrılamayan bir bütünlük arz etse de, burada ifade almadan kastedilen şüphelinin sorgu aşamasında beyanının alınması ile ilgilidir.¹⁵⁵ İfade almada ana amaç maddi gerçeği bulmak, tali amaç ise müdafaa hakkını sağlamaktır.¹⁵⁶

28.11.1992 tarih ve 3842 sayılı kanunla CMUK yasasında yapılan değişiklik ile Türk hukukuna maddi gerçeğin bulunmasında, vicdani delil sisteminin yanında hukuki delil sistemi getirilmiş ve bu sistem ile hukuka aykırı elde edilen delillerin kullanılmayacağı ilkesi hayata geçirilmiştir. Böylece sırf maddi gerçeğe ulaşmak için kişi haklarının gözardı edilmesinin önüne geçildiği gibi konu ile ilgili olan uluslararası sözleşmelerin gereği yerine getirilmiştir.¹⁵⁷

CMUK 135/a' da belirtilen yasak sorgu yöntemleri ile elde edilen deliller hukuka aykırı elde edilen deliller kapsamında değerlendirilir ve kişinin rızası dahi olsa delil olarak kullanılamaz.¹⁵⁸

Sorgunun amacı maddi gerçeğe; savunma hakkına kısıtlamadan, insan haklarını ihlal etmeden ulaşmaktır ve bu amaca ulaşmak için iyi bir hazırlık çalışması yapılmış, sanık hakkında gerekli bilgilerin toplanmış ve iyice öğrenilmiş olması gerekmektedir. Sorgulama sırasında dikkat edilmesi gereken husus; sorgu teknik ve

¹⁵⁴ Feridun Yenisey, "AİÖK'nün AİHK'na Yapılan Başvurular Çerçevesinde Kolluk Güçlerinin Uygulamaları", **Farklı Bakış Tarzlarıyla İnsan Hakları Uygulamaları**, Yay. Haz.: Mustafa Çelikkıran v.d.,Ankara: EGM Yayınevi, 2000,s.71-72.

¹⁵⁵ Soyaslan, **Modern Adli Soruşturma Yöntemleri ve İnsan Hakları Semineri**, s. 180

¹⁵⁶ Kunter ve Yenisey, s.81.

¹⁵⁷ Soyaslan, **Modern Adli Soruşturma Yöntemleri ve İnsan Hakları Semineri** , s. 180.

¹⁵⁸ Serhat Tezsever, **Polisin Yetkileri**, [y.y]:4.Baskı [k.y.],1994, s.73.

taktikleri ile yasak sayılan sorgu yöntemleri arasındaki sınırın çok hassas olduğu, bir anda ortadan kalktığı ve böylece de bir anda meşru bir sorgulamadan yasak bir yöntemle geçilmiş olabileceği tehlikesidir.¹⁵⁹

Delil olarak kullanılabilir olan ifadenin en temel ve vazgeçilmez özelliği, ifadeye verenin özgür iradesine dayanmasıdır.¹⁶⁰

Sanığın konuşması için belli bir ölçüde baskı yapılabilir. Ancak bu baskı iradeyi etkiler derecesine ulaşmamalıdır.¹⁶¹ Sanığa susma hakkı söylenmiş ve sanık da susma konusunda iradesini açıkça ifade etmiş ise polis artık şüpheliye bir tek soru bile soramayacaktır.¹⁶² Böyle bir durumda yapılan baskı ifadenin hukukiliğini ortadan kaldıracaktır.

Sanığa yapılan müdahale ile sanığın o şekilde davranması arasında bir nedensellik bulunduğu, yasak sorgu yönteminin varlığından söz edilebilir. Buna karşılık, işkence gibi, insan hassasiyetinin ağır ve doğrudan doğruya ihlal edildiği durumlarda nedensellik aranmaz, çünkü işkencenin yapılmış olması yeterlidir ve bu eylemin özgür iradeyi engelleyip engellememesinin hiçbir önemi yoktur.¹⁶³

Hukuki geçerliliği olmayan ifadeler en az üç tip baskı ve kandırma içermektedir. Bunlardan ilki şiddet, şiddet kullanma tehdidi veya diğer fiziksel baskılar kullanılarak itiraf elde edilmesi, ikincisi özellikle uzun süren sorgulama ile fiziksel olmayan baskı sayesinde itiraf elde edilmesi ve son olarak itirafın polisin hile veya aldatması ile elde edilmesidir.¹⁶⁴

¹⁵⁹ Şahin, s. 247.

¹⁶⁰ Derdiman, s. 115.

¹⁶¹ Yenisey, *İnsan Hakları Açısından, Arama, Yakalama, El Koyma ve İfade Alma*, s. 139

¹⁶² Feridun Yenisey, "Kolluğun Durdurma, Kimlik Sorma, Arama ve Yakalama Yetkileri", İstanbul: Promat Basım Yayım Dağıtım, *Artvin Konferansı 17 Nisan 2004*, s. 15.

¹⁶³ Şahin, s. 250.

¹⁶⁴ Gottlieb, s.168.

CMUK 135/a'da sayılan iz bırakan veya bırakmayan tüm yasak sorgu yöntemlerinin kullanılmasında amaç insanın psikolojik dengesini dağıtma, bozma ve parçalama suretiyle ifade veya delil elde etmektir.¹⁶⁵

Ayrıca, sorguda açıkça yasak olarak nitelenen yöntemler kullanılmamış olsa bile, sorgulanan üzerindeki baskı, onun bu baskı sonucu ifade vermesine yol açacak ve bu ifadeyi sorgulananın kendi kararının sonucu sayabilmeyi engelleyecek önemde ise, değerlendirme yasağına sebep olabilecek bir sorgu mevcut demektir.¹⁶⁶

Yasak bir sorgu yönteminin varlığından şüphe edilmesi halinde, başka bir deyişle, böyle bir yöntemle sorguda başvurulmadığının kesin olarak ispatlanamaması durumunda, hukuka aykırılığın bulunduğu yönünde karar vermek gerekir.¹⁶⁷

Susma hakkı şüphelinin sahip olduğu en temel haklardan birisidir. Yapılan sorgunun hukukiliğini kaybetmemesi için şüphelinin haklarının hatırlatılması gerekir. Nitekim sanığa haklarının hatırlatılmamış olması Ceza Genel Kurunca bozma sebebi sayılmıştır.¹⁶⁸ Şüphelilere haklarının öğretilmesi, devlet ile sanık arasında somut durumda silah eşitliğini sağlamaya yönelik bir vasıta olmaktadır.¹⁶⁹

Günümüzde ise insan hakları ihlallerinin yapısı değişmiştir. Eskiden beri süregelen ihlal tipi baskı iken artık yenisi hiledir. "Hile; soruşturmanın gerçeği tarif ederek ya da gizleyerek ya da gerçek olmayan hususları gerçekmiş gibi takdim ederek sanığı hataya sevk eden her türlü davranış" şeklinde ifade edilebilir.¹⁷⁰

Birinci örnek olayımızda IRA militanı olduğundan şüphelenilen sanığın hemen yanındaki odaya bir kadın getiriliyor ve kadının yüksek sesle bağırması isteniyor. Sanığa ise bağırarak kadının kendi eşi olduğu ve eğer istenileni söylemez ise eşiyse

¹⁶⁵ Derdiman, s. 115.

¹⁶⁶ Şahin, s. 257.

¹⁶⁷ Şahin, s.265.

¹⁶⁸ Şafak, Bıçak, Keskin, s.232.

¹⁶⁹ Şahin, s. 257.

¹⁷⁰ Vahit Bıçak, "İnsan Hakları İhlallerinde Baskıdan Hileye", Türkiye'de İnsan Hakları Konferansı, 7-9 Aralık 1998, Ankara:TODAİE , 2000,s. 335.

ilgilenileceği konusunda baskı yapıyor. Bu psikolojik baskı adamı çözüyor ve polislerin istediklerini söylüyor. Diğer bir olayda ise ; basit bir suç için tutuklu bulunan şahsın yanına bir polis memuru üstü başı yırtılmış ve iyice hırpalanmış şekilde konuyor. Sivil giyimli olan bu polis memuru polislerin çok kötü olduğu gibi şeyler söylüyor ve şüpheli ile dostluk kuruyor. Sohbet esnasında çok basit ufak bilgi kırıntıları alıyor. Ancak şahıstan ikrar almıyor. Almış olduğu bu bilgi kırıntılarını kullanan sorgu personeli, şahsa her şeyi bildiklerini söylüyor ve bilgi kırıntılarını da polisiye yollarla elde edilmiş bilgiler gibi şüpheliye söylüyor. Şüpheli her şeyin polis tarafından bilindiği kanaatine kapılarak her şeyi itiraf ediyor. Yüksek Mahkeme, birinci olayda kişinin serbest iradesini etkileyen bir hilenin olduğunu, ikincisinde ise uygulananın bir polis taktiği olduğunu kabul ederek ikinci tür basit hilelerin yapılabileceğini kabul ediyor.¹⁷¹ Burada dikkat edilmesi gereken husus birinci olayda şüphelinin özgür iradesinin baskı ile etkilenmiş olmasıdır. İkinci olayda ise şüpheli özgür iradesi ile karar vermiş, herhangi bir baskıya maruz kalmamıştır. Ancak ikinci olayda eğer ki sözde sanık olarak hücreye yerleştirilen polis, bu suretle bir beyan elde eder ise işte bu hukuka aykırı olur.¹⁷² İkinci örneğimizde, hücrede kalındığı süre zarfında elde edilen bilgilerden yola çıkılmış, ancak o bilgi kırıntılarına bir beyan niteliği kazandırılmamıştır.

Amerikan Yüksek Mahkemesi de maddi gerçeği ortaya çıkarmak amacıyla polisin bazı senaryolar yaratabileceğinin kabul etmektedir. Örnek bir olayda, bir çiftin çocuklarını öldürdükleri konusunda şüpheleniliyor. Kadının isteği üzerine polis kadının kocası ile konuşmasına izin veriyor ve bu konuşma sırasında cebinde teyp kaseti olan bir polis memuru da hazır bulunarak, konuşmaları kaydediyor. Karı-koca konuşmasından elde edilenler daha sonra mahkemede delil olarak kullanılıyor. Mahkeme bu olaya ilişkin olarak, serbest iradeyi etkilemeyen yöntemlerin polis tarafından kullanılabilmesine karar veriyor.¹⁷³

Elde edilen hukuka aykırı delillerden faydalanılarak kamu menfaatinin korunması amacıyla kararların verildiği de görülmektedir. Elde edilmiş itibarıyla hukuka aykırı bile olsa, kamu menfaatini sağlamak amacıyla bu delillerin AİHM'ce

¹⁷¹ Yenisey, *Modern Adli Soruşturma Yöntemleri ve İnsan Hakları Semineri*, s. 150-151.

¹⁷² Şahin, s. 258.

¹⁷³ Yenisey, *İnsan Hakları Açısından, Arama, Yakalama, El Koyma ve İfade Alma*, s. 152.

değerlendirmeye alındığına Schenk- İsviçre, Khan-İngiltere, Pg ve Jh-İngiltere, Saunders-İngiltere kararları örnek olarak gösterilebilir.¹⁷⁴

CMUK 135/a'ya göre yasak kapsamına giren eylemlerin de açıklanması gerektiğini düşünüyoruz.

Zorla ilaç verme: Katı, sıvı veya gaz şeklindeki her türlü maddenin insan vücuduna verilmesidir. Bunların yutturulması, yiyecek veya içeceklere karıştırılarak verilmesi, solunum zerk ya da ovma yoluyla dahil edilmeleri veya vücudun açık bir yerinden vücuda sürülmeleri arasında bir fark yoktur. Bu konuda ilk akla gelenler; sarhoş edici, uyuşturucu, direnme gücünü çözücü, uyku verici veya uyarıcı ilaç gibi maddelerdir. Ancak narko analiz türündeki ilaçlar da bu kapsamdadır.¹⁷⁵

Bu madde ile korunmak istenen; sorgulananın irade özgürlüğü¹⁷⁶ olduğundan ilaçların türünün herhangi bir önemi yoktur. Bu tür ilaçlar narko analiz etkisi gösteren evipan, pervitin türü ilaçlar olabileceği gibi enjekte edildiğinde acı veren, atzender grubu ilaçlar da olabilir.¹⁷⁷

Ancak bu konu ile karşılaşılan en önemli sorun ilaç vermenin zorla olup olmadığının ispatındaki güçlüktür.¹⁷⁸ İfadesi alınacak olan sağlıklı bir insana bir sigara verilmesi, çok az miktarda alkol tattırılması, bir miktar kahve içirilmesi, güçlendirici ve zindeleştirici ilaçlar almasına izin verilmesi gibi eylemlerin iradeyi etkilemediği müddetçe bir sakıncası yoktur.¹⁷⁹ Şüpheli bizzat kendi iradesi ile alkol almış, uyuşturucu kullanmış veya bilinci etkileyici madde almış olsa bile eğer ki sorgu sırasında iradesiyle karar verme yeteneğine sahip değilse ifadesinin alınması hukuka aykırı olur.¹⁸⁰

¹⁷⁴ Soyaslan, İstanbul 18. Hukuk İhtisas Semineri, s.88.

¹⁷⁵ Şahin, s. 261.

¹⁷⁶ Derdman, s. 116.

¹⁷⁷ Tezsever, s.74.

¹⁷⁸ Şahin, s. 261.

¹⁷⁹ Şahin, s. 262.

¹⁸⁰ Şafak, Bıçak, Keskin, s.242.

Tıbbi tedavi amacıyla sanığın almak zorunda olduğu ilaç ve iğneler yasak olmamakla birlikte, bunların yan etkisi olarak sanığın iradi davranma ve iradi karar verebilmesini ciddi olarak etkileyebilecek şekilde sanıkta fiziki veya ruhi bir değişiklik meydana getiriyorsa sorgu yapmak veya yapılmakta olan sorguya devam etmek hukuka aykırılık teşkil eder. Oysa ki; ilaç alması gerektiği halde ilaç vermekten kaçınmak hukuka aykırılık teşkil etmez ise de hastalığın vahametine göre işkence veya kötü muamele olarak değerlendirilebilir.¹⁸¹

Bazı araçlar uygulama: Bazı araçlar kavramının kapsamını tayin etmek zor olmakla birlikte, 135. maddesinde sayılanlar dışında olup da sanığın iradesinin hür bir şekilde oluşmasına engel olan her türlü araç bu çerçevede değerlendirilebilir. Başka bir ifadeyle, kişinin vücuduna doğrudan etki eden, özellikle fiziki tamlığı veya sağlamlığı ihlal eden her türlü tedbir, tamamen ağrısız olsa ve iz dahi bırakmasa bu madde kapsamına girmektedir. Yalan makinesi ve polliometri gibi cihazlar bu kapsama girmektedir.¹⁸² Hatta hipnoz yapılması da bu madde kapsamında yasaktır.¹⁸³ Zira uyku halinde verilen ifadeler her zaman kuşku yaratmaktadır.¹⁸⁴ Amerika'da kabul edilen görüşe göre eğer, sanık kabul ederse yalan makinesi kullanılabilir. Almanya'da ise aksi görüş hakim olup kişinin yalan makinesine bağlanınca strese gireceğine karar verilmiş ve kullanımı yasaklanmıştır.¹⁸⁵

Yorma: Açıkça iradeyi etkileyecek herhangi bir vasıta kullanmamakla birlikte, irade özgürlüğünü ciddi biçimde etkileyecek oranda kişiyi yorgun düşürmektir. Yormada ölçü olarak sanığın irade serbestisinin yitirilip yitirilmediği esas alınmakla birlikte, bunun soyut olarak belirlenmesi yerine somut olayın özelliğine göre, hukuka aykırı bir sorgu uygulamasının söz konusu olup olmadığının tespiti dahi uygundur. Nitekim bu konuda açıkça yasak olarak belirtilen örnekler genellikle uç örneklerdir. Bunlar; iki görevlinin dönüşümlü olarak sanığı günlerce sorguya çekmesi, sorgunun ara verilmeksizin yapılması, uyumamış sanığın ifadesine başvurulması, gece yarısı

¹⁸¹ Şahin, s. 262.

¹⁸² Şahin, s. 262.

¹⁸³ Şafak, Bıçak, Keskin, s.246.

¹⁸⁴ Yenisey, İnsan Hakları Açısından, Arama, Yakalama, El Koyma ve İfade Alma, s. 134.

¹⁸⁵ Yenisey, Modern Adli Soruşturma Yöntemleri ve İnsan Hakları Semineri, s.154.

veya sabaha karşı şüphelinin tam uykuya dalacağı sırada uyandırılması gibi eylemlerdir.¹⁸⁶

Yorma olayının gerçekleşmesi için, sorgulanan şahsın daha sorgu başında yorgun olması gerektiği anlamı çıkarılmamalıdır. Sorgulanan şahıs sorgulama esnasında yorulduğunu hissettiği an yorma eylemi gerçekleşmiş olur. İşte bu zamanda sorguya ara verilmeli ve şahıs dinlendirilmelidir.¹⁸⁷

Mevcut kanunumuzda bazı düzenlemelerin eksik olduğu ile ilgili eleştiriler de mevcuttur. Kanunumuzda sorgulama için maksimum bir süre konmadığı nazara alınırsa sanığın 4 saat ara vermeden sorgulanması mahkemelerce yorma olarak yorumlanırsa ve böylece yapılan sorgu 135/a kapsamında yasak sorgu olarak değerlendirilebilir.¹⁸⁸ Aynı şekilde sanığa 200 defa aynı sorunun sorulması neticesi sanığın sorgulamayı sona erdirmek için polisin itiraf etmesini istediği suçu itiraf etmesi veya sanığın sorgulamasının 4,5 veya 6 kişi tarafından birlikte yapılması veya sanığın sorgulamasının uzaması sebebiyle sanığın yemek vaktinin geçmesi ve aç kalmasının sağlanması halinde bu durum sanık üzerinde konuşturmaya yönelik ruhi bir müdahale sayılabilecektir.¹⁸⁹ Bu tür konularda kanunlarımızda açıklayıcı hükümler yer almamıştır.

Sanığın aşırı derecede yorgun düşürülmesi ile ondaki mevcut yorgunluk durumundan yararlanılması arasında, hukuka aykırı sorgu yönteminin gerçekleşmiş sayılması bakımından hiçbir fark yoktur.¹⁹⁰ Sanıkta böyle bir yorgunluk durumunun sorgulayanca biliniyor olup olmamasının da herhangi bir önemi olmadığı gibi sanık bizzat kendisinden kaynaklanan bir sebepten dolayı bile yorgun düşse hukukilik açısından herhangi bir fark yoktur.¹⁹¹ Yorgunluğun varlığı yeterlidir ve sanıktaki bu yorgunluğa kimin sebep olduğunun bir önemi bulunmamaktadır. Zira burada önemli

¹⁸⁶ Şahin, s. 262.

¹⁸⁷ Tezsever, s. 75.

¹⁸⁸ Bedri Eryılmaz, "Türk Hukukunda Ve Uygulamasında Yakalama Ve İfade Alma ve AİHS'ne Uyum Sorunu", **Ceza Adalet Sistemi ve Polis Sempozyumu, 7-8 Mayıs 1998**, Ankara: 6-8 Mayıs 1998, Ankara: Polis Akademisi Seminer, Konferans Ve sempozyum Bildirileri Dizisi:5,1998, s. 382.

¹⁸⁹ Eryılmaz, **Ceza Adalet Sistemi ve Polis Sempozyumu**,s. 383.

¹⁹⁰ Şahin, s. 263.

¹⁹¹ Şafak, Bıçak, Keskin, s.243.

olan, sanığın gerçekten aşırı derecede yorgun olması, ifade verme veya vermeme konusundan özgür davranabileceği bir iradeye sahip olmamasıdır.¹⁹²

İfade alma sırasında ortaya çıkabilecek, iradeyi etkilemeyecek nitelikteki yorgunluk normal kabul edilmelidir. Aynı şekilde 30 saat uyumamış bir şahsa sorgu yapılması yasak kapsamında değerlendirilirken¹⁹³, sırf gece yapıldığı için bir sorgunun hukuka aykırı kabul edilmesi de doğru değildir.¹⁹⁴

Aldatma: Yasak sorgu yöntemleri içinde en tartışmalı olanı ve uygulamada sınırlarının tespitinde en fazla güçlük çekileni aldatmadır.¹⁹⁵ Aldatma konusunda önemli olan sanığın özgür iradesinin sorgulayan tarafından kasten ihlal edilmiş olmasıdır.¹⁹⁶ Sorgulayan gerçeği; değiştirerek, gizleyerek veya gerçekte olmayan bir şeyi gerçekten varmış gibi göstererek sanığın özgür iradesini etki altına almaya çalışmaktadır.¹⁹⁷ Burada önemli olan sanığın özgür iradesinin etki altına alınması olduğu için, sanığın özgür iradesi üzerinde hiçbir etki doğurmayan herhangi bir hileli davranış, sırf hileli olduğu için hukuka aykırı olarak nitelendirilemez.¹⁹⁸ Örneğin; çeşitli şekillerde zarf atma, kişinin uygun psikolojik ortamda vereceği bilgileri mülakat veya sohbetle alma gibi haller yasak sorgu yöntemi içinde değerlendirilemez.¹⁹⁹

Ancak, sanığa inkara devam ettiği takdirde geçici olarak tutuklanabileceğinin söylenmesi, aynı zamanda, itiraf etmesi halinde sanığa özgürlüğünün vaat edilmesi anlamına gelecektir ki; böyle bir durumda bir tehdit veya aldatma ile kanuna aykırı vaatte bulunma aynı zamanda ve karşılıklı olarak meydana gelmiş olacaktır.²⁰⁰

Sorgulayanın olay hakkında sanığı hataya düşürmesi veya onun hataya düşmesinde, bir sebep olması halinde, bu durumdan istifade edilmesi yasak sayılan bir

¹⁹² Şahin, s. 264.

¹⁹³ Şafak, Bıçak, Keskin, s.243.

¹⁹⁴ Tezsever, s.75.

¹⁹⁵ Derdiman, s. 116.

¹⁹⁶ Tezsever, s. 75.

¹⁹⁷ Şafak, Bıçak, Keskin, s.244.

¹⁹⁸ Şahin, s. 264.

¹⁹⁹ Derdiman, s. 116.

²⁰⁰ Şahin, s. 252.

aldatmaya yol açacaktır.²⁰¹ Ancak sorgulayan elindeki tüm verileri açıklamak zorunda değildir. Bu verilerin sorgulanan şahıs tarafından bilinmesi de gerekmez. Bu sebeple; sorgulanan sırf kendisinin sebep olduğu bir olaydan dolayı hataya düşmüş ve hata etkisiyle ifade vermiş olsa, polis burada sorgulanan şahsı hataya düştüğü konusunda uyarmak zorunda olmadığından alınan ifade de geçerli sayılır.²⁰² Fakat sorgulayan, sanıktaki bu hatayı, özellikle ilave açıklamalar yapmak suretiyle kuvvetlendiremez.²⁰³

Sorgulanan şahsın yaptığı fiilin hapis yerine para cezası gerektirdiğini düşünmesi ve bu sebeple ifade vermesi herhangi bir ihlal oluşturmuyorken, bu konunun polis tarafından sorgulan şahsa söylenmesi ve bu konuda ikna edilmek suretiyle ifadesinin alınması yasak kapsamındadır.²⁰⁴

İnsanların zekaları ve kavrama özellikleri birbirinden farklı olduğundan zeki bir şahıs için aldatma olmayan bir davranış, normal zekalı olan bir diğer şahıs için aldatma olarak kabul edilebilir. Bu sebeple sorular net ve açık olmalıdır. Zeka seviyeleri arasındaki farklara dikkat etmeden veya bu farklılıkları avantaj olarak kullanılması sonucu alınan ifade yasak kapsamında değerlendirilmelidir.²⁰⁵

Kanuna aykırı menfaat vaadi : Sorgulanan şahsın kendi değerlendirmesi sonucu lehine sayabileceği bir şey vaat ediliyorsa bu menfaat vaat edilmesi olarak kabul edilebilir.²⁰⁶ Ancak burada bahsedilen bir diğer özellik, vaadin kanuna aykırı yani kanunda gösterilmemiş olması gerektiğidir.²⁰⁷ Hukuken ifası mümkün olan bir menfaatin vaat edilmesi, böylece sanığın iradesinin etkilenmesi, belki bir aldatmanın konusunu oluşturabilir ama kanuna aykırı menfaat vaadi sayılamaz.²⁰⁸

Kanuna aykırı menfaat vaadi yapılırken, menfaatin açık ve net bir şekilde, tüm ayrıntılarına kadar açıklanmış olması zorunluluğu olmayıp , vaat edilen kişi adına

²⁰¹ Şahin, s. 263.

²⁰² Tezsever, s.75.

²⁰³ Şahin, s. 270.

²⁰⁴ Şafak, Bıçak, Keskin, s.244.

²⁰⁵ Şahin, s.265.

²⁰⁶ Şafak, Bıçak, Keskin, s.248.

²⁰⁷ Tezsever, s. 76.

²⁰⁸ Şahin,s.265.

yapılması yeterlidir.²⁰⁹ Örneğin, işlediği cinayeti ikrar etmesi durumunda serbest bırakılacağına şahsa söylenmesi, kanuna aykırı menfaat vadidir.²¹⁰ Çünkü; yapılan ikrar cezayı ortadan kaldırmadığı gibi, bunu söyleyen yani sorgulayan da bu cezayı ortadan kaldırmaya yetkili değildir.

CMUK 135'de yasak kapsamında sayılan eylemler, bu maddede sayıldığı kadarı ile sınırlı değildir. Bu maddede sayılmayan ancak şüphelinin özgür iradesinin etkileyen her türlü hareket bu madde kapsamında yasaktır. Zaten maddede geçen 'gibi' ibaresi de sayılan yöntemleri sınırlandırmadığı gibi bunların çeşitlendirilebileceğini göstermektedir.²¹¹

3.4 Türkiye'deki Mevcut Durum

Türkiye ile ilgili davalar Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin iş yükünün önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. 1999 yılı sonu itibariyle Mahkeme önünde bulunan toplam 12454 dosyanın 2369 adeti Türkiye'deki insan hakları uygulamaları aleyhine açılmış dosyalardan oluşmaktadır. Başka bir ifadeyle mevcut dosyaların yaklaşık beşte biri Türkiye ile ilgilidir.²¹²

Türkiye aleyhine 3. madde ile ilgili olarak açılan davalar genel olarak;

-Köy yakma olarak adlandırılan, Türkiye'nin Güneydoğusunda, terörizmle mücadele sırasında, devletin güvenlik güçleri tarafından bu mücadele çerçevesinde, bazı köylülerin evlerini yaktıkları yönündeki iddialardan,

-Gözetli sürecinde, sorgulama ile görevli güvenlik güçlerinin işkence ve kötü muamele yaptıkları hakkındaki iddialardan;

-Ortadan kaybolan ve güvenlik güçleri tarafından terör örgütü PKK'ya katıldığı ileri sürülen bir kişinin gözetli altına alındığı ve gözetli altında kaybolduğu iddialarından oluşmaktadır.²¹³

²⁰⁹ Tezsever, s. 76.

²¹⁰ Şafak, Bıçak, Keskin, s.249.

²¹¹ Şahin, s. 253.

²¹² Bıçak, **Anayasa Yargısı Dergisi**, s.90.

²¹³ Doğan ve Seven, s.102.

Türkiye'de işkencenin "geleneksel" olarak ve sistematik bir şekilde yapıldığı fikri egemen olmakla birlikte bazı görüşlere göre ise işkence yapılma oranı az ve ferdidir. Az veya çok yapılmasından ziyade bizim için önemli olan Türkiye'yi resmi görevliler tarafından insanlara şiddet uygulanan bir ülke konumundan çıkarmaktır. Bu sebeple az veya çok olmasına bakılmaksızın işkence ile mücadele edilmelidir.²¹⁴

Maalesef ki Türkiye AİHM kararlarına işkence türlerinin tanımlanmasında kaynak gösterilen bir ülke konumuna gelmiştir. AİHM'nin işkence uygulandığı sonucuna vardığı ilk dava Aksoy Türkiye'ye karşı davasıdır.²¹⁵

Mardin, Kızıltepe' de yaşayan ve başvuruda bulunduktan sonra 1994 yılında öldürülen M. Zeki AKSOY, 24 Kasım 1992 günü gözaltına alınmış, 10 Aralık 1992 günü salıverilmiş ve bu süre içinde güvenlik güçleri tarafından "kötü muameleye" maruz kaldığını ileri sürerek, Sözleşme'nin birkaç maddesi ile birlikte 3. maddenin de ihlali gerekçesiyle, Komisyon'a başvuruda bulunmuştur. Yapılan yargılama neticesi mahkeme başvurusunun 'Filistin Askısı' tabir edilen zalimce muameleye maruz kaldığını ve bu muamelenin de ancak, isteyerek, tasarlanarak yapılabileceğine hükmetmiştir. Mahkemeye göre; bu tür bir işkence için ön hazırlık yapılmış olması ve nasıl yapılacağı konusunda eğitim alınmış olması gibi etkenler bu eylemin planlı olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca başvurusun maruz kaldığı muamele sonucu duymuş olduğu ağır acı doktor tarafından verilen iki elini de bir süre kullanamayacağına dair rapor ile kayıt altına alınmıştır. Bu şekliyle bile yapılan muamele çok ağır ve zalimanedir ve ancak işkence olarak tanımlanabilir.²¹⁶

Yapılan bu eylemde işkence tanımına uyan her türlü unsur mevcuttur. Eylem kasti, ciddi ve acımasızcadır. Bu sebeple AİHM bu muameleyi işkence olarak tanımlamıştır.²¹⁷

²¹⁴ İlhan Lütem, "Avrupa Karşısında Türkiye'de İnsan Hakları", *Yeni Türkiye Dergisi*, Cilt 2, Sayı 22, (1998),s.1347.

²¹⁵ Reidy, s. 14.

²¹⁶ Batum, s.1359-1360.

²¹⁷ Reidy, s. 14.

Aydın Türkiye'ye karşı davasında, işkenceye maruz kalma gibi diğer iddiaların yanında gözaltına alınan başvurucu, gözleri bağlı iken Derik Jandarma Karakolunda asker üniformalı bir kişi tarafından tecavüze uğradığını iddia etmiştir.²¹⁸

Mahkemece, bir devlet görevlisinin gözaltındaki bir kişiye tecavüz etmesi, kurbanın içinde bulunduğu zayıf ve dirençsiz konumundan faydalanması, kötü muamelenin özellikle vahim ve dehşet verici bir örneği olarak değerlendirilmiş ve bu tür hareketin mağdurda fiziksel etkinin yanı sıra belki de daha çok şekilde psikolojik bir etki bıraktığı da kabul edilmiştir. Bu şekliyle gözaltında tecavüze uğramak 3. madde ihlali kapsamındadır.²¹⁹

Türkiye'nin mahkum olduğu bir diğer dava da Akkoç Türkiye'ye karşı davasıdır. Başvurucuya gözaltında iken kötü muamele yapılmış, elektrik şok verilmiş, sıcak ve soğuk su püskürtülmüş, başına darbeler vurulmuş ve çocuklarına kötü muamele yapılacağı yolunda tehditlerde bulunulmuştur. Yapılan bu muameleler sonucunda başvurucuda güvensizlik duygusu geliştiği gibi travma sonrası stres bozukluğu sebebiyle ilaç tedavisi görmesi gerekmiştir. AİHM başvurucunun maruz kaldığı kötü muamelenin şiddeti ve içinde bulunduğu genel koşulların işkence bulgusu için yeterli gerekçe olduğunu kaydetmiştir.²²⁰ Bunun gibi örnek sayısı çoğaltmak mümkündür.

Aynı zamanda mahkeme, çok kısa bir süre içinde, arka arkaya, Türkiye ile ilgili olarak, Sözleşme'nin 3. maddesinde belirlenen "insanlık dışı muamele" yasağının ihlal edildiğine dair kararlar vermiştir. Bu kararlardan ilki, Selçuk ve Asker kararıdır. Komisyon'a göre, başvurucuların evlerinin, gözlerinin önünde yakılmış olması, tasarlanarak yapılmış bir şiddet ve imha eylemidir. Bu eylem, onları, varlıklarının önemli bir bölümünden yoksun, yersiz yurtsuz ve yardımsız bırakan bir davranış olduğu gibi, güvenlik ve varlıklarının tamamen hiçe sayılması anlamına gelmektedir.²²¹

²¹⁸ Tezcan, Erdem, Sancakdar, s.255.

²¹⁹ Reidy, s. 15.

²²⁰ Reidy, s. 15.

²²¹ Batum, s. 1360.

Mahkeme güvenlik güçleri tarafından yapılan bu yıkımın başvuruçularında yetirli ıstıraba yol açtığına hüküm vererek, Türkiye'yi mahkum etmiştir.²²²

Bir diğer kararda ise Koçeri KURT isimli başvuruçu, Bismil ilçesinde yaşamaktadır ve oğlunun gözaltına alındığı ve daha sonra gözaltında kaybolarak bir daha kendisinden haber alınmadığı iddiası ile başvuruda bulunmuştur. Yargılama sonucunda verilen kararda başvuruçunun, uzun bir süreden beri devam eden ve halen süren, şüphe, endişe ve kuşku içinde bulunma durumu, ağır bir ruhsal eziyet ve korku duymasına neden olmaktadır ve bu şekilde başvuruçu sözleşme'nin 3. maddesi doğrultusunda, "insanlık dışı ve aşağılayıcı bir muameleye" maruz kalmıştır.²²³

Bu nitelikteki örneklerin sayısını çoğaltmak mümkündür. AİHM'ne yapılan başvuruların ve 3. madde ihlali sebebiyle mahkum olunan davaların çokluğuna rağmen ülke içinde yapılan araştırmalarda aynı doğrultudaki verilere ulaşılamamaktadır. Bilakis ülke içinde yapılan araştırmalarda tezat teşkil eden sonuçlara ulaşılmaktadır. Amacı Ceza Adalet Sisteminin fiilen ne suretle işlemekte olduğunu tespit etmek olan bir araştırmada 1117 Ceza Mahkemesi, kesinleşmiş dosyaları incelenmiştir. Bunların 305 adedi Sulh Ceza Mahkemelerinin görevine giren suçlardan, 716 adedi Asliye Ceza Mahkemesinin görevine giren suçlardan, 300 adedi de Ağır Ceza Mahkemesi görevine giren suçlardan alınmıştır. Söz konusu 1117 dosya İstanbul'un farklı 8 ilçesinden rasgele seçilmiştir.²²⁴

Yapılan bu araştırmada 1117 kişi içerisinde; 28 kişi ifadesini imzalamaktan imtina ederken , 2 kişinin avukatı da imtina etme iradesi göstermiştir. Yapılan diğer tespitlerde ise 10 kişi(%0,9) kendisine kötü davranıldığını 3 kişi(%0,3) işkence gördüğünü, 2 kişi(%0,2) ifade sırasında aldatıldığını, 5(%0,45) kişi bedensel cebir ve şiddete uğradığını ifade etmiştir. Ayrıca; hiç kimse kendisine zorla ilaç verildiğini,

²²² Tezcan, Erdem, Sancakdar, s.256.

²²³ Batum, s. 1361.

²²⁴ Yenisey, Ceza Adalet Sistemi ve Polis Sempozyumu, s. 16.

yorma muamelesine tabi tutulduğunu, kendisine kanuna aykırı menfaat vaat edildiğini veya bazı araçlar uygulanarak ifadesinin alındığını iddia etmemiştir.²²⁵

İnsan Hakları Derneğinin yapmış olduğu '1997 Yılı İnsan Hakları İhlalleri Bilançosu' isimli araştırmada; gözaltına alınanların sayısı 27.308 olarak, işkence görenler veya işkence savı ileri sürenlerin sayısı ise 366 olarak belirtilmektedir. Bir orantılama yapıldığında gözaltına alınanlardan işkence görenlerin veya işkence savı ileri sürenlerin oranı %1,34 çıkmaktadır. Yine aynı derneğin yapmış olduğu 'Mayıs 1998 İnsan Hakları İhlalleri Bilançosu' isimli çalışmada gözaltına alınanlar 3248, işkence görenler ve işkence savı ileri sürenler 28 olarak belirtilmiştir. Bu verilerde de bir orantılama yapıldığında %0.8 değeri karşımıza çıkmaktadır.²²⁶

Salt olarak buradaki veriler bakarak Türkiye'de işkence yoktur ifadesi kullanmak yanlış olur. Ancak, AİHS kapsamında AİHM'ne yapılan başvurular ile tezat oluşturduğu da açıktır. Bu durumda belki söylenecek olan insanımızın neyin işkence veya kötü muamele sayılacağı, neyin sayılmayacağı hakkında tam bilgi sahibi olmadığıdır.

İnsan hakları Derneğinin 2003 yılına ilişkin raporunda ise; 1 kişiye falaka işkencesi, 5 kişiye elektrik işkencesi, 4 kişiye Filistin askısı işkencesi uygulandığını ve ağırlıklı işkence yöntemleri olarak 416 kişiye darp, 259 kişiye hakaret, 185 kişiye hücrede tutma, 121 kişiye tuvalet ihtiyacını karşılamama, 118 kişiye küfür, 87 kişiye gözaltındayken çeşitli tehditlerle işkence yapıldığı ifade edilmiştir.²²⁷

Farklı yıllara ancak aynı sivil toplum kuruluşuna ait olan bu raporlardaki beyanlar halkın işkence ve kötü muamele konusunda yıllar geçtikçe bilinçlendiğini ve/veya alınan önlemler ile - ki bunlar işkence yapan kamu görevlilerine verilecek olan cezaların artırılması, ertelenmemesi gibi- işkencenin önüne geçilmeye çalışıldığı

²²⁵ Yenisey, *Ceza Adalet Sistemi ve Polis Sempozyumu*, s. 38-40.

²²⁶ İHD, "Türkiye'de İnsan Hakları İhlalleri", *Yeni Türkiye Dergisi*, Cilt 2, Sayı 22,(1998),s.1457.

²²⁷ <http://www.ihd.org.tr/basin/bas20040226.htm>, 24.06.2004.

konusunda fikir verebilir.

Nitekim AB'nin Genişlemeden Sorumlu Üyesi Günter Verheugen, Eylül 2004 tarihinde ülkemize yapmış olduğu ziyarette; Türkiye'de işkencenin var olduğunu ancak bunun sistematik bir şekilde yapılmadığını ifade etmiştir.²²⁸

3.5 Kanunlarda İşkence Yasağı , Hukuki Sorumluluk ve Cezai Yaptırımlar

3.5.1. İşkenceyi Yasaklayan Kanunlar

3.5.1.1 Anayasa (AY)

Bireyi devlete karşı koruyan klasik hakların en önemlilerinden biri olan bireyin "kişinin dokunulmazlığı, maddi ve manevi varlığı" 1982 Anayasasının 17. maddesinde yer almaktadır. Anayasamızın 17. Maddesinde; "Herkes, yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir. Tıbbi zorunluluklar ve kanunda yazılı haller dışında, kişinin vücut bütünlüğüne dokunulamaz; rızası olmadan bilimsel ve tıbbi deneylere tabi tutulamaz. Kimseye işkence ve eziyet yapılamaz; kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tabi tutulamaz..." demek suretiyle bu hakkı tanınmakta ve güvence altına alınmaktadır.²²⁹

3.5.1.2 Türk Ceza Kanunu (TCK)

İşkenceyi ve kötü muameleyi TCK'nın 243 ve 245. maddeleri yasaklarken, işkence veya kötü muameleyi tespitite çok önemli bir yere sahip olan doktor raporlarının gerçeğe aykırı şekilde tanzim edilmesi hususu da TCK 343. madde ile hüküm altına alınmıştır. TCK'nın 243. maddesi;

²²⁸ Akşam Gazetesi, 11 Eylül 2004, s.12 .

²²⁹ Batum, s. 1353.

“Mahkemeler ve meclisler reis ve azalarından ve sair hükümet memurlarından biri maznun bulunan kimselerin cürümlerini söyletmek için işkence eder yahut zalimane veya gayri insani veya haysiyet kırıcı muamelelere baş vurursa 8 seneye kadar ağır hapis ve müebbeden veya muvakketen memuriyetten mahrumiyet cezası ile mahkum olunur.”

TCK'nın 245. maddesi ise;

“Kuvvei cebriye imaline memur olanlar ve bilumum zabıta ve ihzar memurları memuriyetlerini icrada ve mafevkinde bulunan amirinin emrini infazda kanun ve nizamın tayin ettiği ahvalde başka surette bir kimse hakkında suimuamele veya cismen eza verecek hale cüret eder yahut o kimseyi darp ve cerh eylerse 3 aydan 5 seneye kadar hapis ve muvakkaten memuriyetten mahrumiyet cezaları ile cezalandırılır.”

demek suretiyle bu tür muameleleri yapanların ne şekilde cezalandırılacağını göstermektedir. TCK'nın 343. maddesi ise;

“Her kim resmi ve varaka tanzimi esnasında kendisinin veya başkasının hüviyet ve sıfatı yahut mezkûr varaka ile sıhhati ispat olunacak sair ahval hakkında memurine karşı yalan beyanatta bulunursa bundan dolayı umumi veya hususi bir zarar husule geldiği takdirde 3 aydan 1 seneye kadar hapis cezası ile cezalandırılır.”

demekle gerçeğe aykırı rapor tanzim etmeyi cezai hükme bağlamıştır.

TCK. 243. maddesi ile sanığı sorguya çekmeye yetkili olan hakim, savcı zabıta amir ve memurları yapabileceği işkenceyi cezalandırmıştır. Bu maddeden mağdur olabilecek kişi sanık ile sorgu veya tutuklanma talebi ile hakim önüne çıkarılmasıyla sanık sıfatını kazanmış olan kişi olabilir. Bu suçun maddi unsurunu da, mağdura, suçunu söyletmek maksatlı işkence, zalimane, insanlık dışı ve onur kırıcı muameleler yapılmasıdır.²³⁰

TCK'nın 245. maddesi de, güvenlik veya zor kullanma yetkisine sahip memurların, eziyet ve onur kırıcı muamelelerine karşı düzenlenmiştir. Burada, kolluk kuvvetlerinin, kişilere isnat edilen suçunu söyletme kastı dışında, yapacakları kötü muamele ve benzeri eylemleri cezalandırmıştır.²³¹

²³⁰ Güneş, s. 916.

²³¹ Güneş, s. 917.

Bir kimsenin yakalanmasından itibaren maruz kalacağı her türlü yaralanma ve benzeri muamelenin sorumluluğu devlete aittir. Bu bağlamda işkence ile ilgili iddialar ciddiyetle araştırılmalı ve ilgili maddeler mutlaka işletilmelidir. Aksi takdirde TCK (md. 243 ve 245) hükümleri açısından takipsizlik sonucu verilecek olan hafif yaralanmalar AIHM tarafından işkence veya gayri insani muamele olarak değerlendirilebilecektir.²³²

3.5.2 İşkence ve Kötü Muamelede Hukuki Sorumluluk

Suç önleme ve işlenmiş bir suç nedeniyle suçun faillerini yakalama ve adalete teslim etme idarenin görevleri arasındadır ve idare bu görev yapabilmek için kendi görevlilerini eğitme ve yetiştirme zorundadır. Konumuz açısından, idarenin görevi olayları aydınlatmak ve suçluları yakalamaktır. Ancak idare görevlileri vasıtasıyla bu görevini yerine getirirken sanık durumundaki vatandaşına kötü muamelede bulunamayacağı gibi, işkence de yapamaz, temel hak ve özgürlükleri de ihlal edemez. Eğer bu tür bir ihlal gerçekleşiyorsa bu durumda personelinin yeterli düzeyde eğitmeyen, yeterli ve etkili bir denetim yoluyla bu tür olayların meydana gelmesini önleyici tedbirleri almayan idarenin hizmet kusuru vardır demektir. Bu kusur yüzünden oluşan zarar da idarece tazmin edilmelidir.²³³ Genel manada insan haklarının ancak devletler tarafından ihlal edilebilirliği kabul edildiğinden, devlet adına iş yapan kamu görevlilerinin tutum ve davranışlarından devlet sorumlu tutulmaktadır.²³⁴

3.5.3 İşkence ve Kötü Muamelede Yargılama Usulleri

Memurlar ve Diğer Kamu Görevlileri, 04.12.1999 gün ve 23896 sayılı Resmi Gazetede Yayımlanarak yürürlüğe giren 4483 sayılı 'Memurların ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkındaki Kanun' hükümlerine göre yargılanmaktadır.²³⁵

²³² Çiçekli, s. 1385.

²³³ A. Şeref Gözübüyük, *Yönetmelik Yargısı*, 11. Baskı, Ankara:Turhan Kitapevi, 1997, s. 318

²³⁴ A. Şeref Gözübüyük ve Tekin Akıllıoğlu, *Yönetim Hukuku*, 6. Baskı, Ankara:Turhan Kitapevi, 1993, s. 422.

²³⁵ Serdar İğdeler ve Yusuf Suntay, "Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun Uygulaması", *Türk İdare Dergisi*, Sayı 426, (2000), s.1.

4483 sayılı yasa memurların görevleri sırasında işledikleri suçları kapsam dışı tutmuştur. Yasaya göre memurlar ve diğer kamu görevlilerinin görevlerinden dolayı işledikleri suçlar kapsam içine alınmaktadır. Bu nedenle görevin ne olduğu konusunda iyi bir tanımlama yapmak ve görevin sınırlarını mutlaka çizmek gerekir.²³⁶

Böylece, yeni çıkartılan 4483 sayılı kanun ile önceden yürürlükte olan Memurun Muhekatatı Kanununun kapsamı daraltılmış²³⁷ ve işlenen suç ile görev arasında mevcut bir bağın olması zorunlu görülmüştür.²³⁸

4483 sayılı kanunun getirmiş olduğu hükümlere göre; TCK'nın 243 ve 245. maddeleri ile CMUK'un 154. maddesinin bu kanun kapsamında olmadığı belirtilerek, Cumhuriyet Savcılığınca işkence ve kötü muameleden dolayı açılacak olan soruşturmalarda idari izin alma zorunluluğu ortadan kaldırılmış ve bu tür suçlarda soruşturmanın bizzat savcı tarafından başlatılabileceği karara bağlanmıştır.²³⁹

2003 yılı ve 2004 yılının ilk 4 ayına ait istatistiklere göre 2003 yılında 32 devlet memuru hakkında işkence davası açılmış, bunlardan 4'ünde memurlar suçlu bulunmuş, 6'sında ise beraat etmişlerdir. 2004 yılının ilk 4 ayında ise 7 memur işkenceyle suçlanmış, bunlardan 4'ü beraat etmiştir. Ayrıca önceki yıllara ait 89 dava halen devam etmektedir.

Kötü muamele konusunda ise; 2003 yılında 58 devlet memuru hakkında dava açılmış ve bunlardan 10'u suçlu bulunmuş 10'u ise beraat etmiştir. 2004'ün ilk 6 ayında ise 11 devlet memuru hakkında kötü muamele davası açılmış, 5'i suçlu bulunmuş, 1'i ise beraat etmiştir. Kötü muamele konusunda devam eden dava sayısı ise 290'dır.²⁴⁰

²³⁶ H.Necdet Özeroğlu, "Son Düzenlemeleriyle Memur Yargılama Hukuku", *Türk İdare Dergisi*, Sayı 426, 2000, s.92.

²³⁷ İğdeler ve Suntay, s. 4.

²³⁸ Özeroğlu, s. 92.

²³⁹ Doğan ve Seven, s.110.

²⁴⁰ <http://www.ntvmsnbc.com/news/274829.asp?cp1=1>, 28.08.2004.

EGM Basın Sözcüsü Ramazan ER yapmış olduğu basın toplantısında; 2000-2003 yılları arasında; TCK'nın 243. Maddesi ile ilgili 11 görevlinin idari, 56 görevlinin adli cezalara çarptırıldığını, 245. madde ile ilgili ise 175 görevlinin idari, 56 görevlinin adli ceza çarptırıldığını ifade etmiştir. Er'e göre Türkiye'de sistematik işkence uygulanmamakta ve işkence veya kötü muamelede bulunan personele müsamaha gösterilmemektedir.²⁴¹

3.5.4 İşkence ve Kötü Muamelede Zararın Karşılanması

Zararı karşılama sorumluluğu olabilmesi için ortada zarar doğurucu bir olayın meydana gelmiş olması gerekir. Yönetimin tutum ve davranışı bir etkinlik biçiminde kendini gösterebileceği gibi, hareketsiz kalma biçiminde de kendini gösterebilir.²⁴²

Bireyin uğramış olduğu zararlar, bir kamu hizmetinin sonucu olarak, kamu kişileri tarafından yapılmalı ve görevle ilgili olmalıdır. Zararı doğuran davranış yönetim tarafından veya yönetim adına yapılmış olmalıdır. Yapılan zarar doğurucu davranışın yönetime bağlanma olanağı yoksa yönetimin sorumlu olması söz konusu olamaz. Yönetim dışında ve yönetim ile ilişkisi olmayan kişilerin verdikleri zararlardan idare sorumlu olmaz. Kamu hizmetine gönüllü olarak katılanların da verdikleri zararlar yönetime bağlanabilir. Zararı karşılama sorumluluğunun doğabilmesi için, zarar ile yönetsel davranış arasında neden-sonuç ilişkisi; bir illiyet bağı bulunması gerekir. Zarar ile zararı doğuran davranış arasında doğrudan ilişki bulunmalıdır. Bu zarar maddi veya manevi bir zarar olabilir. İdarenin eylemini veya eylemsizliğinin neticesinde doğrudan ortaya çıkmış olmalıdır. Kesin olmalı ve genel bir zarar değil, özel nitelik taşımalıdır.²⁴³

657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 13. maddesi ile 'Kişiler kamu hukukuna tabi görevlerle ilgili olarak uğradıkları zararlardan ötürü, bu görevleri yerine getiren personel aleyhine değil, ilgili kurum aleyhine dava açarlar. Kurumun genel

²⁴¹ Akşam Gazetesi, 11 Eylül 2004, s.14.

²⁴² Gözübüyük, *Yönetsel Yargı*, s. 346.

²⁴³ Gözübüyük, *Yönetsel Yargı*, s. 347.

hükümlerine göre sorumlu personele rücu hakkı saklıdır.' hükmü getirilmiştir. Madde hükmü kamu personelinin görev sırasında verdiği zararlardan dolayı idarenin sorumluluğunu düzenlemektedir. Bu madde hükmü kamu hizmetini yürütmekte olan görevli kişilerin bu görevini ifası sırasında üçüncü kişileri verdiği zararlardan ötürü idarenin sorumlu tutulması gerektiğini ifade etmektedir. ²⁴⁴

Nitekim 09.04.2002 tarihinde düzenlenen 4748 Sayılı Kanun ile Devlet Memurları Kanunu'na bir fıkra eklenmiş ve AİHM'ce verilen kararlar sonucunda Devletçe ödenen tazminatlardan dolayı sorumlu personele rücu edilmesi hükme bağlanmıştır.²⁴⁵

²⁴⁴ Lütfi Duran, **Türk Kamu Personelinin Mali Sorumluluğu**, Ankara: Todaye-AÜSBF Yayını, 1974, s.14.

²⁴⁵ Doğan ve Seven, s. 110.

4. BÖLÜM : İŞKENCE VE KÖTÜ MUAMELENİN ÖNLENMESİ AMAÇLI YAPILAN ÇALIŞMALAR

4.1 Hukuki Düzenlemeler

TCK'da 29 Ağustos 1999 tarihinde yapılan bir değişiklik ile 243 ve 245. maddeler değiştirilmiş, işkence suçu için getirilen tanımın kapsamı genişletilmiş ve bu suç için öngörülen müeyyideler caydırıcı bir hale getirilmiştir.¹

03.10.2001 tarih ve 4709 sayılı Kanun ile Anayasamızın bazı maddeleri değiştirilmiş ve bu değişikliğe paralel olarak 06.02.2002 tarihinde TBMM'nce kabul edilen 4744 sayılı "Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" 19.02.2002 tarih ve 24676 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Gerçekleştirilen bu yasal düzenlemeler ışığında,

Gözaltı süresinin DGM kapsamına (7 Mayıs 2004 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında 5170 sayılı Kanun'un 9.maddesiyle, Devlet Güvenlik Mahkemeleri hakkında düzenlemeye temel oluşturan Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 143. maddesi yürürlükten kaldırılarak yerine Ağır Ceza Mahkemesi kurulmuştur,²) giren suçlarda eğer fail sayısı 3'den az ise 48 saate kadar, eğer ki 3 ve 3'den çok ise Cumhuriyet Savcısının yazılı emri ile 4 günü kadar uzatılabileceği,

DGM (Şimdi DGM'nin yerine kurulan Ağır Ceza Mahkemesi) kapsamına girmeyen suçlarda ise fail sayısı 3'den az ise 24 saate kadar, 3 ve 3'den çok ise Cumhuriyet Savcısının yazılı emri ile 4 günü kadar uzatılabileceği,

DGM (Şimdi DGM'nin yerine kurulan Ağır Ceza Mahkemesi) kapsamında olsun veya olmasın yakalama sonucu yakalamadan ve yakalama süresinin uzatılmasına ilişkin

¹ Doğan ve Seven, s. 106.

² <http://www.gunisigihukuk.com/dgmler.html>, 11.06.2004.

emirden yakalananın bir yakınına veya belirlediği bir kişiye, Cumhuriyet Savcısının kararıyla gecikmeksizin haber verileceği hükme bağlanmıştır.

Ayrıca, 11.01.2003 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren 4778 Sayılı Kanunla Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanun'un 16/4. maddesi yürürlükten kaldırılmış ve Devlet Güvenlik Mahkemelerinin (Şimdi DGM'nin yerine kurulan Ağır Ceza Mahkemesi) görev alanına giren suçlar da dahil olmak üzere, yakalanan şahsın gözaltı başlangıcından itibaren müdafinin hukuki yardımından faydalanabilmesi sağlanmıştır.³

Gözaltı ile yapılan kanuni değişikliklerin en önemlilerinden biri gözaltı sürelerinin kısaltılmasıdır. Gözaltı sürelerinin kısaltılması işkenceyi zorlaştırmaktadır, çünkü derin izler bırakacak yöntemleri kullanmayı olanaksız hale getirmektedir.⁴

02.01.2003 tarih ve 4778 sayılı 'Çeşitli kanunlarda değişiklik Yapılmasına ilişkin Kanun' ile TCK'nın 245. maddesine bir fıkra eklenerek, işkence ve kötü muameleden mahkum olanlara verilen hapis cezalarının para cezasına veya tedbirlerden herhangi birine çevrilemeyeceği ve ertelenemeyeceği hüküm altına alınmıştır.⁵

Aynı tarih ve sayılı kanunla, 4483 sayılı 'Memurların ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkındaki Kanun'da yapılan değişiklikle; TCK'nın 243 ve 245. maddeleri ile CMUK'un 154. maddesinin bu kanun kapsamında olmadığı hüküm altına alınmıştır. Böylece işkence ve kötü muameleden dolayı açılacak soruşturmaların idari izine gerek kalmadan, doğrudan doğruya Cumhuriyet Savcısınca yapılacağı öngörülmüştür.⁶

İşkencenin önlenmesi açısından önemli bir adım da 30.07.2003 tarihinde kabul edilen ve Resmi Gazetenin 07.08.2003 tarihli sayısında yayımlanarak yürürlüğe giren 4963 sayılı Yasanın 5.maddesi ile, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'na ek 7. maddenin eklenmesidir. Eklenen Madde ile Türk Ceza Kanununun 243 ve 245 inci maddelerinde yazılı

³ <http://www.egm.gov.tr/temuh/harita.htm>, 26.06.2004.

⁴ Doğan ve Seven, s.108.

⁵ Tezcan,Erdem,Sancakdar, s. 268.

⁶ Doğan ve Seven, s.110.

suçları işleyenler hakkında soruşturma ve kovuşturmalar acele işlerden sayılacağı ve öncelikle ele alınacağı hükme bağlanmıştır. Hüküm gereği bu suçlarla ilgili davalarda duruşmalara zorunluluk olmadıkça otuz günden fazla ara verilmez ve bu davalara adli tatilde de bakılır. Özetle, işkence suçları acele işlerden sayılacak, öncelik ve ivedilikle dosyalar ele alınacak, adli tatilde de olursa davalara bakılacak ve duruşmalar en fazla 30 gün ertelenebilecektir.⁷

09.04.2002 tarih ve 4748 sayılı 'Çeşitli kanunlarda değişiklik Yapılmasına ilişkin Kanun' ile; devlet memurları kanununa bir fıkra eklenerek, AİHM'ce verilen kararlar sonucunda Devletçe ödenen tazminatlardan dolayı sorumlu personele rücu edilmesi hükme bağlanmıştır.⁸

4.2 AİÖK Faaliyetleri

İşkence ve kötü muamele ile mücadele etmenin en etkili yolu, bu tür muameleleri olmadan önlemektir.⁹ Nitekim Avrupa Konseyi de insan haklarının garanti altına alınmasına ilişkin çabalarında ihlallerin önlenmesine giderek artan bir önem vermektedir. Avrupa Konseyi tarafından, AİHS'nin 3. maddesi uyarınca 1987 yılında İşkence ve İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele veya Cezaların Önlenmesine İlişkin Avrupa Sözleşmesi hazırlanmıştır. Sözleşme gözetim altındaki kişilerin korunması amacıyla yargı dışı bir önleme mekanizmasını sağlamayı hedeflemekte ve Avrupa İşkenceyi ve İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele Cezaları Önleme Komitesi (CPT) tarafından denetim ziyaretleri düzenlenmesi sistemine dayanmaktadır. Bu komite Avrupa İnsan Hakları Genel Müdürlüğüne bağlı bir birim konumundadır.¹⁰

Kendisine delil toplama ve rapor yapma görevi verilen bu organın yargısal bir özelliği yoktur ve insanların işkence veya insanlık dışı muamele veya cezaya maruz

⁷ <http://www.ihd.org.tr/basin/bas20040226.htm> , 24.05.2004.

⁸ Doğan ve Seven, s. 110.

⁹ Tezcan, Erdem, Sancakdar, s. 271.

¹⁰ European Council, s.1.

kalmama haklarının uluslararası korunumu açısından, ziyaretlere dayalı, önleyici karakterli bir yapıya sahiptir. ¹¹

AIÖK, üye ülkeleri ziyaret etmek ve özgürlüğünden mahrum bırakılan insanların tutuldukları polis birimlerine, nezarethanelere ve kısa süreli gözaltılar için kullanılan yerlere girerek incelemelerde bulunmak üzere yetkilendirilmiştir. ¹² AIÖK'nin yapacağı bu ziyaretler periyodik ve periyodik olmayan (ad hoc) ziyaretler şeklinde olabilir. ¹³ Türkiye, Sözleşme denetim sisteminin işlemeye başlamasının ardından 1990 ve 1991 yıllarında koşulların dayatması üzerine ilk iki Ad hoc ziyaretin gerçekleştirildiği ilk ülkedir. Yine Türkiye koşulların gerektirdiği bu ilk iki denetimin ardından denetim sistemi çerçevesinde en ağır yaptırım olan 'kamu açıklaması' na iki kez olmak üzere konu olan ilk ve tek ülkedir. ¹⁴

Bu ziyaretlerin amacı gözaltında tutulan kişilerin kötü muamele ve işkenceden korunmaları olgusunu kuvvetlendirmektir. ¹⁵ AIÖK'nin temel olarak kabul ettiği değerleri şu şekilde sıralamak mümkündür;

"-Özgürlüğünden mahrum bırakılan insanlara kötü muamele ve işkence yapma yasağı mutlakdır.

-Kötü muamele ve işkence sadece mağdurlara karşı zararlı değil, aynı zamanda bu muameleyi yapan ve onları yetkilendiren görevliler için de onur kırıcıdır.

-Kötü muamele ve işkence yöntemleri en hafif şekliyle kullanılsalar bile uygar yönetim kurallarına göre hoş görülemez.

-Kötü muamele ve işkence uygulamaları sonuç olarak ülke ile ilgili genel bir önyargı oluşturacaktır.

-AIÖS ile garanti altına alınmış bazı özel haklarla ilgili inceleme yapmalarına izin vermek zorundadır."¹⁶

¹¹ <http://www.abchukuk.com/makale/makale28.html>, 27.05.2004.

¹² Temüh Daire Başkanlığı, s.1.

¹³ Doğan ve Seven, s. 104.

¹⁴ Mesut Gülmez, "İşkencenin Önlenmesi Avrupa Komitesi ve Türkiye'ye Açık Bildirimleri, **Amme İdare Dergisi**, Cilt 31, Sayı1, (1998), s. 13.

¹⁵ Temüh Daire Başkanlığı, s.1.

¹⁶ Temüh Daire Başkanlığı, s.2.

ÇİZELGE 3: AİÖK 'nin Periyodik Denetim Ziyaretlerinin Kronolojisi Şu Şekildedir;

Bir önceki yılın sonunda	CPT bir sonraki yıl ziyaret edeceği ülkeleri kamuoyuna açıklar
Ziyarettten 2 hafta kadar önce	İlgili Devlete ziyaretin tarihleri ve yaklaşık süresi ile heyeti oluşturan üyeler hakkında ayrıntılı bilgi verir
Ziyaretin başlangıcında	Heyet üyeleri ile Hükümete mensup Bakanlar, yetkiler ve sivil toplum kuruluşları arasında görüşmeler düzenlenir.
Ziyaret sırasında (yaklaşık 1-2 hafta)	Heyet üyeleri (CPT üyeleri, sekreteryaya mensupları ve gereğine göre uzmanlar ve tercümanlar) gruplara ayrılarak önceden bildirilmeyen kurumlar da dahil olmak üzere, özgürlüklerin kısıtlandığı yerleri ziyaret eder. Heyet üyeleri kendi arasında düzenli aralıklarla bilgilendirme toplantıları yapar.
Ziyaret sonunda	Heyet üyeleri Bakanlar ve Yetkilerle toplantılar yaparak, ilk izlenim ve bulguları aktarır ve (gerektiğinde) özellikle acil önlem alınmasını gerektiren durumlarda acil gözlemlerinin bildirir.

Euopen Council'in, CPT Hakkında Kısa Bilgiler /Kötü Muamelenin Engellenmesi isimli Broşürünün 8. sayfasından alınmıştır.

AİÖK, gözaltı birimlerini ziyareti sırasında gözaltı birimlerinin genel durumunu inceler, hücrelerin büyüklüklerini ölçer, aydınlatmanın yeterli olup olmadığını kontrol eder, polis memurlarının ve diğer yetkililerin nezaret biriminde gözaltında bulunan insanlara davranışlarını dikkatlice gözlemler, gözaltında bulunan şahıslarla ilgili gözaltı kayıtlarını inceler, görevde bulunan polislerle mülakat yapar, gözaltında nasıl muameleye tabi tutulduklarından kesin olarak emin olmak ve işkence ve kötü muamele hususlarındaki özel şikayetlerini dinlemek için yanlarında bir başka kişi bulunmaksızın şüpheli veya sanıklarla mülakat yapar. AİÖS, nezaret birimindeki her odaya ve büroya sınırlama olmaksızın girme konusunda AİÖK'yi yetkili kılmıştır.¹⁷

AİÖK yapmış olduğu ziyaretin bulguları doğrultusunda, işkence ve kötü muamele riskini azaltacak tavsiyeleri de dikkate alarak, hükümete gönderilmek üzere bir rapor hazırlar. Bu tavsiyeler gözaltının maddi koşulları (nezarethanelerin büyüklüğü, aydınlatma vb.), gözaltı rejimi (mevcut uygulamaların şekli, dışarıyla bağlantısı) gözaltıyla ilgili yasal ve koruyucu önlemler (gözaltı başlangıcında avukatın yardımı gibi) ile ilgilidir. Rapor AİÖK'nin çeşitli yerleri ziyareti esnasında topladığı bilgilerle başlar ve karşılaşılan özel sorunları ortaya koyar.

¹⁷ Temüh Daire Başkanlığı, s.2.

AİÖK hazırlamış olduğu raporu ilgili devlete verir. Hükümete bulgular ve tavsiyeler konusundaki cevaplarını hazırlamak üzere belirli bir zaman verir. AİÖK Hükümetten raporda yer alan soruları cevaplamasını ve AİÖK' nin tavsiyelerinin yerine getirmek için ne tür önlemler aldığını açıklamasını isteyebilir. Genel kural, raporun kamuoyuna açıklanmasına ilgili devlet yetkilisinin izin vermesidir. Hemen hemen tüm devletler ülkelerine yapılan ziyaretle ilgili olarak AİÖK tarafından hazırlanan raporun yayınlanmasına izin vermektedirler.¹⁸

AİÖK'ün çalışmalarında gizlilik esastır. Sözleşmeye taraf olan devlet açıklanmasına karar verinceye kadar bu rapor gizli kalır. Ancak ilgili devlet AİÖK ile işbirliği yapmaktan ve onun tavsiyeleri doğrultusunda durumun iyileştirilmesinden kaçınırsa, komite, üyelerin 2/3 çoğunluğu ile kamu açıklaması yapmayı kararlaştırabilir.¹⁹

AİÖK, AİÖS'nde belirtilen amaç doğrultusunda, 1990, 1991, 1992, 1994, 1996, 1997, 1999 ve 2004 yıllarında 1'er; 2000, 2002, 2003 yıllarında 2'şer; 2001 yılında ise 3 olmak üzere ülkemize 17 kez ziyarette bulunmuştur.²⁰

4.3 Yapılanma Çalışmaları

4.3.1 Kamu Yönetiminde Yapılanma Çalışmaları

İlk olarak 5 Aralık 1990 tarih ve 3686 sayılı yasayla "Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu" kurulmuş, aynı tarihte 49.Cumhuriyet Hükümeti'nin Devlet Bakanlarından birisi "İnsan Haklarından Sorumlu Devlet Bakanı" olarak görevlendirilmiş, ardından Başbakanlığın 26 Ağustos 1994 tarih ve 1994/34 sayılı Genelgesiyle kurulan ve çalışmalarını Mart 1996'ya kadar sürdüren İnsan Hakları Başmüsavirliği ve bu Başmüsavirliğe bağlı olarak çalışan İnsan Hakları Yüksek Danışma

¹⁸ Temüh Daire Başkanlığı, s.8-9.

¹⁹ Doğan ve Seven, s. 104.

²⁰ <http://www.cpt.coe.int/documents/tur/tur.htm>, 29.06.2004.

Kurulu ihdas edilmiştir. İlerleyen süreçte Başbakanlığın 9 Nisan 1997 tarih ve 1997/17 sayılı Genelgesiyle İnsan Hakları Koordinatör Üst Kurulu oluşturulmuştur.²¹

12 Nisan 2001 tarihinde kabul edilen bir kanunla, 1997 yılında kanun hükmünde karamame ile kurulmuş olan İnsan Hakları Üst Kurulu'na yasal bir kimlik kazandırılmış, Başbakanlık bünyesinde İnsan Hakları Başkanlığı ve İnsan Hakları Danışma Kurulu kurulmuştur. İnsan Hakları Danışma Kurulu'nda sivil toplum kuruluşları da temsil edilmektedir. Ayrıca, insan hakları ihlali iddialarını yerinde incelemek ve araştırmak üzere heyetlerin oluşturulmasına olanak sağlanmıştır. Öte yandan, uygulama alanındaki aksamaların belirlenmesi ve hızla giderilmesi amacıyla, İnsan Haklarından sorumlu Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı'nın başkanlık ettiği bir "Reform İzleme Grubu" oluşturulmuştur.²²

İnsan Hakları Koordinatör Üst Kurulu, 4 Haziran 1998 tarihinde "İnsan Hakları Eğitimi On Yıllı Ulusal Komitesi"ni kurarak, eğitimcilerin ve kamu kuruluşlarında çalışanların insan haklarıyla ilgili hizmet içi eğitime tabi tutulmasına ilişkin kararlar almış ve uygulamaya koymuştur.²³

2 Kasım 2000 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanan bir yönetmelik ile İnsan Hakları İl ve İlçe Kurulları oluşturulmuştur.²⁴

4.3.2 Mesleki Alandaki Yapılanma Çalışmaları;

01.08.1995 tarihinden itibaren, gözaltına alınan şahısların işlemlerini ve haklarını takip etmek amacıyla 81 ilimizde "Gözaltı İzleme Birimleri" kurulmuştur.²⁵

²¹ http://www.hukukcu.com/bilimsel/kitaplar/insan_haklari_turkiye.htm, 26.06.2004.

²² <http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupa/ai/03.htm>, 21.05.2004.

²³ http://www.hukukcu.com/bilimsel/kitaplar/insan_haklari_turkiye.htm, 26.06.2004.

²⁴ <http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupa/ai/03.htm>, 21.05.2004.

²⁵ Nevzat Sönmez, "AB sürecinde Türkiye'de İnsan Haklarının Korunması ve Türk Polisine Yansımaları", Polis Dergisi, Sayı 30 (2003), s. 146.

İnsan haklarına saygı programı çerçevesinde Başbakanlık ve Adalet Bakanlığınca hazırlanan genelgeler doğrultusunda C.Savcılar tarafından; Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliğine uygunluğu incelenen nezarethane ve ifade alma odalarına ait inceleme ve araştırma raporları değerlendirilmiş ve tespit edilen aksaklıkların giderilmesi yönünde ilgili Emniyet Müdürlükleri ile koordine kurulmuştur.²⁶

Nezarethanelerin fiziki koşullarının standarda kavuşturulması amacı ile "Yakalama Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği 24.maddesinde belirtilen; en az 7 metrekare genişliğinde, 2,5 metre yüksekliğinde, duvarları arasındaki uzunluğun en az 2 metre olacağı, yeterli tabii ışıklandırma, havalandırma imkanı olan ve doğal ihtiyaçların giderilebileceği (tuvalet, banyo, yatma, oturma, ısınma vs.) donanıma haiz olması için çalışmalar yürütülmekte olup ülke genelinde polisiye birimlere ait 2843 adet nezarethanedeki 2313 adedinde iyileştirme çalışmaları tamamlanmıştır. 530 nezarethane için iyileştirme çalışması ise devam etmektedir.²⁷ 1997 yılındaki ıslah çalışmaları için 50 milyar, 1998 yılındaki ıslah çalışmaları için ise 200 milyar Türk Lirası para harcanmıştır.²⁸

Gözaltına alınan şahıslar için gözaltı başlangıcında ve gözaltından çıkışlarında, ayrıca gözaltı süresinin uzaması durumunda doktor raporu alınması uygulaması mevcuttur. Bununla birlikte, 05.12.1995 tarihinde Sağlık Bakanlığı tarafından yayınlanan genelgeye ve 01.10.1998 tarihinde yürürlüğe giren "Yakalama, İfade Alma ve Gözaltına Alma Yönetmeliği"ne istinaden, gözaltına alınmış kişilerin, doktor raporları (4) nüsha olarak aldırılmakta, raporlar kapalı zarf içerisinde C.Savcısına ve ilgili polis amirine gönderilmekte, bir nüshası da kendisine verilmektedir.²⁹

01.10.1998 tarihinde yürürlüğe giren Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği gereğince, DGM (Şimdi DGM'nin yerine kurulan Ağır Ceza Mahkemesi)

²⁶ <http://www.egm.gov.tr/temuh/harita.html>, 26.06.2004.

²⁷ <http://www.egm.gov.tr/temuh/harita.html>, 26.06.2004.

²⁸ Fatih Karaosmanoğlu, "AİHM'nin Akkoç v. Türkiye Davasında verdiği Kararın Kolluk ve Diğer Kamu Görevlileri Bakımından İrdelenmesi", Polis Bilimleri Dergisi, Cilt 3, sayı 1-2, s. 142.

²⁹ Sönmez, s. 146.

kapsamındaki suçlar da dahil olmak üzere, yakalanan ve gözaltına alınan şüpheli veya sanıklara, haklarını belirten "Şüpheli ve Sanık Hakları Formu" verilmektedir.

01.09.1998 tarihli bir genelge ile, işkencenin önlenmesi ve toplanan delillerin takviyesi amacıyla "organize suçlar ve terör suçları ile Cumhuriyet Savcıları ve kolluk güçleri amirlerinin gerekli gördüğü durumlarda, şüpheli ve sanıkların ifadelerinin mevcut olanaklar ölçüsünde, bütün il merkezlerinde video banda kaydedilmesi" talimatı verilmiştir.³⁰

İnsan hakları ile ilgili konuların tek elden takip edilmesi ve yürütülebilmesi amacıyla Emniyet Genel Müdürlüğü Terörle Mücadele ve Harekat Dairesi Başkanlığı bünyesinde "İnsan Hakları Şube Müdürlüğü" ile Dış İlişkiler Daire Başkanlığına bağlı "Kayıp Kişileri Araştırma Bürosu" oluşturulmuştur.³¹

4.4 Emniyet Teşkilatındaki Kurs ve Eğitim Çalışmaları

25.04.2001 tarih ve 4652 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Polis Meslek Yüksek Okulu (PMYO) Kanunu ile tüm Polis Okulları Polis Akademisi Başkanlığına bağlı 2 yıllık MYO statüsüne dönüştürülmüştür.³²

Polis Akademisi'nde 1991 yılından itibaren, Polis Meslek Yüksek Okullarında(eski adıyla Polis Okulu) da 1992 yılından itibaren "İnsan Hakları ve Kamu Hürriyetleri" dersi okutulmaktadır.³³

³⁰ <http://www.egm.gov.tr/temuh/harita.html>, 26.06.2004.

³¹ Karaosmanoğlu, s. 142.

³² Sönmez, s. 146.

³³ Karaosmanoğlu, s. 142.

Ayrıca, Polis Teşkilatı bünyesinde düzenlenen tüm hizmet içi eğitimlerde insan hakları konusuna önem verilmekte ve müfredat programlarında ayrı bir ders olarak yer almaktadır.³⁴

Polis Akademisi Başkanlığına 29-31 Mayıs 1996 tarihinde 'İnsan Hakları Açısından Modern Adli Soruşturma Teknikleri'³⁵, 16-18 Ekim 1996 tarihlerinde 'Avrupa Birliği Sürecinde Türk Polisi'³⁶, 6-8 Mayıs 1998 tarihlerinde 'Ceza Adalet Sistemi ve Polis' ve 25-27 Ekim 2000 tarihlerinde '21. Yüzyılda Polisin Eğitimi' konulu sempozyumlar düzenlenmiştir.³⁷

AİÖK'nin 7-15 Eylül 2003 tarihleri arasında Türkiye'ye yaptığı ziyaret sonrasındaki değerlendirme raporuna Türk Hükümetinin vermiş olduğu cevabi yazıda; İnsan hakları konusunda polis ve cezaevi personelinin eğitimi ile AB ve Kanada Hükümetlerinin yardımlarıyla yürürlükte olan eğitim programlarının devam ettiği ve bu programlarla 1000'den fazla uzmanın eğitildiği bildirmiştir.³⁸

Ayrıca çeşitli tarihlerde insan hakları ile ilgili broşür ve afiş çalışmaları yapılmış, düzenlenen seminer ve konferanslara konu ile ilgili uzman personel, Emniyet Genel Müdürlüğünü temsilen katılımcı olarak gönderilmiştir.³⁹

³⁴ <http://www.egm.gov.tr/temuh/harita.html>, 26.6.2004.

³⁵ Sönmez, s. 147.

³⁶ <http://www.egm.gov.tr/temuh/harita.html>, 26.06.2004.

³⁷ Sönmez, s. 147.

³⁸ <http://www.ntvmsnbc.com/news/274829.asp?cp1=1>, 28.08.2004.

³⁹ <http://www.egm.gov.tr/temuh/harita.html>, 26.06.2004.

4.5 T.B.M.M. İnsan Hakları İnceleme Komisyonu Faaliyetleri

4.5.1 Komisyon Hakkında Genel Bilgi

05.12.1990 Tarihinde kabul edilen 3686 sayılı T.B.M.M. İnsan Hakları İnceleme Komisyonu Kanununa⁴⁰ göre; Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Hakları İnceleme Komisyonunun kapsamı, 2. maddesinde de açıkça belirtildiği gibi ;T.C. Anayasası ile İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi gibi çok taraflı uluslararası belgelerde belirlenmiş bulunan insan hak ve hürriyetleri ile uluslararası alanda genel kabul gören insan haklarını kapsamaktadır.⁴¹

4.5.2 Komisyonun Görevleri

05.12.1990 tarihinde T.B.M.M. İnsan Hakları İnceleme Komisyonunu kuran 3686 sayılı yasa ile, ilk defa insan hakları ihlalleri ile ilgili olarak yasamanın bir organının gözetimi sağlanmıştır. Bu yasa uyarınca komisyonun görevleri şöyle belirlenmiştir:

- a) Uluslararası alanda genel kabul gören insan hakları konusundaki gelişmeleri izlemek,
- b) Türkiye'nin insan hakları alanında taraf olduğu uluslararası antlaşmalarla T.C. Anayasa'sı ve diğer milli mevzuat ve uygulamalar arasında uyum sağlamak amacıyla yapılması gereken değişiklikleri tespit etmek ve bu amaçla yasal düzenlemeler önermek,
- c) Türkiye Büyük Millet Meclisi Komisyonlarının gündemindeki konular üzerinde, istem üzerine görüş bildirmek,
- d) Türkiye'nin insan hakları uygulamalarının, taraf olduğu uluslararası antlaşmalara, Anayasaya ve kanunlara uygunluğunu incelemek ve bu amaçla araştırmalar yapmak, bu konularda iyileştirmeler ve çözümler önermek,
- e) İnsan haklarının ihlale uğradığına dair iddialar ile ilgili başvuruları incelemek veya gerekli gördüğü hallerde ilgili mercilere iletmek,
- f) Gerektiğinde, dış ülkelerdeki insan hakları ihlallerini incelemek ve bu ihlalleri, o ülke parlamenterlerinin dikkatlerine doğrudan veya mevcut parlamenter forumlar aracılığıyla sunmak,

⁴⁰ "TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu Kanunu (3686 S.K.)", Resmi Gazete, 20719, 8 Aralık 1990.

⁴¹ <http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhak/insanhaklari.htm>, 26.06.2004.

g) Her yıl yapılan çalışmalarını, elde edilen sonuçları, yurtiçi ve dışında insan haklarına saygı ve uygulamaları kapsayan bir rapor hazırlamak.

Komisyon, görev alanına giren konularda verimli bir şekilde çalışabilmek için gerektiğinde tüm kamu ve özel kuruluşlardan bilgi almakta, bu kuruluşların üst düzey temsilcilerini, insan hakları alanında faaliyet gösteren tanınmış bilim adamları ve öğretim üyelerini görüşlerini almak üzere toplantılarına davet etmekte, ayrıca incelenen konunun niteliğine göre alt komisyonlar oluşturmaktadır. Komisyon gerektiğinde mahallinde araştırma ve inceleme yapmak yetkisiyle de donatılmıştır.⁴²

4.5.3 TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Raporları

Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu 1998- 2000 yılları arasında, soruşturma, kovuşturma, yargılama, ceza ve infaz sistemleri üzerine bir dizi çalışma sürdürerek elde ettiği bulguları raporlar şeklinde yayınlamıştır. Bunlar Bakırköy Kadın ve Çocuk Tutukevi Raporu 1998 ve 2000, İstanbul Raporu 2000, Şanlıurfa Raporu 1998 ve 2000, Erzincan Raporu 1998 ve 2000, Erzurum Raporu 1998 ve 2000, Tunceli Raporu 1998 ve 2000 şeklinde sıralanabilir.⁴³

Raporların oluşumunda Komisyonun takip ettiği yöntem, cezaevlerinde bulunan hükümlü ve tutuklularla görüşerek cezaevine gelmeden önce, soruşturma ve kovuşturma sırasında yaşadıkları muameleler hakkında bilgi almak ve bu bilgiler ışığında ilgili soruşturma ve kovuşturma birimlerine haber vermeksizin ziyaret etmek şeklindedir.

Bu şekilde hükümlü ve tutukluların iddialarının doğru olup olmadığı saptanmaya çalışılmış ve çalışmaların tümü, TBMM'nin yeminli stenografları ve ses kayıt teknisyenleri tarafından incelemeye katılan heyetin tüm üyelerinin ve inceleme sırasında hazır bulunan görevlilerin huzurunda kayda geçirilmiş ve resimlenmiştir. Bu kayıtların daha sonra Meclis Tutanak Müdürlüğüne çözümlenmesiyle inceleme tutanakları düzenlenmiştir. Komisyonda tutulan ve Meclis Arşivine gönderilen nüshalarda yer almış olmasına rağmen, görüşülen hükümlü ve tutukluların tutanaklarda yer alan ad ve soyadları kapatılmış, ad ve

⁴² <http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhak/insanhaklari.htm>, 26.06.2004.

⁴³ <http://www.geocities.com/vbicak/piskinsut.htm>, 02.02.2004.

soyadlarına sıra numarası verilmiş, sorgu tarihleri ile hükümlü ve tutukluların kimliklerine ilişkin bilgilerin olduğu yerler raporlar içerisinde boş bırakılmıştır.⁴⁴

⁴⁴ <http://www.geocities.com/vbicak/piskinsut.htm>, 02.02.2004.

5.BÖLÜM : İŞKENCE VE KÖTÜ MUAMELENİN ÖNLENEBİLMESİ İÇİN ÖNERİLER

5.1. Genel Öneriler

İşkencenin önlenmesi için devletin tüm kurumlarıyla mücadele etmesi gerekir. Çünkü işkence ile mücadele sürecinde sadece kolluk kuvvetleri hakkında düzenleme yapmak, hükümler getirmek verim sağlamayacağı gibi sadece adliyenin, adli tıbbın faaliyetlerini düzenlemek de istenilen sonucu sağlamaz. Bu sebeple kurumlar arasındaki ilişkileri de kapsam içine alacak şekilde müstakil bir kanuna ihtiyaç vardır. Yapılacak olan müstakil bir düzenleme; işkence ve kötü muamelenin tanımlanması, tespiti, yeterli derecede araştırılması, delillerin temini konularında, ayrıca adli tıp kurumu, emniyetin denetimi, tutuklu ve avukat ilişkisi gibi uzmanlık gerektiren, hususlarda dağınık halde bulunan mevzuatı bir kanunda toplayacak ve uygulama da kolaylaşmış olacaktır.¹

Gözaltı işlemini gerçekleştiren tüm devlet görevlilerine; gözaltına alınmış insanlara yapılacak olan her türlü işkence ve kötü muamele olayının öncelikle insan onuruyla bağdaşmadığı, bu tür eylemlerin insanların en temel haklarına bir saldırı olduğu ve kötü muamele yapmaları halinde yürürlükteki mevzuat hükümleri çerçevesinde ağır bir şekilde cezalandırılacağı mutlaka öğretilmiş olmalıdır. Bu da ancak meslek ahlakı ve disiplinle mümkün olabilir.²

Şu husus açıklıkla ifade edilebilir ki; işkence veya kötü muamelede bulunan personele en ağır cezanın verilmelidir. Ancak devlet memurlarına da görev yapabilmeleri açısından bir koruma/tazmin sistemi getirilmelidir. Salt bir iddia olarak ortaya atılan işkence iddiası karşısında idari ve adli soruşturma geçiren bir görevlinin de hakları olmalıdır. Devlet olarak, nasıl ki hakkında işkence iddiasında bulunan memur ile ilgili, derhal soruşturma yapılıyor ve dava açılıyorsa, memur yargılama sonunda beraat

¹ Doğan ve Seven, s. 113-114.

² Ali Pırılı, "İnsan Haklarının Neresindeyiz ?", **Farklı Bakış Tarzlarıyla İnsan Hakları Uygulamaları**, Yay. Haz.: Mustafa Çelikkıran v.d.,Ankara: EGM Yayınevi, 2000,s.248.

ettiğinde de, adına görev yaptığı devlet, görevlisinin haklarını korumalı, memuruna suç isnat etmek suretiyle iftira atan ve belki de yıldırma politikasında araç olarak kullanan şahıslar hakkında dava açmalı ve devletin görevlendireceği bir avukat bu yargısal süreci takip etmelidir.

Güvenlik güçleri son derece dikkatli elemelerden geçirilerek göreve alınmalı, ders müfredatlarında yeterli derecede hukuk ve insan hakları derslerine zaman ayrılmalıdır. Aldıkları eğitimi başarılı ile bitiren personel de çalıştığı süre zarfında mutlaka ve sık aralıklarla eğitimlere tabi tutulmalıdır. Çünkü kanun müfredatımız sürekli gelişmekte ve insan haklarının kapsam alanı her gün genişlemektedir. Değişen düzenlemeler, yakalama ve gözaltı işlemini yapan yani hürriyetleri bizzat kısıtlayan en alt rütbedeki personele kadar anlatılmalıdır.³ Yapılacak olan bu eğitimlerde amaç son değişikliklerin çalışanlara aktarılması ve bunları uygulamasının sağlanması olmalıdır. Bu sebeple yapılacak olan eğitimler polisin alt kültürünü de kapsayacak şekilde, eğitim, sosyal, kültürel, ekonomik, politik, kurumsal politikaları ve organizasyonları dikkate alınarak tasarlanmalıdır.⁴

Polislik mesleğinde suça karışan, genelde psikolojik yapısı bozuk veya problemlili insanlara uğraşıldığından, görev yapan personel de ister istemez bu olaylardan etkilenecektir. Bu sebeple bu etkilenim de polisin hem görev anlayışında değişikliklere hem de sivil yaşantısında sorunlarla karşılaşmasına sebep olacaktır. Bu tür istenmeyen durumların önüne geçebilmek için güvenlik güçleri personeline, profesyonel kişilerce, kurum içerisinde ve sürekli olacak şekilde psikolojik destek, rehberlik ve danışmanlık hizmeti sağlanmalıdır.⁵

İşkencenin önlenmesi konusunda devletin en üst yönetiminden en alt kademesindeki görevlisine kadar her birey tam bir kararlılık içinde olmalıdır. Bu yönde tam bir siyasi irade tesis edilmeli ve savaş da dahil olmak üzere, hiçbir koşul ve gerekçe ile hiç kimseye işkence uygulanamayacağı güvence altına alınmalı ve böyle bir olay

³ Pırılı, s.249.

⁴ İbrahim Cerrah, "Teaching Police Human Rights", Polis Bilimleri Dergisi, Cilt 5, Sayı 2, s.15

⁵ Doğan ve Seven, s. 114.

gerçekleştğinde tüm üst düzey yetkililerce kınanmalı ve hemen cezai soruşturmaya başlanmalıdır.⁶

AIÖK'nin 7-15 Eylül 2003 tarihlerinde Adana, Diyarbakır ve Mersin'deki bazı polis ve jandarma merkezleri ile cezaevlerine yaptığı ziyaretlerle ilgili gözlemlerini içeren raporunda, işkencenin önlenmesi amacıyla hükümetin yayımlamış olduğu "işkenceye sıfır tolerans" mesajının geniş yankı bulduğu ve bu mesaja uyum konusunda ciddi çabalar içinde olduğu belirtilmektedir.⁷

İfade veya sorgu beyanı günümüzde hala en önemli delildir ve en çok işkence iddiası da bu süreç ile ilgili yapılmaktadır. Hem bu tür iddiaların önüne geçebilmek hem de geçerliliği daha fazla olan bilimsel delillere ulaşabilmek için bilimsel metodlara yönelmek gerekmektedir. Zabitanın çağdaş teknolojik noksanlıkları sebebiyle kötü muameleye yönelebileceği gözardı edilmemeli⁸ teknik olanaklar artırılmalı ve meslek eğitim düzeyi yükseltilmelidir.⁹

Günümüzde medyanın elinde tutmuş olduğu güç ile adli olaylar hakkında sansasyonel nitelikli yayınlar yapması ve olayın faillerinin yakalanamadığı gibi durumlarda aynı nitelikteki baskıların görev yapan memurun amirlerinden de gelmesi, görev yapan memurda bir an önce sonuca ulaşma isteği doğurmaktadır. Böyle olunca da memur, teknik bir çalışma ve zaman isteyen bilimsel delillerden ziyade, ifade veya sorguda ikrarın elde edilmesi gibi daha kısa sürede ulaşılabilen ancak bilimsel olmayan delillere ulaşmayı kendisince daha uygun görmektedir.¹⁰

AIHM'ce yapılan incelemelerde gözaltındaki şahıslara yönelik olarak yapılan bazı eylemlerin ancak 'resmi müsamaha' (official tolerance) altında gerçekleşen eylemler olabileceği ve bunun da sistemli bir uygulamaya işaret ettiği belirtilmiştir.¹¹ Bu sebeple de

⁶ Doğan ve Seven, s. 114.

⁷ <http://www.ntvmsnbc.com/news/274829.asp?cp1=1>, 28.08.2004.

⁸ Pırılı, s.248.

⁹ Lütem, s.1347.

¹⁰ Pırılı, s.248.

¹¹ Çavuşoğlu, s.12.

gözaltındaki sanığa kötü muamele veya işkence yapan görevlilerin ve bunları önlemede gerekli dikkati göstermeyen üst rütbedeki personelin cezasız bırakılmaması gerekir.¹² İşkence şikayet ve raporları, bağımsız kurumlarca zamanında ve kapsamlı olarak incelenmeli ve soruşturma sonuçları halka açıklanmalıdır. Sıralı amirleri de kapsayacak bir sorumluluk sistemi oluşturulmalı ve her somut olayda mutlaka bu sistem, istisnasız işletilmelidir.¹³

Gözaltı yerleri etkin ve sürekli şekilde denetlenmeli, işkence yapanlar açıklanmalı ve cezalandırılmalıdır.¹⁴

İşkencenin uygulandığı yerlerin izlenmesine ve denetimine yönelik olarak yasal güvencesi olan yada olmayan bağımsız, yetkin komiteler oluşturulmalı ve çalıştırılmalıdır.¹⁵

İnsan hakları derneklerinin kurulması teşvik edilmeli ve işkence olaylarının daha net ve çabuk tespiti için tüm insan hakları derneklerinin "İşkence İzleme Komitesi" ile işbirliği yapması sağlanmalıdır.¹⁶

İşkence suçundan mağdur olan insanların mağduriyetlerini gidermek amacıyla mağdur ve yakınlarına yeterli miktarda tazminat verilmeli ve tedavi imkanı sağlanmalıdır.¹⁷

İleri sürülen bir takım görüşlere göre; olayın hemen akabinde ifadelerin alındığı, keşfin yapıldığı, delillerin sıcağı sıcağına toplandığı hazırlık soruşturması süreci adli teşkilata bağlı olan "Adli Zabıta" denilebilecek bir birim tarafından yapılmalıdır. Halen mevcut olmayan "Adli Zabıta" kurulmalı ve Adliye Teşkilatına bağlanmalıdır. Böylece ha-

¹² Pınlı, s.248.

¹³ Doğan ve Seven, s.114.

¹⁴ Lütem, s. 1346.

¹⁵ Doğan ve Seven, s.115.

¹⁶ Lütem, s. 1347.

¹⁷ Doğan ve Seven, s. 115.

zırlık soruşturması ile normal yargısal süreç birlikte ve devamlı işlemiş olacaktır.¹⁸ Ancak bu tür bir yapılanmanın faydalı olabileceğini düşünmekle birlikte, suç öncesi görevler ile suç sonrası görevler arasında çok ince bir çizgi olduğunu da kabul etmek gerekir. Adeta iç içe geçmiş görevlerin varlığı söz konusudur. Adli görevlerde Cumhuriyet Savcısına bağlı olan kolluk idari görevlerde ise mülki amire bağlı olacaktır. Kurulacak olan 'Adli Kolluk' uygulamada sorunları da birlikte getirecektir. Bu sebeple belki de Cumhuriyet Savcılarını Hazırlık soruşturmasının içine yaklaştırmak daha mantıklı bir çözüm olacaktır. Bu da ancak Cumhuriyet Savcılarının sayıca artırılması, nüfus ve suç yoğunluğu göz önüne alınarak görev yerlerinin belirlenmesi ile mümkün olabilir.

İnsan hakları uygulamalarının iyileştirme modeli olan 'toplum polisliği' modelini uygulanmalıdır. Bu model, polisin bireyi bir müşteri gibi düşünmesi, İnsan haklarını, insan şeref ve onurunu genel prensip olarak kabul etmesi, tüm insanların yasal mevcut haklarının korunması için faaliyetlerinin desteklemesi, iyi ve tarafsız uygulamaları teşvik edilmesi, suç önleme odaklı çalışmaların sürdürülmesi ve tüm insanlar için kabul edilebilir bir yaşam standardının sağlanması gibi unsurlara bağlıdır.¹⁹

5.2. Yakalama İle İlgili Öneriler

Sanığın yakalandığı andan itibaren devletin sorumluluğunun başladığı göz önüne alınarak, yakalanması sırasında sanığın direnmesi gibi nedenlerle kuvvet kullanılması veya kaçarken yaralanması gibi durumlar varsa, bunun hekim marifetiyle tespit ettirilmesi ve bu kişinin de konu ile ilgili ifadesinin tutanağa geçirilmesi gerekir.²⁰

Eğer ki yakalama veya müdahale esnasında kuvvet kullanılacaksa ,bu son çare olmalı ve mutlaka gerekli olmalıdır. Yakalanan şahsı etkisiz hale getirmeye yetecek

¹⁸ Orhan Yener, "Hukuk Devleti, İnsan Hakları, Demokrasi İnkeleri Işığında Sanığın Korunması", **Yeni Türkiye Dergisi**, Cilt 2, Sayı 22, (1998),s.989.

¹⁹ Annie Pforzheimer, "The United States and Turkey: a Post-Sempember 11 Model of Sustained Engagement", **Polis Bilimleri Dergisi**, cilt 4 sayı 1-2,(2002),s.4-5.

²⁰ Durmuş Tezcan, " Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Adli Kolluk", **Ceza Adalet Sistemi ve Polis Sempozyumu, 7-8 Mayıs 1998, Ankara: 6-8 Mayıs 1998, Ankara: Polis Akademisi Seminer, Konferans Ve sempozyum Bildirileri Dizisi:5,1998, s. 184-185.**

miktarın dışında kuvvet kullanılmamalı, istenen amaçla kullanılan kuvvet arasında bir oran bulunmalıdır.²¹ Tehlike ortadan kalktığı zaman kuvvet kullanmaya da son verilmelidir.²²

5.3. Gözaltına Alma İle İlgili Öneriler

İşkence ve kötü muameleyi önlemek için, hem gözaltı süresini kısa tutulmalı hem de bu sürede yapılan ön soruşturma sıkı bir denetim altına alınmalıdır. Bu konuda her gözaltına alınan kişiden sorumlu bir veya birkaç memur görevlendirilmeli,²³ İngiltere’de çıkartılan ve PACE olarak anılan yönetmelikte olduğu gibi ‘Custody Officer’ denilen gözaltı memurluğu müessesesi kurulmalıdır.²⁴

Sanık yakınlarının veya avukatının, başvuruları halinde, sanık görüşmeleri engellenmemeli bilakis kolaylaştırılmalıdır.²⁵ Zaten AİÖK’nin de yapmış olduğu ziyaretlerde önemle vurguladığı 3 hak vardır. Bunlar; avukata erişim hakkı, yakınlarına bilgi verme hakkı ve başka bir tıbbi tabibe muayene olma hakkıdır.²⁶

İşkence ve kötü muamele iddialarının azalmasını sağlamak için, sanık gözaltında iken sorumlu konumdaki üstlerince sürekli denetim altında tutulmalı ve tüm gözaltı birimlerine bağımsız, habersiz ve kısıtlamasız denetim ziyaretleri yapılabilirdir.²⁷

AİÖK’nin belirttiği ilkeler doğrultusunda; nezarethanelerin fiziki yönlerinin ıslahı sağlanmalı, sanıklara günde en az bir öğün yemek verilmeli, battaniye, şilte v.b. ihtiyaçları temin edilmeli ve sanığın gözaltına alınışından itibaren çıkışına kadar gerekli olan, kayıtlar zamanında yapılmalıdır.²⁸ Belki de şüphelinin nezarete alındıktan sonraki her anını kayıt etmeye yarayan gözaltı takip tutanağı adı altında tek bir tutanak tanzim edilmeli ve bu

²¹ Eryılmaz, **Ceza Adalet Sistemi ve Polis Sempozyumu**,s. 383.

²² Derdiman, s. 210.

²³ Tezcan, **Ceza Adalet Sistemi ve Polis Sempozyumu**, s. 185.

²⁴ Mehmet Arıcan, “Regulation Detention of Suspects in England and Wales”, Polis Bilimleri Dergisi Cilt 5, Sayı 2, s. 1.

²⁵ Doğan ve Seven, s.114.

²⁶ Reidy, s.6.

²⁷ Doğan ve Seven, s.114.

²⁸ Pırlı, s.249.

tutanağa yapılan her işlem teker teker işlenmeli ve karşılığı ilgili memurca imzalanmalıdır. Böylece şüphelinin gözaltında kaldığı zaman zarfında ne tür işlemlere tabi tutulduğu, ne zaman ifadesi alınmak için nezarethanedен çıkarıldığı ve bu işlemin ne kadar sürdüğü, ne zaman kendisine yemek verildiği, ne zaman tuvalet ihtiyacını gidermeye götürüldüğü gibi olaylar bu tutanağa işlenmek suretiyle hem kayda alınmış olacak hem de bu konuda ileride yapılabilecek olan iddialar bertaraf edilmiş olacaktır.

5.4 İfade Alma İle İlgili Öneriler

Daha önce de belirtildiği gibi avukat ya da müdafii yardımı sağlanması gözaltı sürecinin en önemli konulardan birini teşkil etmektedir. Sanığın ifadesinin alınması sırasında mutlaka avukat yardımından yararlanması sağlanmalıdır. Avukat bulunması sanığın isteğine bırakılmamalıdır.²⁹ İngiltere’de yapılan bir araştırma, müdafinin şüphelinin yanında hazır olduğu zamanlarda şüpheliden daha fazla bilgi alındığını ortaya koymuştur.³⁰ Eğer ifade alındığı sırada yakalanan kişinin müdafii de yanında hazır bulunmuşsa bu ifade sırasında o kişiye kökü muamele yapıldığı, ifadesinin zorla alınmadığı ispat edilmiş olacak³¹, böylece polis yersiz ithamlardan kurtulduğu gibi polisin hazırlık soruşturması sırasında yaptığı eylemlere karşı yargı makamlarınca duyulan güven de artacaktır.³²

İfade alınırken ifade verenin söylediği aynen yazılmalıdır. Özgün ifade çok önemlidir. İfadedeki önemli noktalama ve daktilo/yazım hataları ifade sahibi tarafından düzeltilip imzalanmalıdır. Alman Anayasa Mahkemesi bu şekilde düzeltmeler yapıldığında her sayfanın imzalanmasıyla kişinin bu ifadeyi kabul etmiş olacağını kabul etmektedir.

135/a maddesinde bahsedilen yorma bitap düşürücü, iradeyi etkileyecek ve kişinin ne söylediğini şaşkırtacak şekilde yormak olarak anlaşılmalıdır. Bu tür iddiaların önüne

²⁹ Doğan ve Seven, s.115.

³⁰ Şafak, Bıçak, Keskin, s.123.

³¹ Yenisey, **Modern Adli Soruşturma Yöntemleri ve İnsan Hakları Semineri**, s. 149.

³² Şafak, Bıçak, Keskin, s.123.

geçebilmek için; ifade alırken başlama saati, sayfalar geçtikten sonra ara verildiği, çay ikram edildiği, tost getirilip yedirildiği ve ifadenin bittiği saat mutlaka yazılmalıdır.³³

İfade alma sırasında ara verilip tekrar ifade almaya başlanıyorsa, her başlangıçta kişinin haklarını hatırlatmak ve bunu da tutanakta göstermek gerekir. Yargıtay mahkeme sırasında hakimin sanığa '135. maddedeki hakları hatırlatıldı' şeklindeki beyanının tutanağa geçirilmesini, kişinin haklarının tam olarak açıklanmadığı gerekçesiyle bozma sebebi saymıştır. Bu sebeple sanığa haklar mutlaka öğretilmeli ve tutanağa geçirilmelidir.³⁴

Polis tarafından alınan ifadelerin elektronik (ses ve/veya video) olarak kaydedilmesi, gözaltına alınan kişilerin kötü muameleye maruz kalmasını önleyecek bir başka ek önlemdir. İfadelerin kayıt altına alınmasıyla hem polis kötü muameleye veya psikolojik baskıya maruz kaldığını iddia eden kişilerin haksız suçlamalarına maruz kaimayacak hem de şüphelinin daha sonra bazı itiraflarda bulunduğunu reddetmesi olasılığı azalacaktır.³⁵

Başarılı ve hukuki bir sorgu için ön bir hazırlığın da gerektiği muhakkaktır. Suç ve suçlu ile ilgili deliller toplanacağı gibi, sorgusu yapılacak olan şüphelinin geçmişi hakkında araştırma yapılmalıdır. Sorgulanan şahsın, yaşı, cinsiyeti, zeka seviyesi gibi etkenler farklılık gösterebilir. Sorgu yapılacak olan yer sorgulananın dikkatini çekmeyecek şekilde dizayn edilmiş olmalı ve sorgulayan konusuna vakıf, bilgili ve kültürlü bir yapıya sahip olmalıdır. Hatta sorgulayan modern sorgulama kursları eğitimini almış olmalı ve farklı sorgulama tekniklerini ,gerekiyorsa, aynı sorgu içinde uygulayabilmelidir.³⁶

³³ Yenisey, **Modern Adli Soruşturma Yöntemleri ve İnsan Hakları Semineri**, s. 150-151 .

³⁴ Yenisey, **Modern Adli Soruşturma Yöntemleri ve İnsan Hakları Semineri**, s. 153.

³⁵ European Council, s.39.

³⁶ Derdiman, s. 117-118.

5.5 Adliye ile İlgili Öneriler

Geçmişteki işkence ve kötü muamele ile ilgili ihbar ve şikayetler karşısında, yeterli hassasiyet gösterilmeyerek iddialar hakkında soruşturma açılmamış yada açılmış olan soruşturmalar çok uzun sürmüştür. İşkence ve kötü muamele ile ilgili yapılan soruşturmalar yeterince ayrıntılı ve etkin olmalıdır. Bu soruşturmaları yürüten hakimler ve müfettişler, AİHM'nin belirtmiş olduğu soruşturma sürecine ilişkin eksiklikler konusunda dikkatli olmalıdır.³⁷

Savcılar veya soruşturmayı yürüten yetkililer nezarethane kayıt defterleri gibi gerçeği veya kötü muamele iddialarını ortaya çıkaran belgelerin doğrulanması için gerekli önlemleri almalıdır. Soruşturmayı yürüten yetkililer polis veya güvenlik güçlerince verilen bilgilerdeki çelişkilerin, tutarsızlıkların ve boşlukların üzerine gitmeli, başvuruçular veya tanıklardan ifade alınması sürecinde herhangi bir gecikme olmasına izin vermemelidir. Kötü muamele uygulayan devlet görevlilerini sıkı ve ciddi takibe almalıdır. Adli makamlar kolluk kuvvetleri ve güvenlik güçlerine karşı kusurları görmezden gelen bir tutum içinde olmamalı ve onların hatalı uygulamalarına ilişkin iddiaları gözardı etmemelidir.³⁸

İşkence sanığının özellikle yer, tarih, eşkal ve işkence biçimine ilişkin ayrıntılı anlatımlarının içeren işkence veya kötü muamele iddiaları, mahkemelerce mutlaka araştırılmalıdır.³⁹

2002 ve 2003 yıllarında, 4594 hakime insan hakları üzerine, 360 hakime ise adli tıp uygulamaları konusunda eğitim verilmiştir. Bu tür eğitimlere mutlaka devam edilmeli, rutin hale getirilmelidir.⁴⁰

AB sürecinde Türkiye 2003 Değerlendirme Raporu'nda Türkiye'de hakim ve savcı sayısının toplam 9162 olduğu belirtilmektedir.⁴¹ Özellikle büyük illerde savcıya ulaşma ve

³⁷ Pırılı, s. 249.

³⁸ Reidy, s. 40.

³⁹ Doğan ve Seven, s. 116.

⁴⁰ <http://www.ikv.org.tr/turkiye-ab/guncel/1-siyasi%20kriterler.htm>,28.08.2004.

talimatları doğrultusunda hazırlık soruşturması yapma konusunda sıkıntılar yaşanmaktadır. Yapılan hazırlık soruşturmasını CMUK 154/2'ye göre savcı adına yürüten kolluk teşkilatları, yeterli sayıda savcı olmadığı için mesai saatleri dışında nöbetçi bırakılan bir adet savcıya ulaşamamakta, ulaştığı durumlarda ise savcı mesai saati dışında kalan 16 saat içerisinde meydana gelen yüzlerce olaya müdahale edememektedir. Böyle olunca da nitelikli bir hazırlık soruşturması yapma imkanı olmamakta, insan hakları ihlalleri ortaya çıkabilmektedir. Bu sebeple Cumhuriyet Savcılarının, hazırlık soruşturmalarının tamamını doğrudan doğruya yürütülmesi sağlanmalı ve gerekiyorsa yeni savcı atamaları yapılmalıdır.⁴²

Uygulamada bazı sorunlarla karşılaşılmaktadır. Örneğin hakkında Savcılıkça herhangi bir sebeple 'Yakalama Müzekkeresi' çıkartılan bir şahsın, mesai saati dışında - hafta sonu, resmi tatil gibi- yakalanması ve takiben adliyeye götürülmesi durumunda, adliyelerde 'yakalama müzekkeresi'ni infaz edecek olan İnfaz Savcılarının olmaması neticesi yakalanan şahsın infaz işlemi yapılamamakta ve şahıs cezaevine gönderilememekte, mesai başlama günü beklenmektedir. Böyle olunca da kısa süreli tutuklamalar için⁴³ ihdas edilmiş olan polis nezarethanelerinde şüpheliler daha uzun süre tutulabilmektedir. Bu tür sorunların çözümü nitelikli savcı yetiştirmek ve gerekiyorsa yeni savcı alımı yapmak ile çözülebilir. Nitekim Ağustos 2003 tarihi itibarıyla Türkiye genelindeki barolara kayıtlı 47.678 adet avukat bulunduğu⁴⁴ dikkate alınır, savcı sayısının artırılmasının uzak bir ihtimal olmadığı söylenebilir.

⁴¹ <http://www.ikv.org.tr/turkiye-ab/guncel/1-siyasi%20kriterler.htm>, 28.08.2004

⁴² Pınarlı, s. 250.

⁴³ Reidy, s.15.

⁴⁴ http://www.barobirlik.org.tr/tbb/avukat_sayilari.aspx, 28.08.2004.

5.6 Adli Tıp İle İlgili Öneriler

İşkence ile ilgili bir soruşturma yapıldığında, özellikle de birbiriyle çelişen ifade ve delillerin varlığında, doktor ve adli tıp muayeneleri belirleyici bir rol oynadığından çok önemle bir yere sahiptir.⁴⁵

Olayların çözümüne ilişkin bilimsel verilen sunan, Adli Tıp Kurumu hem ekonomik hem de kurumsal açıdan güçlendirilmeli ve mutlak özerkliği sağlanmalıdır.⁴⁶

Adli tıp hem kurum olarak hem de uzmanları için geniş yetkilerle donatılmış olmalıdır.⁴⁷

Adli tıp muayenesi mutlaka konusunun uzmanları olan kişilerce yapılmalıdır. Raporu verilen kişinin iddiaları ayrıntılı bir şekilde düzenlenecek olan raporda yer ve zaman belirtilerek yazılmalı, rapor açık, şüpheliyi getiren polisin de görebileceği bir şekilde görevlilere teslim edilmemelidir.⁴⁸

Türkiye Adli Tıp Kurumu Başkanı Keramettin Kurt, en önemli problemlerden biri olan Adli Tıp raporların standartlaştırılarak kapalı zarfla savcıya ulaştırılmasını sağladıklarını, muayene odalarına polis ya da jandarma girmemesi için de tedbir aldıklarını, böylece polis veya jandarmanın muayenenin ayrıntılarından haberdar olmasını engelleyerek Adli Tıp personeli üzerindeki baskıyı kaldırdıklarını ifade etmektedir.⁴⁹

İşkence olaylarında asıl sorumluluk devletin olduğundan işkenceyi ortaya çıkarmak ve belgelemek için gereken her türlü tıbbi imkan sağlanmak da devletin görevidir. Bu sebeple devlet Adli Tıp Kurumuna gereken teknik desteği sağlamalı, işkence izlerinin araştırılması ve işkencenin belgelenmesi için gerek duyulan incelemelerin mali

⁴⁵ Reidy, s. 40.

⁴⁶ Doğan ve Seven, s. 115.

⁴⁷ Reidy, s. 45.

⁴⁸ Doğan ve Seven, s. 115.

⁴⁹ Akşam Gazetesi, 24.08.2004, s.12.

sorumluluğunu üstlenmelidir. Uygulanan işkence çeşitleri farklı olduğundan işkencenin türünün tespiti için de farklı metotlar kullanmak gerekir. Falaka işkencesinin saptanması için sintigrafi, elektrik işkencesinin saptanması için deri biopsisi, askı işkencesinin saptanması için elekrtofizyolojik metotlar ile çalışmak gerekmektedir.⁵⁰

Bu tür metotlar bir maliyet gerektiği gibi uygulanabilmesi için nitelikli personele de ihtiyaç vardır. Nitekim kamu hastanelerindeki 2 bin 500 doktor ve sağlık personeline adli tıp konusunda eğitim verilmiş ve bu eğitimlerin Türkiye geneline yayılması için her bölgede bir merkez oluşturulması çalışmaları başlatılmıştır.⁵¹

İşkence olaylarını zamanında tespit edebilmek ve doktor raporlarında standardı yakalayabilmek amacıyla doktor muayenesi sonucunda düzenlenecek olan adli rapor formlarına AİÖK'nin önerisi üzerine Sağlık Bakanlığınca standart getirilmiştir. Bu sebeple raporlar standardı belirlenmiş formlara uygun biçimde ve eksiksiz düzenlenmelidir.⁵²

Gözaltına alınma anından itibaren şahsın veya yakınlarının başvurusu durumunda her an adli tabip ve ikincil görüş alma hakkı da dikkate alınarak, kişinin isteği üzerine tabip odası tarafından görevlendirilen bağımsız hekim tarafından yada halen koğuşturulan yada böyle bir suçtan mahkum olmayan serbest çalışan bir hekim tarafından muayene ve tespit yapılmasına olanak tanınmalıdır.⁵³

Türk Tabipler Birliği ve Tabip Odaları tarafından görevlendirilen hekimlerin düzenlemiş olduğu "alternatif rapor" adı verilen raporlar, idari ve yargı süreçlerinde resmi belge olarak kabul görmelidir.⁵⁴

İşkence sonucu ortaya çıkan psikolojik semptomların adli rapor içerisinde değerlendirilmesi ve işkencenin kanıtlanmasında delil olarak kabul edilmesi sağlanmalı,

⁵⁰ Ölçer ve Erkol, s.155.

⁵¹ Akşam Gazetesi, 24.08.2004, s.12 .

⁵² Pırılı, s. 249.

⁵³ Tezcan,Erdem, Sancakdar, s. 276.

⁵⁴ Ümit Erkol ve Yeşim İşlegen, "Türkiye'de İşkence ve İşkencenin Önlenmesi İçin Öneriler", Türkiye'de İnsan Hakları Konferansı, 7-9 Aralık 1998, Ankara:TODAİE , 2000,s.151.

şahsın adli tabibe beyan ettiği sübjektif yakınma ve iddiaların adli rapor içerisinde kayda geçirilmesi ve değerlendirilmesi kuralı istisnasız uygulanmalıdır.⁵⁵

Ülkemiz için doktor muayenesi sisteminin tam manasıyla sorunsuz olarak işlediği söylenemez. Eldeki verilere bakıldığında, her yıl yaklaşık 1,5 milyon şahıs hakkında hazırlık soruşturması yapılmaktadır. Her şahıs için en az nezaret giriş ve nezaret çıkış raporu alınacağından toplam 3 milyon rapor alınmış olacaktır. Aynı sanık hakkında aynı durum için farklı doktor raporları verilmektedir. Yargılama sürecinde hangisinin geçerli olacağı ayrı bir sorun oluştururken, esasen zaten cumhuriyet savcısı, sulh ceza hakimi, müdafî, sanığın yakınlarının katılımıyla kalabalık ve karmaşık olan hazırlık soruşturması safhası daha da karmaşık bir hal almaktadır. Böyle bir durumda kötü muameleyi engellemek yerine kimin sorumlu olacağını tespiti amaç haline gelmektedir.⁵⁶

Muayeneler, adliyelerde uzmanlık-belki de bilirkişilik- konusu kapsamında değerlendirilerek ücret alınmaktadır. Oysa ki Yakalama ve Gözaltına Alma Yönetmeliğinin 10. maddesinde muayenelerin ücretsiz olarak yapılacağı belirtilmiştir. Bu da bize daha önce söylediğimiz gibi; her kurumun çalışma alanlarını, sınırlarını, görev esaslarını; tam, net ve açık bir şekilde tanımlayacak geniş kapsamlı bir hukuki düzenlemeye ihtiyaç olduğunu göstermektedir.

⁵⁵ Erkol ve İşlegen,s.152.

⁵⁶ <http://www.bilkent.edu.tr/~vahit/ar3.htm>, 13.02.2004.

SONUÇ

Türkiye Cumhuriyeti Devletinin 41 yıllık hayali olan, bir nesilin ümit edip de göremediği, belki de bize nasip olacak olan Avrupa Birliğine katılımın en temel kriterleri, hepimizin de güncel basından takip ettiği gibi insan haklarıdır. Bu kriter toplumun her ferdi için eşit bir haklar dizisini zorunlu kılmaktadır. Devletimiz de , 41 yıllık bu süreç kapsamında sürekli olarak kendini yenileme ve istenen kriterlere ulaşarak Avrupa Birliği standardını yakalama çalışması içine girmiştir. Bu süreç boyunca kayda değer bir gelişme kaydettiğimiz söylenebilir. Ancak sürekli değişen dünyada insan haklarının kavramsal alanı da sürekli genişlemektedir. Ülke olarak ‘muasır medeniyetler’ seviyesini yakalamak, her bireyin en temel hedefidir. Nasıl ki sağlam binalar ancak sağlam temeller üzerine yapılabilir ise; insan haklarının da sağlam gelişebilmesi ve kalıcı olması, temel kabul edilen insan haklarının sağlamlığına bağlıdır. Konumuz olan AİHS’nin 3. maddesi çalışmada da anlatıldığı gibi en temel, en sert haklardandır ve hiçbir zamanda hiçbir müdahaleyi kabul etmez. Bu sebeple kendisine en temel haklardan olan insanca yaşama hakkı verilmemiş bir bireye, verilen diğer hakların çürük bir bina gibi olacağı ve en küçük bir depremde yıkılacağı muhakkaktır.

Bir Avrupa Devleti olan ülkemizin, yaşam standartlarını da –günümüzün çağdaş muasır medeniyeti olan- Avrupa Medeniyetleri seviyesine çıkarma gayreti, bu ülkede yaşayan her birey için sevindiricidir. Burada önemle üzerinde durulması gereken konu; yaklaşık 50 yıl önce kabul ettiğimiz anlaşma hükümlerine hala tam uyum sağlayamadığımızdır. Türkiye aleyhine verilmiş mahkumiyet kararlarının sayıca çokluğu bunun en açık göstergesidir. AİHS’de amaçlanan devletleri cezalandırmak değil, mağduriyetleri ortadan kaldırmak olduğuna göre demek ki bu kadar mağdur olmuş insanımız vardır.

Adaleti sağlamak, toplumu bir arada tutabilmek için gerekli olan yapı taşlarındandır. “ Adalet yoksa barış da yok” sloganı, eskiden beri söylenegelmektedir. Bir devlette adaleti yargı mercileri sağlar. Ancak yargı mercilerin karar vermesinde gerekli olan bilgileri toplayan, yaptığı işe “Hazırlık soruşturması” denen adli kolluk kuvvetleri de adaletin sağlanmasında inkar edilemez bir rol üstlenir. Adaletin

sağlanması ancak, doğru delillerin, doğru belgelerin toplanması ile verilecek olan doğru adli kararlarla mümkün olabilir.

Çalışmamız açısından burada öne çıkan; hem adaleti sağlama hem de insan hakları kurallarına riayet etme konusudur. Adaleti sağlama nasıl ki devletin görevi ise, insan hakları ihlallerinin önüne geçmek de devletin görevi hatta sorumluluğudur. Burada amaçlanan her zaman insan hakları ihlali yapmadan, adaleti sağlamaktır. İnsan hakları ihlali, bir olayın şüphelisi olarak addedilen şahsın yakalanmasından, gözaltında tutulmasına, ifadesinin alınmasından yargılanmasına kadar geniş bir zamanı kapsar. İşte AİHS de 3. maddesi ile getirmiş olduğu hükümle hangi aşamada ve kimin için olursa olsun işkence ve kötü muameleyi yasaklamıştır.

Nasıl ki, bir hedefin belirlenmesi o hedefe ulaşmak için yeterli değilse, sadece AİHS'ne imza koyarak, onaylamak da yeterli değildir. AİHS hükümleri açık ve nettir. Bu sebeple devletimiz, iç hukukumuzu, AİHS hükümlerine uygun hale getirmeli, kendi adına iş yapan tüm kamu görevlilerini eğitmeli ve denetlemelidir. Görevlileri tarafından yapılmış olan insan hakları ihlallerini ört pas etmek yerine yapanları cezalandırmalıdır.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti, sadece kabul ettiği AİHS hükümleri sebebiyle değil, değerini 'cumhur' kelimesini devletin isminin içine koyarak gösterdiği halkı için işkenceyi önlemelidir.

"İnsan hakkındaki bilgimizin değerselleşmiş özü 'insan onurudur'. Hukuk hakkındaki bilgimizin de değerselleşmiş özü 'insan onurudur'. Bu her iki bilgi düzeyi değişken, sınırlı ve görecelidir. Bunun aksini ileri sürmek ve geçerli kılmayı istemek baskıcı ve totaliter bir siyasi yapılanmaya bir davetiye çıkarmaktır. Ama hukuk ve insan hakkındaki bilgilerimizin 'öz'de örtüşmesinden yola çıkarak şunu da söylemeliyim: 'insan onuru' yoksa, her şey mubahtır."¹

¹ Hayrettin Ökçesiz, "Hukuk Felsefesi Yönünden İnsan Hakları", *Yeni Türkiye Dergisi*, Cilt 1, Sayı 21, (1998), s.131.

KAYNAKLAR

Akıllıoğlu Tekin; "İnsan Hakları Ve Adli Soruşturmanın Hukuki Çerçevesi", Modern Adli Soruşturma Yöntemleri ve İnsan Hakları Semineri, 29-31 Mayıs 1996, Ankara: Polis Akademisi Seminer, Konferans, Sempozyum ve Bildiriler Dizisi, 1997, ss 59-65

Akıllıoğlu Tekin; "Yönetim Hukukunda İnsan Hakları", Yeni Türkiye Dergisi, Cilt 2, Sayı 22, (1998), ss.1278-1283

Akıllıoğlu Tekin ve A. Şeref Gözübüyük; Yönetim Hukuku, 6. Baskı, Ankara: Turhan Kitapevi, 1993

Anderson J.; İnsan Hakları ve Polis, Çev: İhsan Kuntbay, Ankara: TODAİE Yayınları, 1989,

Arıcan Mehmet; "Regulation Detention of Suspects in England and Wales", Polis Bilimleri Dergisi Cilt 5, Sayı 2, ss. 1-11

Aydın Ahmet Hamdi; Polis Meslek Hukuku, Ankara: Doğuş Matbaacılık, 1996

Başlar Kemal; İnsan Hakları ve Kamu Hürriyetleri, Ankara: SFN Yayıncılık, 2001

Batum Süheyl; "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 3. Maddesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Türkiye", Yeni Türkiye Dergisi, Cilt 2, Sayı 22, 1998, ss.1352-1366

Bıçak Vahit; "Avrupa Birliği ile İlişkilerin Hazırlık Soruşturmasına Etkisi", AB Sürecinde Türk Polisi Semineri, 16-18 Ekim 1996, Ankara: Polis Akademisi Seminer Konferans, Sempozyum Bildirileri Dizisi :3, 1997, ss.165-177

Bıçak Vahit; "Yeni Yapısıyla Avrupa İnsan hakları Mahkemesi", Liberal Düşünce Dergisi, Sayı 16, (2000), ss.10-21

Bıçak Vahit; "Uluslararası İnsan Hakları Normları Yorum Organı Olarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Kararlarının Türk Hukukunun Gelişimine Katkısı", Anayasa Yargısı Dergisi, Sayı 17, (2000), ss.87-115

Bıçak Vahit; "İnsan Hakları İhlallerinde Baskıdan Hıleye", Türkiye'de İnsan Hakları Konferansı, 7-9 Aralık 1998, Ankara:TODAİE , 2000,ss. 327-338

Cerrah İbrahim ve Emin Semiz; 21. Yüzyılda Polis, Temel Sorunlar, Çağdaş Yaklaşımlar, 2. Baskı, Ankara: EGM Yayınevi, 1999

Cerrah İbrahim, "Teaching Police Human Rights", Polis Bilimleri Dergisi, Cilt 5, Sayı 2, ss.15-23

CPT Hakkında Kısa Bilgiler,CPT/Inf/E (2002) 2,

Çavuşoğlu Naz; İHAS ve Avrupa Topluluk Hukukunda Temel Hak ve Hürriyetler Üzerine, Ankara: A.Ü. Siyasal Bilimler Fakültesi İnsan Hakları Merkezi Yayınları,1994

Çevik Hasan Hüseyin ve Tutku Göksu; Türkiye'de Devlet ,Toplum ve Polis, Ankara:Seçkin Yayınevi, 2002,

Çiçekli Bülent; "Avrupa İnsan Hakları Komisyonu ve Mahkemesi Tarafından Türkiye'deki İnsan Hakları Uygulamaları Konusundaki Tespitler ve Aksaklıklar: Bu Sorun Aksaklıkların Çözümünde Güvenlik Güçlerine ve Polise Düşen Görevler ", Yeni Türkiye Dergisi, Cilt 2, Sayı 22, (1998),ss.1382-1388

Derdiman Ramazan Cengiz; Polis Yönetimi ve Hukuku:Görev ve Yetkiler, Tokat :Arı Ofset, 1997

Doğan Bülent ve Huriye Seven; "İnsan Hakları Sorunu Olarak İşkence", Türk İdare Dergisi,Sayı 438, (2003),ss.91-116

Döner Ayhan; İnsan Haklarının Uluslararası alanda Korunması ve Avrupa Sistemi, Ankara: Seçkin Kitapevi, 2003

Duran Lütfi;Türk Kamu Personelinin Mali Sorumluluğu, Ankara: Todaie-AÜSBF Yayını, 1974

Erdem Ruhan; "Organize Suçlulukta Mücadelede Özel Ceza Muhakemesi Tedbirleri", Organize Suç, Ankara: EGM Yayınevi, 1998,ss.12-16

Erkol Ümit ve Yeşim İşlegen, "Türkiye'de İşkence ve İşkencenin Önlenmesi İçin Öneriler", Türkiye'de İnsan Hakları Konferansı, 7-9 Aralık 1998, Ankara:TODAİE , 2000,ss.145-152

Erol Cihan; Cebir Kullanma Cürmü, İstanbul:Fakülteler Matbaası, 1978,

Eryılmaz Bedri; "Türk Hukukunda Ve Uygulamasında Yakalama Ve İfade Alma ve AİHS'ne Uyum Sorunu", Ceza Adalet Sistemi ve Polis Sempozyumu, 7-8 Mayıs 1998, Ankara: 6-8 Mayıs 1998, Ankara: Polis Akademisi Seminer, Konferans Ve sempozyum Bildirileri Dizisi:5,1998, ss.365-391

Eryılmaz Bedri; "Kolluğun Yetkileri Açısından CMUK ile Yeni CMUK Tasarısının Karşılaştırılması ve Yeni Tasarının Düşündürdükleri", Ankara Barosu Dergisi, Sayı 1, (2000), ss. 52-75

European Council; CPT Hakkında Kısa Bilgiler, Strasbourg: European Council CPT/Inf/E (2002)2,2002,

Gemalmaz M.Semih; Ulusalüstü Hukukta İşkencenin Önlenmesi, İstanbul:Amaç Yayınları,1990

Gemalmaz M. Semih; Yaşam Hakkı ve İşkence Yasağı, 2. Basım, İstanbul: Kavram Yayınevi, 1994

Gottlieb David; "Birleşik Devletlerde Polis ve Sorgulamanın Yasal Sınırları", Modern Adli Soruşturma Yöntemleri ve İnsan Hakları Semineri, 29-31 Mayıs 1996,Ankara:Polis Akademisi Seminer, Konferans,Sempozyum ve Bildiriler Dizisi,1997,ss.167-173

Göçer Mahmut; Uluslar arası Hukuk ve insan Haklarının uluslararası Korunması, Ankara: Seçkin Kitapevi, 2002

Göçer Mahmut; "AİHS'ne Göre Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği ve Türk Hukuku", Türkiye'de İnsan Hakları Konferansı, 7-9 Aralık 1998, Ankara:TODAİE , 2000,ss.211-222

Gölcüklü Feyyaz;"11 No'lu Protokolden sonra Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi", Yeni Türkiye Dergisi, Cilt 2, Sayı 22, (1998),ss.1272-1277

Gölcüklü Feyyaz; "İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasında Devletin 'Olumlu'(Pozitif) Yükümü", Polis Dergisi, Sayı 37, Ekim-Kasım-Aralık 2003, ss.2-6

Gölcüklü Feyyaz ve Şeref Gözübüyük, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Ve Uygulaması: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İnceleme Ve Yargılama Yöntemi, 3. Bası, Ankara:Turhan Kitapevi

Gözübüyük A.Şeref; Anayasa Hukuku, Gözden Geçirilmiş 4. Baskı Ankara: Turhan Kitapevi, 1993

Gözübüyük A. Şeref; Yönetim Hukuku, Ankara: Turhan Kitapevi, Gözden Geçirilmiş 10. Baskı,1997

Gözübüyük A.Şeref; Yönetimsel Yargı, 11. Baskı, Ankara:Turhan Kitapevi, 1997

Gülmez Mesut; "İşkencenin Önlenmesi Avrupa Komitesi ve Türkiye'ye Açık Bildirimleri, Amme İdare Dergisi, Cilt 31, Sayı1, (1998), ss. 13-27

Gündüz Aslan;"Strazburg'daki İnsan Hakları Mahkemesi Bizim Anayasa Mahkememiz mi Oldu?", Yeni Türkiye Dergisi, Cilt 2, Sayı 22, 1998,ss.1367-1373

Güneş Seyithan; "İşkence,Eziyet ve İnsan Onuruyla Bağdaşmayan Muamele Yasağı", Yeni Türkiye Dergisi, Cilt 2, Sayı 22, (1998),ss.913-919

Hafızoğulları Zeki; "Polisin Zor Kullanma Görev ve Yetkisi", Modern Adli Soruşturma Yöntemleri ve İnsan Hakları Semineri, 29-31 Mayıs 1996,Ankara:Polis Akademisi Seminer, Konferans,Sempozyum ve Bildiriler Dizisi,1997,ss.67-75

İHD;"Türkiye'de İnsan Hakları İhlalleri", Yeni Türkiye Dergisi, Cilt 2, Sayı 22,(1998),ss.1457-1462

İğdeler Serdar ve Yusuf Suntay, "Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun Uygulaması", Türk İdare Dergisi, Sayı 426, 2000, s.1 (ss. 1-36)

Karaosmanoğlu Fatih; "AİHM'nin Akkoç v. Türkiye Davasında verdiği Kararın Kolluk ve Diğer Kamu Görevlileri Bakımından İrdelenmesi", Polis Bilimleri Dergisi, Cilt 3, sayı 1-2, ss.133-151

Kunter Nurullah, Feridun Yenisey; Yakalama ve İfade Alma, İstanbul: Beta Yayıncılık, 2000

Lütem İlhan; "Avrupa Karşısında Türkiye'de İnsan Hakları", Yeni Türkiye Dergisi, Cilt 2, Sayı 22, (1998),s.1344-1351

McConville Mike; "İngiltere'de Tutuklama ve Sorgulamanın Anayasal Boyutları", ", Modern Adli Soruşturma Yöntemleri ve İnsan Hakları Semineri, 29-31 Mayıs 1996,Ankara:Polis Akademisi Seminer, Konferans, Sempozyum ve Bildiriler Dizisi,1997,ss 233-244

Metin İsmail ve Fetullah Eraslan; Türkiye'de Polis ve Kişi Hakları, İstanbul:İletişim Yayınları, 1992

Ökçesiz Hayrettin; "Hukuk Felsefesi Yönünden İnsan Hakları", Yeni Türkiye Dergisi, Cilt 1, Sayı 21, (1998),ss.131-135

Ölçer Selim ve Ümit Erkol; "İşkenceye Karşı Gönüllü Örgütler:THİV Örneği" Türkiye'de İnsan Hakları Konferansı, 7-9 Aralık 1998, Ankara:TODAİE , 2000,ss.153-157

Özeroğlu H.Necdet, "Son Düzenlemeleriyle Memur Yargılama Hukuku", Türk İdare Dergisi, Sayı 426, 2000, s.92 (ss. 91-106)

Öztürk Bahri; Yaşama Hakkı ve İşkence Yasağı:Yasak Sorgu Metodları , www.adalet.gov.tr/28, 22.05.2004

Pforzheimer Annie; "The United States and Turkey: a Post-Sempember 11 Model of Sustained Engagement", Polis Bilimleri Dergisi, cilt 4 sayı 1-2,(2002),ss.1-5

Pınlı Ali; "İnsan Haklarının Neresindeyiz ?", Farklı Bakış Tarzlarıyla İnsan Hakları Uygulamaları, Yay. Haz.: Mustafa Çelikkıran v.d.,Ankara: EGM Yayınevi, 2000,s.163-256

Reidy Aisiling; İşkencenin Yasaklanması:AİHS 3. Maddesinin Uygulanmasına İlişkin Kılavuz, Strasbourg:European Council Yayınları, 2002

- Soyaslan Doğan; "Yakalama ve İfade Almada İnsan Hakları", Modern Adli Soruşturma Yöntemleri ve İnsan Hakları Semineri, 29-31 Mayıs 1996, Ankara: Polis Akademisi Seminer, Konferans, Sempozyum ve Bildiriler Dizisi, 1997, ss. 175-188
- Soyaslan Doğan; "Hukuka Aykırı Deliller", İstanbul 18. Hukuk İhtisas Semineri 18-19-20 Ekim 2002, Ankara: EGM Yayınevi, 2003, ss. 81-104
- Sönmez Nevzat; "AB sürecinde Türkiye'de İnsan Haklarının Korunması ve Türk Polisine Yansımaları", Polis Dergisi , Sayı 30 (2003), ss. 137-147
- Şafak Ali ve Ahmet Ş. Şafak, Güvenlik Kuvvetleri ve Polis Mevzuatı: Polisin El Kitabı, 8. Baskı, Ankara: Selim Kitapevi, 2004
- Şafak Ali, Vahit Bıçak, Mehmet Keskin, Ceza Muhakemeleri Usul Hukuku Hizmetiçi Eğitim Kaynak Kitabı, Ankara: 2002
- Şahin Cumhuri; "Sorguda Sanığın İfade Özgürlüğü ve Yasak Sorgu Yöntemleri", Modern Adli Soruşturma Yöntemleri ve İnsan Hakları Semineri, 29-31 Mayıs 1996, Ankara: Polis Akademisi Seminer, Konferans, Sempozyum ve Bildiriler Dizisi, 1997, ss. 246-266
- Tahranlı Turgut; "İnsan Haklarını Uluslararası Korumanın Başka Bir Yolu", Yeni Türkiye Dergisi, Cilt 2, Sayı 22, 1998, ss. 1282-1290
- Tanör Bülent; Türkiye'de İnsan Hakları Sorunu, İstanbul: BDS Yayınları, 1990
- Temüh Daire Başkanlığı; Avrupa İşkenceyi önleme Komitesinin ve Ziyaretlerinin Amacı Nedir?: 15 soru ve Cevap, Ankara: EGM Yayınevi, 2000
- Tezcan Durmuş; Haksız Yakalama ve Tutuklama, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, 1989
- Tezcan Durmuş; "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Adli Kolluk", Ceza Adalet Sistemi ve Polis Sempozyumu, 7-8 Mayıs 1998, Ankara: 6-8 Mayıs 1998, Ankara: Polis Akademisi Seminer, Konferans Ve sempozyum Bildirileri Dizisi: 5, 1998, ss. 173-198

Tezcan Durmuş; "AİHK Ve Mahkemesinde Yapılan Yargılamalar Açısından (Kolluk Soruşturması Kapsamında) Türkiye İle İlgili Gözlemler", Organize Suç, Ankara: EGM Yayınevi, 1998,ss.17-21

Tezcan Durmuş; "AİÖK'nün Tespitleri Çerçevesinde İdari Uygulamalar", Farklı Bakış Tarzlarıyla İnsan Hakları Uygulamaları, Yay. Haz.: Mustafa Çelikkıran v.d., Ankara: EGM Yayınevi, 2000, ss.36-56

Tezcan Durmuş; Mustafa Ruhan Erdem, Oğuz Sancakdar, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında: Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu, Gözden Geçirilmiş 2. Baskı , Ankara:Seçkin Kitapevi,2004,

Tezsever Serhat ; Polisin Yetkileri, [y.y]:4.Baskı [k.y.], 1994,

Ünal Şeref; AİHS: AİHK ve Divanının Kararları Işığında Sözleşme Hükümlerinin Açıklanması ve Yorumu, Ankara: TBMM Basımevi Müdürlüğü, 1995

Yaşar Yılmaz; Açıklamalı Polis Meslek Hukuku, 11., Baskı, Ankara: Başkent Klîşe Matbaacılık, 1999

Yener Orhan;"Hukuk Devleti, İnsan Hakları, Demokrasi İlkeleri Işığında Sanığın Korunması", Yeni Türkiye Dergisi, Cilt 2, Sayı 22, (1998),ss.979-990

Yenisey Feridun; Hazırlık Soruşturması ve Polis, İstanbul:Beta Yayınevi, 1987

Yenisey Feridun; İnsan Hakları Açısından, Arama, Yakalama, El Koyma ve İfade Alma, Ankara: A.Ü. İnsan Hakları Merkezi Yayınları no:12,1995,

Yenisey Feridun; "İnsan Hakları ve Adli Soruşturmanın Hukuki Çerçevesi", Modern Adli Soruşturma Yöntemleri ve İnsan Hakları Semineri, 29-31 Mayıs 1996,Ankara:Polis Akademisi Seminer, Konferans,Sempozyum ve Bildiriler Dizisi,1997,ss.139-155

Yenisey Feridun; " Ceza Adalet Sisteminde Jandarma ve Polisin Rolü", Ceza Adalet Sistemi ve Polis Sempozyumu, 7-8 Mayıs 1998, Ankara: Polis Akademisi Seminer, Konferans Ve sempozyum Bildirileri Dizisi:5,1998, ss.11-54

Yenisey Feridun; "AİÖK'nün AİHK'na Yapılan Başvurular Çerçevesinde Kolluk Güçlerinin Uygulamaları", Farklı Bakış Tarzlarıyla İnsan Hakları

Uygulamaları, Yay. Haz.: Mustafa Çelikkıran v.d.,Ankara: EGM Yayınevi, 2000,ss.57-80

Yenisey Feridun; "Kolluğun Durdurma, Kimlik Sorma, Arama ve Yakalama Yetkileri", İstanbul: Promat Basım Yayım Dağıtım, Artvin Konferansı 17 Nisan 2004,2004

Yokuş Sevtap;Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Türkiye'de Olağanüstü Hal Rejimine Etkisi, İstanbul:Beta Yayınları,1996

<http://www.abchukuk.com/makale/makale28.html>, 27.05.2004

<http://www.adalet.gov.tr/istatistik/sema1.htm>

<http://www.adalet.gov.tr/istatistik/sema4.htm>

<http://www.amnestyusa.org/rightsforall/police/nypd/nypd-tm#Police>,14.05.2004

<http://www.belgenet.com/yasa/k5170.html>, 12.05.2004

<http://www.bilkent.edu.tr/~vahit/ar3.htm>, 13.02.2004

<http://www.cpt.coe.int/documents/tur/tur.htm>, 29.06.2004

<http://www.egm.gov.tr/temuh/harita.html>,26.06.2004

<http://www.gencavukatlar.org.haber/ayrinti.htm>, 28.06.2004

<http://www.geocities.com/vbicak/piskinsut.htm>, 02.02.2004

<http://www.gunisigihukuk.com/dgmler.html>,11.06.2004

http://www.hukukcu.com/bilimsel/kitaplar/insan_haklari_turkiye.htm, 26.06.2004

<http://www.humanrights.gov.uk/studyguide/#p3-article03>, 28.05.2004

<http://www.ihd.org.tr/basin/bas20040226.htm> , 24.05.2004

<http://www.ikv.org.tr/turkiye-ab/guncel/1-siyasi%20kriterler.htm>,28.08.2004

http://www.insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/calisma_grup/A_57_tr.doc,28.05.2004

<http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupa/ai/03.htm>, 21.05.2004

<http://www.ntvmsnbc.com/news/274829.asp?cp1=1>, 28.08.2004

<http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhak/insanhaklari.htm>, 26.06.2004

http://www.yayin.adalet.gov.tr/adaletdergileri_dosyalar/sayi9/Dergi19-2.htm,2
26.05.2004 Ekrem Çetintürk; "Avrupa Konseyi ve İnsan Haklarının
Korunması"

24.08.2004 Tarihli Akşam Gazetesi

11.09.2004 Tarihli Akşam Gazetesi

ÖZGEÇMİŞİM

1975 yılında Çanakkale'nin Biga ilçesinde doğdum. İlk ve orta öğrenimimi Bursa ilinde tamamladım. 1989-1993 yılları arası Ankara Polis Kolejinde 4 yıl, 1993-1997 arasında Polis Akademisinde 4 yıl okuduktan sonra 1997 Yılında Bursa ilinde Komiser Yardımcısı olarak göreve başladım. 2000 yılında Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalında Yüksek Lisans eğitimime başladım.

Prof.Dr. Hasan ERTÜRK 'ün danışmanlığında "AİHS'nin 3. Maddesinin Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Üzerine Etkisi" konulu tezime başladım.

